

260830

Minerva

1831.

Opto tibi vultum multa et præclara minantis.

HORAT.

ELSŐ KÖTET.

WERANTZ ANTAL

**MAGYAR ORSZÁGI PRIMÁS, ESZTERGOMI ÉRSEK,
M. ORSZÁG CANCELLARIUSA ÉS KIR. HELY TARTÓJA.**

Szül: 1504ⁿ Mht: Eperjesen Jul: 21ⁿ 1573.

Belen, Schmitt Jan. Könyvtári Intézetből

FELSŐ MAGYAR-ORSZÁGI
MINERVA.

NEMZETI

FOLYÓ-ÍRÁS.

Hetedik évi Folyamat.

1831.

ELSŐ KÖTET.

JANUÁRIUSZ, FEBRUÁRIUSZ, MÁRTZIUSZ.

A' Felséges kir. Magyar Helytartó-tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN' CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ'
ÉS ÁROS' BETŪIVEL 'S KÖLTSÉGEIN.

260830

Él Magyar , áll Buda még !

KISFALUDY KÁROLY.

F o g l a l a t.

WERÁNTZ (Wranchich) ANTAL', *Magyar-országi Prímás',
Esztergomi-Érsek', Ország-Cancelláriusa' és királyi Hely-
tartója' Élet-képe.*

Első Füzet. — Januáriusz.

	<i>Lap.</i>
1. A' Régiségek eránt való szerfeletti tiszteletről. — (<i>Fő-hadnagy Staut.</i>) - - -	17
2. Kisfaludy Károly' emléke. Egy Felvonásban. (<i>Sz**n.</i>)	28
3. A' föld-szinén elterjedett különböző Vallások' szá- ma. — (<i>Fő-hadnagy Staut.</i>) - - -	42
4. Polykletus' útazása, vagy Római-levelek. Huszon- negyedik Levél. (<i>S. K. J.</i>) - - -	51
5. Válogatott darabok az Ánglus-szemléből, időnkre 's Hazánkra alkalmaztatva. — <i>Folytatás.</i> (<i>Bara- nyay Ferencz.</i>) - - -	65
6. Epigrammák. — (<i>Árway Gergely.</i>) - - -	71
7. Rege. A' Remete Barlang. (<i>Sz. B.</i>) - - -	72

Második Füzet. — Februáriusz.

8. Rima-Szécsi Gróf Szécsy Mária, (a' Murányi Ve- nus') élet képe. (<i>Debr. Bárany Ágoston.</i>) -	81
9. Az emberi Szépség megfejtése. (<i>Főhadnagy Staut.</i>)	87
10. Figyelmeztetés egy kiadandó Magyar-Szótárra nézve. — (<i>Simony József.</i>) - - -	96
11. Válogatott darabok az Anglus-Szemléből, időnkre és Hazánkra alkalmaztatva. <i>Folytatás.</i> (<i>Bar- anyay Ferencz.</i>) - - -	101
12. A' Krisztus-fejekről. — (<i>Edvi Illés Pál.</i>) -	113
13. Polykletus utazása, vagy Római-levelek. Huszon- ötödik Levél. — (<i>S. K. J.</i>) - - -	130

14. A' Székelyek' lófejű nevéről. (<i>Ormós József.</i>)	-	145
15. Külömbfélék: Testi könnyüségek, — Kőszén-bányák a' tenger alatt. — A' szelek' különböző mérséklete. — A' Szíberiai hideg oka (<i>Sz.*n.</i>)	-	150
16. A' Dionúsziosz Periegetesz neve alatt ösmeretes munkának igaz írójáról és idejéről. (<i>Ormós József.</i>)	-	154
17. Ns. Győr Vármegye' Hódolása, I. FERENTZ Felséges Királyunk 's kegyelmes Atyánk' születése napján 1831. (<i>Perláki Dávid.</i>)	-	159

Harmadik Füzet. — Mártziusz.

18. Serkei Lórántffy 'Su'sána' élet-képe. — (<i>Debr. Bárány Ágoston.</i>)	-	161
19. Az Indusok' Istenről való tudományokról. (<i>Főhadnagy Staut.</i>)	-	168
20. Polykletus' útazása vagy Római-levelek. Huszonhatodik Levél. — (<i>S. K. J.</i>)	-	176
21. Válogatott darabok az Ánglus-Szemlélőből. — Időnkre és Hazánkra alkalmaztatva. (<i>Folytatás</i>) (<i>Baranyai Ferencz.</i>)	-	190
22. Nemes tett és dicső Dall. — (<i>Sz. B**</i>)	-	201
23. Magára-vigyázási regulák nagy égi-háborúkor. — (<i>Edvi Illés Pál.</i>)	-	204
24. Az emberi erkölcs' és erkölcstelenség' tüköre. — (<i>Csemiczky Sándor, Lovas-Kapitány.</i>)	-	209
25. A' nap veszteg-állásának első erős megmutatása. (<i>Ormós József.</i>)	-	222
26. Kisfaludy Károly' rövid élet-rajza. — (<i>Toldy Ferencz.</i>) — Felszólítás a' Magyar Nemzethez!	-	225
27. Külömbfélékből folytatás: Víz-szorulatok. (<i>Sz.**n.</i>)	-	234
28. Ns. Nógrád Vármegye' fenyítő Intézetje (<i>I. Homonnay Imre.</i>)	-	235
Románcz: A' rosszszúl választott Vő.	-	237
Barátomhoz új esztendőkor 1831. (<i>Sz. D.</i>)	-	239

WERÁNTZ ANTAL,

Magyar-országi Primás', Esztergomi Érsek', Ország-Cancellariusus' és királyi Helytartója' Élet-képe.

A' legmélyebb belátású országos férjfiak és legékesebben szóllók közzé tartozik Werántz (Wranchich) Antal, azok között, a' kiket a' magyar históriák az előidőből nekünk mutathatnak. Ő Esztergomi-Érsek, Primás, Ország-Cancellárius, és Magyar-országban királyi Helytartó volt. Született Sebenicoban Dalmátziában, a' hol az atyja Ferencz, egy híres vitéz lakott. A' Werántz' ősei, kik hasonlóképpen híres vitézek voltak, Boszniából származtak, kiket vitézségekért Nagy Lajos nem csak nemességgel, hanem Boszniában és Magyar-országban szép jószágokkal is megajándékozott.

Werántzra örökség szerint szállott őseiről a' vitézség, melly belőle már gyenge korában is kitetszett, hanem a' mellett a' tudományokra is nagy hajlandósága volt. Ama híres Püspöknek Beriszló Péternek és Statilius Jánosnak, kik neki közélről való atyafijai voltak, udvaraikban nevedvén-fel, igen jó módja és alkalmatossága' volt a' maga elméjének

kifejetegetésében. Nevekedvén benne a' hasznos tudományok eránt való hajlandóság, azt ő benne Statilius nem csak élesztgette, hanem Olasz-országba Pádvába küldvén, ott a' tudományok' pályáját dícséretesen megfutotta. Illyen módon, egyrészt az övéinek 's pártfogóinak segedelmek 's vezérlések, más részint pedig és leginkább tulajdon szorgalmatossága által, Werántz magának jó idején sokféle ösméreteket és fundamentomos tudományokat gyűjtögetett, és olly tapasztalásokkal 's okossággal volt kikészülve; hogy az idejebelieknek figyelmetességeket jókor magára vonta, és ő reá már ifjúságában ollyan dolgokat bíztak, mellyeket külömben csak érett idejű emberekre szoktak bízni.

A' Mohácsi szerencsétlen ütközet után haza hívta Statilius a' mi Werántzunkat, és belső gyönyörűséggel nézte ő azt, minő talentomok fejtegetődnek-ki az ifjúból, és helyesen eltalálta, hogy őt tüstént jövődöbéli országos férjfiúvá kezdé formálni. Werántz, Zápolya Királynak ajánlatván, ezt a' tudományokban, nyelvekben, és hadi dolgokban jártas ifjat, örömmel elfogadta. Meg is felelt a' felőle ígért varakozásnak, mert a' Király nem sokára nagy hasznát vette; 's ugyan azért annyira megkedvelte őt, hogy oldala mellől soha el nem bocsátotta. Már ebben az időben olly jelesen megkülömböztette magát, hogy Zápolya maga Udvari-Titoknokjának nevezte-ki, és jóllehet Pappá felszentelve még nem volt, még is Ó-Budai Prépostsággal megajándékozta. Kivált az ő szép ékesen-szólló tehetségét szerette és bámulta Zápolya, mire nézve mindjárt eleinte némelly diplomátikai

követségekre fordította őt, belől az országnak határain, melly reá bízott dolgokat Werántz bámúlásra méltó ügyességgel, és Úrának olly tökéletes megelégedésével végezett-el; hogy ez, az amavval vele született ékesen-szóllásába és okosságába tökéletes bizodalmát helyeztetvén, számos és fontos követségekbe elküldötte a' külföldre is. A' többek közt elküldé őt Zápolya nevezetesen 'Sigmondhoz a' Lengyel Királyhoz, — háromszor pedig Boszniába, az oda való Basákhoz, Asrefhez és Muhamedhez, két ízben a' Velencei Respublikához, egyszer Rómába a' Pápához; azután ismét háromszor a' Lengyel Királyhoz 'Sigmondhoz, azután III-dik Pál Szent Atyához és II-dik Ferencz Francia Királyhoz, VIII-ik Henrik Angliai Királyhoz, és onnan haza jövet Bécsbe I. Ferdinándhoz, — és így a' munkás Werántz a' Zápolya-háznak javára, mellynek hűséges alattvalója volt, harmincz követségeknél is többekben fáradozott hasznosan, részint az Ottomanni-Portához, részint sokféle kereszttyén udvarokhoz, olly szerencsésen; hogy ő többnyire majd minden Udvarokat megtudott nyerni az ő Úrának hasznára.

Zápolya János meghalván, az ő özvegyének ügyét sok nagy emberek elhagyták, látván a' Státus nagyobb részének szavát Ferdinánd felé hajlani. Azok közzül való volt Werántz is, a' kik ezen változás alkalmával, Isabellát elhagyván, bizonyosabb révpartot kerestek I. Ferdinánd Királynak pálczája alatt. 1549-ben Erdélyt oda hagyván, elébb Váradra jött, onnan egy kis időre Krakkóba ment Lengyel-országba, végre visszatért Magyar-országra, holott a' híres Nádasdy Tamásnál Sárvá-

ron Vas-Vármegyében nyugodalmas menedék-helyet talált.

Ezen útazásában ő nagy veszedelembé esett, mert nem csak minden pénzét, hanem életét is majd elvesztette; az ő maga saját szolgálói esküdtek össze ő ellene, hogy őt megöljék és minden gazdagságát magok közt megosztásák; hanem a' kotsis, a' ki maga is az össze-esküdtek közt volt, jó idején kiadta az istenteleneket az ő Uroknak. Werántz tehát igen szemesen vigyázott az ő szolgálóra, és minden cselekedeteikre, de még sem szabadult volna-ki a' szerencsétlenségből, ha a' kotsis fíjúnak többszöri béjelentését egy levél is meg nem erősítette volna, mellyet ő az útban egy jó barátjától Krakkóból kapott, a' mellyben az Werántzot mennyre földre kérte, hogy mihelyt ő azt a' levelet kapja, azontúl egy tapodást, vagy lépést se menjen: mert különben az életének vége lesz. Tökéletesen meggyőződván az istenteleneknek szándékokról, szolgálait mind előhívatta, kifizette és azzal dolgokra elbocsátotta, semmi elégtételt, vagy boszszúállást nem kívánván rajtok követni.

Ferdinánd szintúgy tudta Werántzot becsülni mint Zápolya, — mire nézve őt 1551-ben Nagy-Szombati Préposttá nevezte-ki, 1553-ban pedig Pécsi Püspökké, az említett Nagy-Szombati Prépostságot is egészen meghagyván nálla, mivel Pécs még akkor a' Török hatalom alatt volt. Werántz Püspök az ő szent hivatalának folytatásában buzgó volt, és a' Szent - Egyház' javát előmozdítani serényen igyekezett, hanem az akkori időnek szokott ízletje szerint a' fegyver-forgatáshoz való haj-

landóságáról sem mondhatott-le egészen, és azt mondja róla a' história : hogy ő Püspök-fővel, Zay Ferenczczel egygyesülvén, egynéhány ízben vitézül védelmezte a' Duna' partjait a' Törökök ellen.

A' Törökök már sok városokat és környékeket elfoglaltak, melly dolgot nekik a' Hazában támadt egyenetlenség és nyugtalan-ság könnyített, és így a' győzedelmes kontyosok mindég beljebb beljebb nyomakodtak hazánkba. Már Temesvárt és Szólnokot is elfoglalták, és Ferdinánd attól tartott, hogy a' győzedelmes Barbarok utoljára egész Magyarországot elfoglalják. Ferdinánd tehát békeség után járt, jöllehet a' fegyvert sem tettele, és minthogy a' dolgot hosszú pórázra erőszerteni nem lehetett, még abban az esztendőben elküldötte az ilyen kö.etségekben jártas költés Weránczot (a' ki a' török nyelvet is jól értette) a' feljebb említett Zay Ferenczczel, a' Duna-flottának kormányozójával Konstantinápolyba, hogy a' Portával kössön jó békességet. Elindúltak tehát Komáromból Julius' 17-kén Budán által, a' hol a' Törökvezér Tojgon szívesen látta őket; azután a' Duna partjain lementek Belgrádon által, és Augusztus' 25-kén Konstantinápolyban szerencsésen megérkeztek.

Oda lett érkezések után tüstént a' dologhoz fogtak, és eleinte jól is indúlt az, úgy hogy az előttök volt követet, Málvecz Jánost, kit a' Törökök a' hét toronyba tömlöczbe vetettek volt, az ő kérésekre ismét szabadon bocsátották. Hanem kevés idő múlva kezdett minden jó reménységek elenyészni. Jöllehet Weráncz mind a' Basáknak, mind a'

Török-Császárnak sok drága ajándékokat vitt volt, az ő békességes munkálkodásokat mindazáltal a' Nagy-Vezér igen megnehezítette, ehez járult még az is, hogy a' Francia-követ a' Werántz és Zay feltételeit minden módon igyekezett semmivé tenni. Még az alkudozások' ideje alatt elment a' Szultán az táborhoz Á'siába, melly ismét nagy akadályokra volt a' mi Követeinknek, hanem Werántz azért nem tágitotta a' dolgot. Jóllehet könnyen nevedett és könnyű élethez szokott, de hol a' kötelesség kívánta, minden terheknek elviselésekre kész volt, és társával abban egyezett-meg, hogy a' Török-Császárnak arra meszsze földre is utánna menjenek, és a' békességes alkudozásokat végre hajtsák.

Mártziusban tehát a' tenger-szorosson általkeltek, és Amásiába, Kappadócziának fővárossába, a' Strábó születése helyére megérkeztek, és ott azonnal a' reájok bízott dolognak és a' Király' kívánságainak kivitelekhez fogtak. Akármi más dologban boldogult volna a' serény Werántz máskor; de most a' Szultánt, ki a' Persákat a' békesség-kérésre kényszerítette, még nehezebb volt valamire bírni. Felfuvalkodván sok győzedelmeiben, nem is akart a' Követeknek beszédjeikre jó formán hallgatni, kivált küldetetések' fő-céljáról még csak nem is emlékezhetek: hogy tudniillik Erdély maradjon-meg a' Ferdinánd' kezeiben, mert olyankor mindég igen megharagudott. Az ő követségeknak második célját is: hogy Soliman Ferdinánd Királynak egynéhány várakat Magyarországban adná vissza, el nem érhatték.

Az okos Werántznak igen keservesen esett az, hogy olly sok fáradozásai és törekedései gyümölcstelenekké lettek. És még mind a' mellett sem csüggedt-el, pedig a' kevély kontyosóktól is sok boszszúságot szenvedett, minden alacsonyságokat, 's kissebségeket a' Király és Haza eránt viseltető szeretetből eltűrt, hanem sem egygyiknek sem másiknak becsületében piszkálni még sem engedte-meg büntetetlen. — Éppen ekkor készült Ali-Eunuch Sziget-varának ostromlásához, ez Werántzot és Zayt maga eleibe hívatta, és kevélyen feltartván dölyfös orrát és pipáját, előbeszélte nekik felfújt pofákkal, minő táborozáshoz készülget ő most, és hogy kevés idő alatt Sziget-várát kezére kerítené. Intette őket egyszer'smind arra is nagy gögösen, hogy minden további gondolkozás nélkül adják magokat a' Solimán akaratjának alája; mert úgymond nagy döölfel, Magyar-országunk járom alá hajtására nem kellene többé fegyver, hanem csak vas-buzogán és görcsös bot. Ha tehát ők üres szókból álló haszontalan czivódásokkal az időt eltöltenék, Hazájok az alatt elfoglalódván, nem találnának abban többé csak egy helységet is, a' hová haza ballaghatnának. Ez a' gyalázat Werántznak szörnyű keservesen esett. Nemes bátorsággal emígy felelt a' döölfös Muzelmánnak; csak induljon Isten hírével, a' hova tetszik, hanem még Magyar-orzágon is fogna férjfiakra találkozni, kik őt golyóbisok záporaival és éles fegyverekkel fogják távolról és közelről mogköszönteni. — E' jövendőlése bétellyesedett; mert az Eunuch' táborozása szerencsétlenül ütött-ki. — Sok idő tölt belé, míg Werántz az Ottomanni-Portával a' jó bé-

kesség' készítésében fáradozott; még is minden törekedései mellett is, a' győzedelemből vett öröm miatt megrészegetett Szultántól, (kit a' Francia-követ is szüntelen a' mi Követeink ellen unszolt), fél esztendei fegyvernyugvásnál többet nem nyerhetett. Kedvetlenül tért vissza Jun. 24-kén Konstánczinápolyba, onnan pedig az 1557-ik esztendő' elején Magyar-országba, minekutánna 5. tellyes esztendő'ig módtalan sokat szenvedett volna. Ámbátor Werántz kedvetlenül tért is haza, de Ferdinánd még is meg volt ő vele elégedve, nem annyira követségének kimenetelére, mint hazafiúi fáradhatatlan buzgóságára tekintvén, mert mindjárt visszatérése után Egri-Püspökké nevezte őt, melly méltóságában a' következendő esztendőben a' Pápa meg is erősítette.

Hanem ez a' buzgó hazafi Püspök itthon sem nyughatott, sőt mindég a' Státus javával foglalatoskodott, kivált még 1557-ben a' Hazának védelmére sokat tett az által, hogy Ung, Zemplin, Sáros és Abaúj Vármegyéket szüntelen arra unszolta, hogy válogatott vitézeket küldjenek a' támadók ellen viaskodó Telekesinek. Az 1559-ben elhívta őt Ferdinánd magával az Agostai Német - Diétára, a' Király tudniillik ismét Rómába vagy Angliába akarta mint Követet küldeni; hanem ekkor a' követség elhalasztódván, a' Diétának is vége lévén, ő is Egerbe hazatért.

Az 1563-ban Werántz is azon Követek között volt, a' kiket Magyar-ország Bécsbe felküldött, hogy Maximiliánt a' közelgető koronázásra hívják-meg, és minekutánna Ferdinánd' halála után Maximilián a' magyar

thrónusba felült, ennek is szint olyan nagy buzgósággal szolgált, mint az előtt Ferdinándnak.

Midőn Maximilián 1566-ban az Országba lejött, és a' Törökök ellen ment, Werántz is eleibe sietett sok vitézekből álló sereggel, és a' táborozás' ideje alatt mindég Királya' oldala mellett volt.

A' Státusnak terhes szolgálatjában Werántz túl élt 60. esztendőkön, és még sem akarták a' Követségnek súlyos terheitől megkémélni. Maximilián, ki őt egész bizodalmaival megtisztelte, 1567-ben ismét Konstantinápolyba küldé, hogy a' Törökökkel kössön békeséget. — Ez terhes út volt a' mi koros és megaggott Werántzunkra nézve, de a' Király és Haza eránt való forró szeretet, mire' nem bírja reá az embert? ez a' nemes érzés az öregeket újjakká teremti, és bátorsággal 's erővel bétöltvén feleleveníti. — Ekkor Tiefenbach Kristóf adatott hozzá társul, kívül Aug. 22-én Konstantinápolyba megérkezett.

Ekkor az Osmán-birodalmon egészen külömböző indulatú Fejedelem uralkodott az előbbentől Konstantinápolyban: Selim vitéz ember volt, mint az atyja, hanem nem volt olyan vad barbarus, felfuvalkodott, mint amaz. Selim az igazgatónak fő dicsósságát nem a' pusztító hadakozásokban vélte állani, hanem a' boldog békességnek édes gyümölcsseit is nagyra becsülte. Mihelyt meghallotta, hogy a' mi Követeink útban vannak, tüstént vissza hívatta az Magyar-ország felé indúlt seregeit; sőt János 'Sigmond Erdélyi Fejedelmet is arra serkentette, hogy a' fegyvert egy kis-sé tenne-le. — Minekutánna Werántz és Tie-

fenbach hat napokig nyugodtak volna a' terhes útazás után, azonnal meglátogatták a' Basákat, *) kiknek drága ajándékokat is vittek, és így nem sokára Sept. 21-kén a' Dívánba és a' nagy Úr Selim' eleibe is bébocsátódtak. Mint a' minap, úgy most is sok akadályokat szerzett a' Franczia-követ, úgy hogy az Ottomani-Porta nehezen akart a' Követeknek kívánságaikra ügyelni, de még is Weráncznak és tiszti-társának sok erőlködéseik után megadatott kívánságok, Maximilián' nagy öröme, 8. esztendőig tartó békességet kötván a' Portával. — Ezen kívánatos békességnek híre az egész Hazában megcsendült, és minden szíveket örömmel bétöltött; ugyan azért, midőn Werántz 1568-ban 12. Máj. Bécsbe megérkezett, nagy örömmel fogadák őt, a' híres Sambucus János is visszaérkezésének alkalomával igen jeles öröm-énekekkel köszönté-meg.

Ez a' küldöttség nem csak a' Hazának szolgált véghetetlen nagy hasznára, hanem Werántznak is új hírt és tiszteletet szerzett; 1569-ben tudniillik Esztergomi-Érsekké tette a' Király, melly nagy méltóságot Werántz a' Státusnak tett számos esztendei szolgálatjai által, valóban meg is érdemlett. Mivel még ekkor Esztergom a' Török kezében volt, tehát ő lakásúl Érsek - Újvárat választotta, 's ezen hívatalt csak azért vállalta-fel, hogy a' Haza' javát annál inkább előmozdíthassa. — 1572-ben az érdemekkel tellyes Werántzot királyi Magyar-helytartóvá választotta Maximi-

*) Ezek között az ajándékok között az akkoriban feltalált zsebbeli órák is voltak, mellyeket a' feltalálás' helyétől Norimbergai tojásoknak (Nürnbergger-Uyer) neveztek.

lián, és ugyan azon esztendőben 25-dik Sept. ő koronázta-meg a' Királynak legidősb' fiját Rudolf Herczeget Po'sonyban, sőt Rudolf eleibe is a' Magyar Mágnásokkal ő ment, és ékes beszéddel fogadta, azután mind a' két Király azon voltak, hogy néki a' Római-Kárdinálisi méltóságot is megszerezzék, mellyet a' Pápa néki meg is adott, de minekelőtte a' Pápa' megegygyezése megérkezett volna Rómából Magyar-országra, Werántz 69 esztendőskorában megholt Eperjesen, hová ad Judicia Octavia küldődött. Valamelly kemény hideglelés törte ki ott véletlenül, és 21-dik Jul. 1573. a' Haza' nagy kárára el is oltotta. Testét Nagy-Szombatba hozták, és a' Sz. Miklós templomába temették.

Werántz magas termetű, hanem vékony testalkotású volt; hosszas de helyes proportiójú orra volt, mosolygó vidám tekintete és ábrázatja. Hosszas, tisztességes szakállá függött-le mejjére, és göndör hajai félig befedezték füleit. — Egésze oly tartós volt, hogy még halála előtt kevéssel is azzal kérkedett: hogy ő magát nem érzi olyan korosnak, mint a' millyen valósággal. — Azon nagy bizodalom, mellyekkel őt annyi Királyok megtisztelték, és azon számos Követségek, mellyeket reája bíztak volt, az ő mély béléltetésének, bölcsességének és okosságának ellene mondhatatlan bizonyosságai. Az néki tulajdona volt, hogy a' Török ellen háborút soha sem jávallott. Werántz gazdag, de fősvény nem volt, és a' Haza javára javaiból nagy áldozatokat tett. Ferdinánd néki 30000 forintokkal tartozott, hanem azokat soha vissza nem kívánta. — Nagy virtusokkal ékeskedett, kivált engedel-

mességgel, a' méltatlanságot zúgolódás nélkül elviselte, és még ellenségeivel is, a' magának oda engedésével csendességben szokott élni, mellyre őt Statilius tanította; mert ez kemény ember volt, és annak keménységét Werántz még is olyan nagy békességes-tűrés-sel el tudta viselni, hogy maga Statilius is azon ritka szelídség által meggyőződött.

Werántz a' magyar tudósok között is különös helyet érdemel; mert, minekutánna a' békességkötés után Maximiliánhoz visszatért, a' Török-Annálisokat is elhozta magával Magyar-országra, mellyeket Anreben talált-meg. Kétség kívül nagy világosságot nyújtanak ezen Annálisok azon Nemzeteknek históriájokba, mellyek a' Törökökkel hadakoztak volt, esmérük azokat a' Hazai-tudósok illyen czím alatt: Codex Werántianus. — Követtségének egy históriáját is (Historia Legationis arcanae) készített ő; és a' mint mondják, számos leveleinek gyűjteménye is megvagyon Egerben. — Eredeti képe a' Bécsi Cs. kir. Könyvtárban találhatóik.

1.

A' Régiségek eránt való szerfeletti
tiszteletről.

Egy szagos hant mondá: én nem vagyok a' rózsa; de rajtam
termett, 's most illatjával felül haladott!

Az emberi Nem' többféle gyarlóságai között
a' megjegyzésre legméltóbb a' könnyen-hívőség;
úgy látszik, mintha ez volna ama eredendő
bünje, melly nálla sok egyéb gyengésegeinek
kútfőjévé válik. A' könnyen-hívés anyja a'
babonának, mesének, 's azon bámulásnak is,
mellyel a' távul lévő tárgyaknak, sűrű ho-
mályban fedett, tőlünk meszsze-haladott szá-
zadoknak, akkoron élt ember társainknak,
az ő testi 's lelki kifejtődzéseiknek, 's ere-
jöknek tömjénezni szoktunk; minden a' mi
régi, hajdani, — az előttünk óriási nagyság-
ban jelen-meg; az ó nyelvek a' mieinknél
szebbeknek, az elődiek' ész-szüleménnyek
a' mostani okosságnál felségesebbeknek, men-
nyeieknek látszanak; azon felül még annyira
elfelejtkezünk ön' méltóságunkról, hogy ma-
gunkat ezen régiek előtt porig megalázzuk,
magunkat hozzájuk képest törpéknek valljuk,
's végtére, hogy erántok tiszteletünket még
jobban bebizonyíthassuk, nyelvök', történet-
jeik', szokásaik' megtanulására éltünk' leg-

legszebb esztendeiből nehanyat szentelünk, a' nélkül hogy meg gondolnók, hogy éltünk' ezen zsengejét hasznosabb, minket 's boldogságunkat közelebbről érdeklő tárgyaknak áldozni kötelesek vagyunk.

Minden nyelv a' művelőségre alkalmas lehet; nincs olyan nyelv, mellyen szépet, felségeset, elragadtatót és gyönyörűt nem lehetne írni 's mondani, hogy egygyikben jobban, könnyebben, simábban lehet szóllani mint a' másban, az látni való; de annak nem annyira a' nyelv, mint a' rajta beszéllő Nemzet az oka; a' minő fokán áll ez a' képességnek, úgy hangzik nyelve, ahoz képest az szűk vagy tág. A' Hindostani, Görög, Római, vagy más kisimított, tágított nyelv azért szép, kellemes hangú, 's mindenféle ejtegetésre alkalmas, mivel az őt beszéllő Nemzet a' kimívelődésben előre volt.

Hogy egygyik Nemzet lelki tehetségeiben hamarébb kifejtődzhetett a' másikánál; hogy egyik sebes lépésekkel ment vagy halad előre a' kimívelésben, más pedig csiga módjára mász, annak bizonyosan lakhelyének fekvése, 's az ezen fekvésben találtató éghajlat 's egyéb külső dolgok is, leginkább pedig polgári alkotmánya, okai lehetnek, noha sok népek ezen korlátok' ellenére is kimívelődhettek. Tekintsünk csak egy keveset a' szigorú éghajlat alatt lakozó Svékusok és Dánusok' művelésökre; ezen Nemzetek verset futnak minden egyéb pallérozott népek után a' képességben, sőt sokat már felül-haladának; az ő nehéz hangú, az ejtésben keskeny határok közzé szorítva volt nyelvök naponként simúl, hajlékonyabb 's tágasbb leve; és val-

lyon mellyik fenék-ok az, melly miatt nyelvök kimíveltetése olly szembetűnőképen előre nyomúl? Csekély vélekedésem szerint a' lelki tehetségek szabados kifejtődzésében és növéseben kereshetjük minden nyelv kimívelésének fenék-okát; hol derült az ész, ott az egész ember minden testi 's lelki tehetségeiben megfinomúl; de viszont a' lelki kimívelésben csak honni nyelven lehet valósággal előre menni, soha nekünk e' tárgyban idegen nyelvek nem fognak tökélyes szolgálatot tenni, bár mit mondjanak sok derék és tudós férjfiak. Miolta a' Muszkáknál, szomszéd Lengyeleknél, 's nállunk a' honni nyelvek lábra kapának, csak azólta haladnak amazok, haladunk mi is; mert egy Nemzet kimívelődése nem a' verselés és szó-szaporító szónokság' mesterségén alapúl, a' kimívelődés nem egy pár oldalú. A' közép-korban sok híres verselők és szónokok valának, de az emberi Nemzet aludott.

Méltassuk ezt a' közép-kort egy pilantatra! mellyik nemzet vala akkor mívelt? Talán az Olasz, Angoly, vagy Francz? — Egyike sem; durvák voltak akkor a' népek, korlátok közzé szorulva az eszök, és barbár a' nyelvök, maga a' deák nyelv átaljában rusticus deáksággá változott. Ellenben a' mostani világban (akár mit mondjanak az epe-sárúak) több illendőség, humanitás, 's erkölcsi komolyság uralkodik a' nagyobb rendű társaságokban, és kevesebb bűnösség az alacsonyabbakban, mint hajdanában. Lehet é olly időszakot nevezni, mellyben a' világ erkölcsi állapotja jobb lett volna mint a' mostanié? Mai napon meggyőződésen épül az erény, valaha félelmen feneklett, vagy talán tisztábbak le-

hettek az erkölcsök akkor, midőn a' nagy és kisebb Urak világ láttára ágyasokat tarthattak? vagy talán a' francia lígának idő-kora szolgáljon nekünk erkölcs-tűkörül? Ki merné vélünk azt elhíttetni, hogy a' magasztalt régi időbeli hősök 's lovagok olly nemes és jámbor gondolkozásuak lehettek, és olly szentül szerettek, mint a' románzák- és balládok-beli hősök? Valóban a' régi rabló-várak' omladékaikból kitetsző tömlöczök, kínzó-kamarák 's ivó paloták' dicső emlékjei az akkori emberiségnek, mellyet most is sokan uj életre hozni szeretnének, 's mellyet sokan az erkölcsiségben mustrául felállítani nem átallanak.

Hogy az idegen nyelvek' megtanulása által sokféle esméretekre juthatunk, tagadhatlan; de hogy valamelyik Nemzet idegen nyelv által léphetett volna a' tökéletesülés nagy fokára, példáját nem igen láttuk. Híndusok, Egyiptomiak, Fönicziaiak, Görögök és Rómaiak nem igen tanulgatták más Nemzetek' nyelvét, midőn nagyok valának, midőn a' képesség' tető-pontján állottak; sőt tudjuk, hogy midőn a' Rómaiak majmolni kezdték a' Görögöket, sajtáságokból kivetközvé, minden módon hanyatlásnak siettek.

Az Angolyok', Francziák' és Németeknél nem nagy, nem tökéletes vala a' lelki és az ebből származó nyelv' kimívelése mind addig, míg nállok a' megkorcsosodott idegen, holt latán nyelv uralkodott, míg egy szóval græcizáltak és latinizáltak. Azon Nemzetek, melyeknél udvari- curialis- vagy Sanscrit-nyelvek virágzanak, a' képességnek még felényéhez sem juthatnak. Semmi sem késleli, sem-

mi sem tartóztatja jobban hátra a' kimivelt-séget, mint az idegen nyelv' uralkodása, mert annak megtanulására kinszerítetvén, életünk' idejéből nem csak hogy esztendőket pazérlunk-el, de az ízlésünk is megkorcsosodik, úgy hogy minden a' mi idegen, felségesebbnek jobbnak fog látszani, mint a' honni. Boldog az a' Nemzet, melly házánál, törvény-székei előtt, Egy-házaiban, és mindenütt anyai nyelven beszélhet, és boldog az a' Haza, mellyben a' tudós elő-ítéletek nem kaptak lábra; mellyben a' régi ugyan becses, de a' jelenvaló még becsesebb; a' hol nem a' régi aprólékosságokon rágódnak a' tudósok, de honnit mívelnekki; hol végtére nem a' régi erkölcs, nem a' világunkban nem illő hősök, de az élő generáció tétetik-fel remek-például; nagy az illy Nemzet lelki 's testi erejében. Nézzük szomszédjainkat, nem erőlteti az Angoly, Francz vagy Német ifjú polgárjainak eszét idegen nyelv' tanulásával, ő büszke a' magáében, és valóban nagyok is már ők minden tekintetben; más népek csak hogy hozzájok járúlhasanak, nyelvöket megtanulni kéntelenek, amazok ön' magokban elegendők, 's nem szorulván mások' nyelvére, Dictátorai a' kimivelt világnak. Vannak nékiek Solonjaik, Mutiussaik, Miltiadesseik, Leonidássaik, Aristidesseik, Cimonjaik, Títussaik, Trajánussaik, Antoninussaik a' honni történet-írásaikban, kiket gyermekeiknek mustraképen állíthatnak-elő.

Szembe-tünő különösség az, hogy még a' mostani tudós világ észbeli szüleménye is pezseg a' görög és római Szententziáktól; ritka olyan értekezés, beszéd vagy iromány, melly

Homerosz, Virgil, Cicero, Seneca és a' t. régiek' munkáiból vett mondásokkal nem volna megtarkítva, mint ha a' hozzánk közelebb élt, vagy velünk egykori tudós férjfiaknál nem akadhatnánk szint' olyan eredeti, derék, kerek, velős és helyes ész-láng szüleményeire. Ezek az Urak gyanúban hozzák magokat az eránt, hogy ők is a' mostani tudós világgal lépést tartanának, vagy talán ők a' tudósok' nyavalyájában sinlődnék, 's meg akarják nekünk mutatni, hogy görögül olvasni 's deákul beszélteni tudnak; de alig ha értik a' franczia vagy német nyelvet. Hiszen szép, hasznos is a' régi Irókat esmérni és tudni, de azokat mindenben 's mindenütt mint orákulumokat bálványozni, csak-ugyan ön' megalacsonyításunk, mivel ha Homerosz, Ovid, Virgilius, 's mások jó verselők, Demoszthenes, Cicero nagy Szónokok valának; bizonyára az élő tudósok között is vannak szinte úgy jó és derék verselők, 's Orátorok; amazok idő-korjokban valók voltak, a' mostaniak a' mienkben illők.

Hogy a' mostani mester-tudósok irományaikban nem ábrándoznak úgy mint a' régiek, becsületünkre szolgál; mi felvilágosodottabbak lévén, nem illik hozzánk a' mesék és tünemény' szörnyetegeikkel álmodoznunk, se mint becsületes embereknek a' szegény tanulatlan nép között a' babonát terjesztenünk, nem vagyunk mi az emberi Nem' idejében már gyermekek, sem nép-ámítók; de férjfiak, 's pedig egyenes lelkű férjfiak, kik minden iparkodással azon vagyunk, hogy a' felvilágosodás, a' tiszta Isteni esméret az egész emberi Nem' között elterjesztéssék, mi nem akarjuk a' vilá-

gosságot véka alatt rejtve tartani; a' mi költeményeinknek nem illik excentricusoknak mint a' régiekéinek lenni; de azért szint'olly felségesek és jók lehetnek. Én megvagyok győződve, hogy Tasso, Milton, Racine, és Klopstock olyan karaktereket állítottak-fel, mellyek a' Homérosz és Virgíl hőseiket felül haladják, és pedig ezen karaktereknek legszébb vonásaik Keresztyéni elemek. Hogy a' verselésről különösen szóljak: a' Keresztyén lyricus vers-költés is felségesebb a' nálla régiebbnél. Gellert, Cramer, Klopstock, Niemeyer, Rousseau Ker. János és mások első rangú vers-költők, valamint a' közép-korból származott Szent énekek: Dies iræ, dies illa, Stabat mater dolorosa, Cur mundus militat, O miranda vanitas, a' Keresztyén lyricus vers-költésnek mester-művei. Valóban a' Keresztyén lyrikának sok ódái és énekeivel egyedül a' Dávid 'Soltárait lehet hasonlításban hozni, nem pedig a' Callimachus és Pseudo - Orpheus Hymnusaikat, mellyek a' helyett, hogy az érzést fejeznék-ki, az Istenek' tselekedeteiket írják-le, a' miért inkább epicusok mint sem lyricusok.

A' mi az ékesen-szóllást és a' szó-szóllást illeti, ebben a' tudományok' szakaszában is nem elkerülhetlen szükség a' majmolás; más volt a' görög, más a' római, más ismét a' mostani élő Nemzetek' géniosza. Hogy a' régi Szónokok nekünk is még helyyel-helyyel mustrául szolgálhatnak, elesmérem; de azért nem kötelesség mostani Orációinkat az ő mondásaikkal kispékelnünk; éljünk saját szépségeinkel, élő tudósaink' helyes mondásaikkal, mellyek alkalmasint mint korunk' szülemén-

nyei jobban fognák beszédeinket ékesíteni, mint a' régi világban volt embereknek tselekvés módjokhoz illendő flosculusok. Hogy az igaz csak egygyetlen a' maga nemében, és hogy a' szép mindenkor szép marad, tudni való; de az igaznak, a' szépnek számolhatlan arányzatai lévén, nem fedezte azokat még mind fel az eldódi-kor, lelünk mi igazságokat és szépet a' későbbi irományokban úgymint a' legrégiebbekben. A' Sanscrit, a' Keresztyén Sz. Írás, még a' Korán is foglal magában rendíthetlen igazságokat; miért hát ezekből nem szokta a' tudós kiszemelni a' jót és szépet? miért éppen a' pogányok világi munkáikból? ezt, úgy tartom, a' sötét Századokból ivadékról-ivadéokra észre-vehetlenül leszivárgott oskolai módi tselekedheti; avagy talán az ész-világában már mindent a' mi igaz, szép, helyes, és talpra esett, egyedül a' Görögök és Rómiaiak meritettek-ki? ezt aligha nem tagadhatni; mert az ész országának szélső határára nem igen értünk, 's nem is igen jutunk mostani föld-gömbünkön. Most is vannak classicus Szónokjaink, — ha azokat figyelemmel olvasuk, tapasztalni fogjuk, hogy az ő munkáikban is szinte nagy és szép ész-láng ragyog. Minden régiben inkább a' külső forma indíthat bennünket tiszteletre, mint-sem a' materia vagy is tartalék; bizonyára ha Homerosz' gyönyörű esztét, nem a' búbajos mesék' kidolgozására 's botrankoztató Isteneinek rajzára, hanem más valami hasznosbra fordította volna; inkább halhatlanabb lehetne, és így van majd minden igen régi zsenivel a' dolog.

Azután arról az igazságról se felejtkezünk-meg, hogy a' legkijeleltebb világ' bölcsei

sem szívták ön' magokból tudományaikat, mindenik szerzett 's vett magában fel; minde-
 nikét idegen nállánál hajdanibb bölcsesség éb-
 resztett és tett tenyésztővé, egy sem képezte
 magát függetlenül az eldódi és a' vele-korú
 világ nélkül; ha az Alexandriai Könyv-tár a'
 mostani Századig eljuthatott volna, alkalma-
 sént máskép' itélnék a' görög és római tudó-
 sokról. Hindostan', Egyiptom', Fœniczia' böl-
 csességéről annyit tudunk bizonyosat, mint
 semmit; pedig alig-ha Hindostán nem volt az
 a' kútfő, mellyből az igen régi világ merített;
 nyelvének bámulandó bősége, hajlékonysága
 's igen nagy kimívelése, valamint némelly
 még fennálló művei kezesei állításomnak. A'
 Spártaiak 's az első Rómaiak nem tudhatták,
 hogy ők nagyok; csupán az ő törpe maradék-
 jaik láthatták azt követőleg által, és így meg-
 lehet, hogy a' mi Századunk 's mi is mind-
 nyájan fontosok vagyunk; de azt nem mi, ha-
 nem a' kik minket jövendőben bámulnak, és
 sikeretlenül utánnunk kapaszkodnak, érezhe-
 tik. Azon sokféle apró segelmek és mellékes
 körülállások' nem tudása, nekünk a' régi idő-
 beli nagynak mondott embereket és tseleke-
 deteket méltóságosabbaknak, mérészebbeknek
 rajzolja, mint azok valóban lehettek, úgymint
 a' régi Hegy-várat meredek, darabos, 's ösz-
 sze-nőtt szikla csúcsosokon építve hiszszük;
 holott a' nagy idő, 's az elementumok csupaszi-
 tották, hegyesítették és élesre mosták-le a'
 hegyet.

Valamint az ész' szüleményeiben mint egy
 tanult módivá vált a' régi iroványoknak szer-
 feletti bálványozása, hasonlóan szokta a' tudós
 világot minden hajdani emlék magán kívül ra-

gadni. Sok derék okos férjfiat egy sárból készült idomatlan hamvas-veder, mellyben talán másfél ezer esztendőök előtt élt alávaló lelkű emberi test' maradványai öntettek, egész észbeli zavarban ejthet; egy csonka kő-szobor, töredékeny téglá, vagy valami épület' alapja, néha egy darab özsze-karmolt ón vagy réz táblácska, a' tudós világ' felét elmebeli zajba keverheti; nagy az észbeli mozgás minden országokban, holnapokig török azon az eszköket a' tudósok, vallyon ez vagy amaz emlék darab vagy kiásatott tördelék római, görög, foenicziai, vagy talán antidiluvianum lehet; holott bizonyára kár az olyan porhantokon annyit törődni; mert látni való, hogy az ilyen forma emlékekből a' történet-tudás vagy más hasznos tudomány igenlegesen (positive) ritkán boldogúl, sőt csak zavart és hypothesiseket szül, mellyek' árjában úgy is úszunk; valóban jobb lenne azon észbeli-tehetséget, melly ilyen kétséges és szükségtelen tárgyak' kutatására vesztegettetik, inkább olyanokra fordítani, mellyek az emberi Nem' lelki 's testi boldogságát elő-mozdítanák.

A' régi művek' szépsége ellen nincs kifogás, mert olly magas polczon mint hajdani Görög-országban, a' művészség soha és sehol nem állott; olyan műkincsekkel, millyeket a' Görögök még akkor is bírtak, midőn őket a' Rómaiak már kirablották, (olvassuk-meg Pausaniast) egy Nemzet sem; se Róma se Flórenczia megint nem bírt; de annál meg mi természetesebb, hogy az olyan vallásnak, melly az érzéki méltóság' gondolt tárgyait imádni tanította, inkább kellett a' szép műveket elő-segíteni, mint azon hitnek, melly

a' Láthatlannak imadására buzdít, és az embert porból kiragadva az érzékfeletti és képzelhetlen világra utasítja? Engedjük mi a régi időnek, a' mit tőle meg nem tagadhatunk, t. i. a' művészség' tökéletesítésében, valamint az isteni tiszteletjének érzéki babonáságában az elsőséget; a' Keresztyén világ még is magosabb fokon áll, mint az előttei állott; és ha most valamennyi görög templom az ő egész vidor pompájában újra felemelkedne; még is bizonyosak lehetnénk, hogy egy Keresztyén sem akarná azon egy szerű Egyházat, mellyben a' világok' Urát lélekben és igazán imádhhatja, elhagyni azért: hogy megistenesített emberek' szobrainak, ha maga Phidiás legbájosabb formákban is állítaná azokat élő, véres áldozatokkal hódoljon.

Minden esetre ugyan illő a' régiségeket becsülni, de azok eránt szerfeletti nagy tisztelettel lenni, szükségtelen; a' régiségeket csak úgy kellene tiszteletben tartanunk, mint a' vén embereket, ha azok tudni illik hasznos részei valának az élő világnak. Nagy korú emberben a' sok esztendő' múltja nem lehet erény, mert a' vénnek csak akkor méltók tiszteletre, ha ők jó 's hasznos polgárjai a' társaságnak, minthogy a' vén-kor olly ajándéka a' Teremtőnek, mellyet senki ön' magából nem vehetett; az öreg embert dicsővé teheti az erkölc, de kora semmi érdem. —

STAUT JÓ'SEF,
Főhadnagy.

2.

KISFALUDI KÁROLY' EMLÉKE.

*Egy Felvonásban.**Személyek:*

Lidi.	—	a' Csalódásokból.
Móricz.	—	a' Leány-örzöböl.
Beczko.	—	Stibor Vajdából.
Tamás, Kertész.	—	a' Csalódásokból.
Egygy Öreg.		
Sandor.	—	a' Leány-örzöböl.
Nelli.	—	ugyan onnan.
Ádel.	—	Három egyszerréből.

Első Jelenés.

(Szabad Udvar, oldalt 's hátrúl zöld fák.)

*Lidi, Móricz, Beczko.**Lidi.* (Kezében Lant.)

Én mászszor olly víg, olly fürge valék, mint az özfi berkeiben; 's most mindenhol az öröm' színe, olly halványan vonúl-el. — Nézek, és nem tudom mit; hijányt érzek, és nem tudom miben. — Az idő melly csendes, 's madár nem zeng; az ég borútlan idekékje nem tiszta!

Móricz.

Igen, mint szép álm után a' gyenge serkenet, tiszta öröm közt a' bú sejtés.

Beczko.

Öröm közél vegyül a' rossz,
 De sejteni még is gonosz,
 Ha bút látasz ne nézd, ne félj,
 Roszszat soha, csak jót remélj; —
 Eszed, az Úr, szíved szolgál,
 'S annak 's ennek jól lesz dolga —
 Nézd! az ég, föld mint a' malom,
 'S bennem kőszál a' nyugalom.

Móricz.

Csak arczodon van nyugalom jó Beczko! de veres ruhád alatt heves szív mozog. Mit küzdöl vele, mikor diadalt rajta nem vehetsz! — Lásd, én sikamló vagyok mint a' halfiú, lenge mint a' lepke, enyim' a' tavasz' minden virága, a' virág' minden illatja; minden ró'sáért futok, fáradok, — és ha győznöm nem lehet, megrázom szárnyamat 's tovább repülök; — én a' jelen' szülöttje, a' vig szeszély' gyermeke, az öröm' magzatja vagyok; — 's te vagy é boldogabb hogy győzni látszaton, vagy én hogy győzetem?

Beczko. (leveszi sapkáját)

Csörög sapkám, száll a' süveg. —
 Megbuksz útag sima üveg,
 Botlik lábod meszsze nézel,
 Léget felhőre tetézel. — —
 De hisz' föld nincs, csak szűd szól, —
 Ne hát semmi, fogd-meg jól!

Móricz.

Megfogtam a' semmit én is, te is; mert én az ész tanátslatit nem foghatom-fel; te a' szív' hevét nem érezheted.

Lidi.

Csak bennem küzd most a' szív és ész; óh melly bődög lennék ha töletek egygyet cserélhetnék. — De hah! lassú szellő susog a' fa lombjai közt e' csend után, ének jő a' meszsze ligetből, 's a' halványuló levelek tavaszra vidúlnak. —

Móricz.

Igen, szellő jött, hogy a' szép Lidi fürtjeivel játszassék; ének hangzik, mert Lidi lánggra gyúlasztá; éled a' mező, mert az ő szeme' pillanatja 's keble lehellelte élteti,

Lidi (nem figyelve)

— Óh ezen ének édes enyhet önt mély titkú, de bús sejtésimre. — A' szabadban engem öröm lep-meg; kedves a' veréb csirippolása, — de ezen dal, és most be szép, be enyhítő!

Móricz.

Valóban szép a' szabad, ha főkép' illy ró'sa emelkedik benne. Kedves a' madár ének, de kellemesebb, édesb, ha a' báj-dal piros ajkáról repül. Ó kedves Kis-aszszony! keble érzékeny forrásban van, — enyimet nyugtalan vágy hevíti, — engedjen nyílt utat lángjának, hadd keljen a' dal, melly csak forró érzelmekről buzog.

Lidi.

(Lantjával kísérve, Móriczczal danol)

Kény-özönben úszik e' szív,
 E' kebel 's szív még örül;
 'S ah egy titkos bú homálylik
 Egy bú érzet leng körül.
 Fenn ragyogva kelt korányom,
 Fenn hevülve éltem én;
 Ám de bánat szállt az alkony'
 Lágý homályú éjelen.
 Kedv, öröm csillamla ott fenn
 A' Menny' tiszta kék egén;
 'S haj! keserv jött meszsze bérczek'
 Erre zúgó fellegén.
 Ah! mit érzesz, mért remegsz szív! —
 Szóljon a' ki tudja már! —
 Szem mért sírsz, szám mért sohajtasz,
 Rám jó, vagy rossz, hol 's mi vár? —
 Szél nem szólal, felleg nem súg,
 A' titok 's ej rajta lész,

És nyögésem és siralmam,
Pusztá tér mezőkbe vész.

Beczko.

Hangmív e' világ egészen,
Billegtető a' sors' szele,
Kibe szebbet fú a' lészen
Nagyobb bóldogságnak jele.
Bal sors, veszély inség hát,
A' hang visszásan, ha vát — — (kinéz)
Imhol! jön egy közép rossz harang,
Halljuk mit zúg a' sors-harang!

Második Jelenés.

Az Előbbiek, és Tamás Kertész.

Tamás. (búsan)

Átok az rajtam Uraim, hogy kedves hírt soha nem hozhatok! (a' bútól el kapva) Ah! a' fa-torony vén harangja olly keservel sirt-le, a' bérczek, völgyek, 's fenyvesek olly bú nyögéssel visszonzák; melly mélyen rázta-meg a' siránkozó népet. A' torony' mohairól szelőként fuvaltak a' gyász hangok, elfonnyaszták a' zöld lombokat, virágzó ró'sákat Kertemben, — 's helyettök már sárga levél zörög, pusztá tuskék állanak. —

Lidi, Móricz, Beczko. (nyugtalan)

Szólj, — mond-meg mi gyújt illy keservekre?

Tamás. (nem figyelve)

— A' patak, melly fáim közt olly harsogva zúgott; most zavartan, halkal morog, 's habjaiban frissítő nedv helyett tűz forr, melly veteményeim' elper'seli. Füle-mile 's pacsirta nem ül a' gallyakon, gerlicze nem bűg bokraimon, — tán, sirjára repültek felette bús dalokat zengeni. — Ó Kis-aszszonykám! jöjjön, metsze fáimba a' két K betűt, koszorút aggasson felekbe, de halottit; — ott fogok én lakni a' leveletlen kertben, 's ápolom őket a' szelektől, mellyek most üvöltve tépde-

lik virágjaim! — De fengedelem! hirt már semmiféle én nem hozok; — örvendetést nem, mert öröm nékem többé nem derül; szomorút sem, mert illy siralmas nem lehet! — Ah! úgy véltem, hogy panaszom ki öntvén, búm könnyül, — 's ím! a' teher nálam megmaradt, bár másoknak is át-adám! (mind hárman szorongva halgatnak, Beczkótól a' szeszély, Mórirtól a' vigság eltünvén.)

Beczko.

Elmém elveszti kormányát, érzelmeim háborgani kezdenek 's alig esmérem magam; szólj — e' sejtés a' valónál százszor is kinzóbb.

Móricz.

És én elszalasztva a' jelen-vigságot, búsan nézek a' jövőendő' elébe.

Tamás.

Ő nincs többé! ki a' virágot, a' szerelmet 's örömet olly édesen éneklé; Ó, ki vólt — de lészen is; Ó, kinek földi pályája hólta után még dicsőbben lészen felcsillámlandó. — Atyánk, Teremtőnk nincs többé közöttünk, 's én — ősz hajakkal elmegyek, örökké keresni fogom őt, 's nyugalmam', melly véle egygyütt sírba szállt! (el.)

Harmadik Jelenés.

Lidi, Móricz, Beczko.

Lidi.

Villám ez, melly derültt égről zúg-le a' kesergő Pásztorra! Oh ég! oh Isten! hát lehet é ez? hát visszsa-vonád lehelleded', melly kedvre, öröme éleszté e' hazát? és illy hamar?! illy véletlen?!

Beczko.

Imhol! diadalmam mellyért olly soká, olly erővel vívék — öszeomlott. El-fojtám az érzelmek' üzét, 's most, mint a' láng mellyet a' szük-hely még

dühösbé szít, annál erősbben lázzad-fel, mennél tovább nyomta az ész' igája; — ki tudja, e' rázkódást megbirom é?

Móricz.

Atyám! atyám! a' víg szeszélyt, mellyet élted belém teremtett, halálad im, kiöltja. Nem ízelve tűnik-el már tőlem a' jelen-öröme, a' kény és vidámság; — búsan tekintek vissza a' múltba, mikor még valál, 's rettegés közt, mint a' sors' üldözte, kesergélek a' jövődöben egy gyengye reményt.

Lidi.

Bár álom, bár csak mély álom volna ez; panasztalan türelemmel nézném majd a' legszörnyebb ébredést is. Elébb hittem volna hogy elsüllyed a' Tihany bércze, kiszárad a' Balaton habja; — minthogy e' csillag, és most, legteljesb fényében kialszik. — Oh! eljárta O őseink' sírhalmait, lelkes éneket zenge felettek míg aluvák hoszszú álmaikat, 's tüzelé emlékeikkel az unokákat, Eltanulta a' fülmile édes dalt, a' természet' hív képét kifürkészé, 's énekével szívet és keblet meghata.

Móricz.

Oh Hazám! Hazám! nagy mit vesztél 's ki merész jóslani más támad é? — Idők szálltak, zázak zúgtak-el 's Kisfaludynk nem volt; hány zúghat ismét el, míg hamvaiból más kelend. — Porát, melly csendel nyugszik, nemes tűz 's mennyei fény sugar alkotá; — 's a' dicső feláldozá éltét, hogy az emelkedő láng vezérfényként lobogjon előttünk. — Áldott kéz! szelíd karokkal oszlatád felhőinket, 's a' korány' egy szép sugára rólad ragyogott reánk.

Beczko.

En látám mint széledt ifjú lelkéről a' gyenge köd, mint derült, mint csillogott végre előtte a' meszsze czél; Honja 's Nemzete' fénye tölté-bé szép lelkét, ez izgatá olly munkára, mellynek áldozatja lön; — 's úgy hiszem, nincs szög és táj e' Hazában, melly bánatos sohajjal nem telnék-bé. — Igen, harmat lesz a' mezőkön, köny a' szemekben, 's a' dicsóült szel-

lem szerényen nézdelheti magát gyöngyeiben, 's lát-hatja hevökből a' Nemzet' háláját.

Móricz.

Nemzetének élt, 's a' Nemzet buzgón nyújtja könnyeit. Bölcsen felfogá Ő a' magyar jelenkor' szel-lemét; virággal hintett ösvényen, 's ró'sa bokkrétákkal édesgetve vezeté a' népet oda, mellytől ez annyira rettegett. Bokkrétáinak illatja a' vég-helyekre meszsze elszállongott, 's minden vágyott a' fokra, honnan a' kedves szag terjedez.

Beczko.

Harcz-koszorúval hagyá ott a' vérmezőt, mert szebb pályán szebb bér csillámlott felé. Midőn nád-sipján zengett a' halmokon omló pataknál Pánnak vélted volna, 's lantjánál Apollónak; — 's tüze még ezrekbe lobbant át, 's ezreknek serkenté hamvadozó erejüket. — Óh! légy még mi valál, 's mi többé nem lészünk azok!

Móricz.

A' távol lakó láng-elmük' tüzei az ő szellemében egygyesülének mint köz pontban, — 's innen sugár-zott-ki a' legszebb fény, miolta Nemzetünk fenáll. — Óh kelj-ki sírodból nemes, harmat helyett könny ra-gyog felette 's füveit hála sohajok lengetik!

Lidi.

Hasztalanok keserveink! Az ég' kedveltjei itt e' gőz között soká nem lehetnek; tisztán kell nékiek vissza-repülni, mint a' Nap vissza pattanó sugárának.

Móricz.

Ő soha a' tiszta fényből nem vesztett volna, 's mi lészünk vala általa a' homályból kiemelendők, ha itt mulatt, nem Ő homályba hozzánk süllyedendő. (tüzzel) — 'S avagy nem birhatná könyörre az eget egygy egész Nemzet', Nép', egygy egész Haza' igaz ké-relme? nem nyílna é meg a' sír, a' lélek nem szállna é vissza lakjába? nincs é meg az ész, melly agyában lobogott, a' nemes tűz melly erét feszíté, 's a' sugár melly olly dicső énekre ihleté?

Beczko.

Megvannak; de világot 's melegét árasztván reánk vissza-szálltak a'hoz, kitől származának. — Ves-sük-meg Móricz a' reményt, melly lehetőséggel mosolyogna felénk; ne nyújtsuk kezeinket a' titok-lepeelt felhajtani, hanem imádjuk az Örök-végezést, hogy Őt eddig is birhatánk. Az ég' legszentebb ajándékai a' nemes lelkű férfiak! — bődög a' Nemzet, mellynek ezekből legtöbb rész juta, — de esztelen az, melly az ég' illy becses kegyelmeit bőven kívánni vakmerő.

Móricz.

De tán igazságos óhajtás, hogy lássa a' szántó magját zöldelleni mezein; hogy csemetéinek sűrű lomb árnyai alatt nyughassék, 's leszedhesse ágairól nyugtalan izzadásának jutalmát.

Beczko.

Meg is nyéré Ő ezt, bár kis részben. Mik voltunk még nem rég, 's mik vagyunk most? 's ezen ditső diadalnak melly nagy része Övé! a' szép dalokat, a' *vig kedvet* melly édes alakban tünteté-fel, *melly előtte Hazánkat nem esmeré, 's ki tudja nem vándorol é ki a' vig Thália Honunkból, és a' szökevényt, ki és mikor láttatja köztünk olly nyájasan mosolyogni!* Azomban Ő a' legnemesb lelkeknek volt egygyike, küzdve hinté a' magot, sejté a' belőle támadandó virágot, 's enn'-érzésében fellelte nyugalmát.

Móricz.

Hasztalan Beczko minden iparkodásod! Ő néki itt kelle még maradni és fényleni — higylé az ég tán a' derék férfiút, vagy nem látott néki itt méltó jutalmat, 's magához vevé fel a' bért mennyei kezekből fogadni-el, 's Ganyméd' kelyhéből inni az örök létet. — Óh keserves a' kín, melly engem' emészt; — de büszke vagyok, mert ez által érzem azt, hogy néki méltó fija valék.

*Negyedik Jelenés.**Az Előbbiek 's egygy Öreg.*

(Gyenge léptekkel jön, botra támaszkodva)

Lidi.

Jó Öreg honnan illy késő, 's illy könnyes szemekkel?

Öreg.

Kisfaludy' sirhalmától térek Hazámba! — Óh gyermekeim! két emberkor szállt-el mellettem, 's miket nem láték támadni 's ismét elenyészni! Láttam mikor még Nemzetem vad de erős, míveletlen; de tiszta szívü, 's nemes lelkü volt; — Szomszédainktól fény tört-be éjelünkre 's a' többség megkábúlva járt csudálni a' Külföld' míveit, felejtve Honát 's Nemzetét. Fájdalom és bú emészte, midőn más majmának láttam a' Magyarat, 's könyörgék az égnek, ne engedje látnom Nemzetem' vég romlását. — 'S ím férfiak támadának, millyeket még nem szült Hazánk, — világ-szövétneket tüzének-ki, és a' piruló nép látá mit bír, mit hozhat létre csudálandót. Egyike volt O ezek között a' főbbeknek, 's halála szomorú hírére, felkelék sulyos nyavalyámból sirját megnézni a' dicsőnek! — *Tenyeremmel* hordám hantjára a' patak' vizét: *kenyerem* elszórám az éneklő madaraknak hogy sirjánál szállongjanak, — és szirteken keresztül a' völgyekbe vánczorgék, virágokat tépdelni ormára. — Letérdelék a' dicső szellem előtt, a' sír füvei közzé bocshátám-le ősz fejem', és csendesesen elszendergék. — Óh Isten! ha ekkor örök álomba merítve ott holtam volna el, — megvetve nézném az arany hamv-vedret, 's a' legfénylőbb emlékeket!

Móricz. (túzzal)

Óh jámbor Ősz! hord-őszve a' fél világ' kincseit, 's tiszta szíved tedd mellé, és O, és minden ezért nyújtja kezét.

Öreg.

Isten veletek gyermekeim! én meszsze, még meszsze lakom, — 's ez éjjeli hódnál és hólnap tán

kunyhóhoz vissza-érek. (Hárman sultognak) Látom se-
gélyt akartok nyújtani, — nem, — óh nem kell; e' sza-
rándokságot bajjal kívánom végre-hajtani. — De kér-
lek, a' sírt ti és mások megnézzétek, a' nap ha kél,
a' nap ha nyugszik; még a' Nemzet, nemesb fíjainak
tiszteli hamvait, jele hogy erős, hogy tiszta. — Isten
véletek gyermekeim! (el.)

Ötödik Jelenés.

Lidi. Móricz, Beczko.

Lidi.

Nemes Öreg! ég és föld védjen utadon. Óh Mó-
ricz, óh Beczko! véd-angyal volt e' jámbor Ősz; —
dühös keservem megkönnyüle, 's csendes szomorrá
váltzott. (Harang-szó hallatszik) Hah melly búsan szól az
estveli harang-szó! Jertek míg az alkony, a' harmat
le nem száll a' kedves sirhoz, 's sirassuk-meg Ot, kit
siratni könnyünk nincs elég. (el mind.)

Hatodik Jelenés.

(Erdős vidám halmok; egy sirhalom fa-kereszttel fűzárnyak alatt; mellette
egy zúgó patak.)

Lidi. Móricz. Beczko.

Lidi. (megáll, 's nyugatra mutat)

Nézzétek! mint áldozik-le a' nap túl a' kék he-
gyek' tetőin; ragyog most is, mint költekör ragyogott;
's im (keletre tekint) még haló világától is a' kelő hóld,
a' messze csillagok fényt kölcsönözve csillámlanak; —
de még is a' Nap csak elnyugott, és e' füvek, e' vi-
rágok harmat könnyeket sirnak itt. Igaz képe annak
kit e' sír fedez! boldogító, csillogó volt az ő pályája,
homályokon tört keresztül ragyogása, 's vég villá-
nyától is sok kölcsönözött fényt, sok láng gyúlt elő!

Móricz.

Szent árnyék! (a' sirhoz megy) e' ró'sa lánczokat
fonom keresztedre, mellyeknek illatja körül-lebegi e'

durva fát, mint nemes leked környezé tüzével testedet; nyugodj csendesen hűves árnyai alatt, — álmaid, ha vagynak, bódogítók légyenek, — hiszen hozzád már nem száll-le semmi földi zaj. (tűzzel) Irigylem szerencséd föld, melly öledben tarthatod a' legdicőbb lélek' por lakát. És még is nem volt ki életében koszorút nyújtott volna homlokára, — 's ki tudja lesz a' maradék hálás, 's méltó babért füzni fürtjeihez?!

Beczko.

Óh Móricz! felejttem enn' búmat kínos szorongásod miatt. Hazánk' jobbjai bért fűztek neki bár titkon is; — minket pedig és testvéreinket a' jelen és utókor örömmel fog megkoszorúzni, 's ez mind az Övé, mind reá halmozzuk, mint az Olympi harcz-játékban győzelmes Athenei ifjak elhalt attyokra.

Móricz.

De nem emelkedik sírfokán büszke márvány emlék, melly csillogva hirdesse a' késő kornak a' kedves Költőt, mellyhez vezethetné a' nemes apa kisdéd gyermekét Hon-szerelmet önteni belé e' szent helyen; arany és pompa nem diszlik itt; (érzékenyen) és a' vándor ez alacsony halmú sír mellett füttyölve ballag-el, 's tán egy pillantatra nem fogja méltatni!!

Beczko.

Mit ér az emlék, bár fénylik is, — el dül, 's pusztá kő-halomává változik. Még élt, még zenge O, midőn minden igaz honfi keblében örök emlék állt, melly apáról fiúra fog szállani míg „él magyar,“ míg „áll Buda“ aranyánál szebb világgal sugárzik-le innen az érdem, melly csillag-arczban fog itt fényleni; — és ha a' vándor Magyar lesz, nem fog ő itt bú nélkül elballagni, meghatja lelkét a' sirról lengedező gyenge szél.

Lidi.

Óh! nem hagylak-el kedves hely, míg e' könnyű-
imben feresztett ró'sa szálát nem tűzöm kereszted-
hez, — 's még nem fogadom hogy ezt szemem' vizé-
vel nevelem-fel e' hantokon. (kebléből kivészi, 's a' kereszt
mellé tüzi-le)

Beczko.

(Egy gyenge ágat szúr a' sirra) Nőjjél-meg kellemes bokorra kis csemete; harmatot 's lány essőt fog húllatni reád az ég fellegeiből, — 's óh én tudom édes dalú fülemile fog beléd fészkelni, 's itt kesergi majd lány énekeit, mellyeket attól tanúlt ki itt aluszik.

Móricz.

(Százaz tarlót tész a' sir-ormára)

Fogadd-el Atyám e' száraz áldozatot, melly képe kínaimnak! szegény vagyok én most és nyomorúlt. — És ha ezen ártatlan ajándékink kedvesek, add jelét dícső lélek, — kérünk add jelét!

(A' ró'saszál' egész bokorra nő bimbókkal; a' csemete zöld bokorra terjed, fülemile száll belé 's énekel; — a' száraz tarló lángba borúlva ég-el)

Mind hárman. (csudálkozva)

Hála! ezer hála és köszönet jó atyánk!!

Lidi.

Megenyhült keservem, 's a' ró'sa bimbókkal egy gyenge remény sugár támadott.

Beczko.

A' Madár zengzet emlékeztet, hogy az Ő énekei így hangzanak a' legkésőbb időkbe is; a' felnőtt bokor, hogy emléke még szebben lesz felvirágzandó; — 's ez megnyugovást ad ismét bűm között.

Móricz.

Mint száraz tarlóm a' láng között: — úgy enyészett-el kínos szorongásom; édes csepp vólt ez a' keserű kehelybe, — 's fény a' homály között. Hasztalan fog körüléd köd borongani, — hiszen a' Nap' sugára szét-oszlatja a' fellegeket. Élni fogsz Te nagy férfiú és virágzani!

Hetedik Jelenés.

Az Elébbeniek; Sándor, Nelli, Ádél.

(Koszorúzott fővel jönnek)

Móricz.

Ti is eljövötek Kedveseink. Légyetek nyugot-

tar, — Ő meg halt, de jelét adá hogy élni és ragyogni fog, — 's honnan most?

Sándor.

Koszorúzott éppen minket a' nézők' serege taps között, midőn a' gyász hír elszállt; — és megszűnt a' taps — és az öröm kialutt. Jövének tüstént a' setét éjeken, de előttünk vezér-csillag fényledezett; a' bércek' útain víz fakadt lábaink' nyomán; előttünk lágy fűvek támadának; őrszellemek öntének belénk új erőt ha lankadánk, 's koszorúinkat friss szél és harmat életeté, hogy el ne hervadjanak. Óh kegyes, óh nemes árnyék! vedd e' koszorúkat (levészik fejükről 's a' kereszt három ágára aggatják) kedvesen, nemes sereg adá ezeket most, 's nemes sereg adandja mellyeket jövendőben lészünk néked nyújtandórr. — Békén szunnyadj alattok óh dicső! a' Nemzet öröm-'s bú-könnye ragyog közöttök!

Lidi.

Fuss, fuss el te zúgó kis patak, hirdesse zúgásod hogy Ő meg halt, hogy te bóldog valál csókolni hantjait! virágozzatok ti ligetes halmok; örök tavasz vidúljon köztetek, 's hűvös szellők lengjenek felettetek; — de ti viharok, ti téli sárgúlt csörgő levelek meg ne zavarjátok édes álmaid. — Óh mi bóldogok! illy közel lakván e' szent helyhez! Itt lészünk ha tavasz kél, ha ősz borong; itt idvezléndjük a' Nap ha kél, ha nyugoszik; itt húllnak könnyűink az alkony' harmatjával; és itt bolyongunk midőn a' hód sáppadtan csillámlik a' patak' vizében, a' sír ingó nedves fűvein, — 's ekkor a' láthatlan szellem csendes fuvalmakon fog mi köztünk, bóldogok között lebegni!

(Lágy szomorgó mu'sika mellett éneklék)

Mind.

Bús nyögések bús siralmak
Lengnek e' sírhalmon itt,
'S haj! le nem zengnek porához;
Úzni távol álmaid.

Lidi.

Jő a' vándor alkonyában,
És ledúl e' fák között,
És szemébe, és keblébe
Mély keserv 's könny költözött.

Óh ne kérdez, óh ne útas! —
 Szólj — 's a' viszhang majd felel;
 Menj — 's az estnek lágy fuvalma
 Ót suhongva zengi-el.

Mind.

Bús nyögések bús siralmak 's. tb.

Nelli.

A' korány ha kél keletről,
 Fényre erre száll elől;
 És ha nyugszik, vég sugára
 Erre néz nyugat felől.
 Tündér ró'sák kelnek itt ki,
 Mint a' nyár' szép hajnala;
 És felettek száz madárnak
 Fájdalommal zeng dala.

Mind.

Bús nyögések bús siralmak 's. tb.

Móricz.

Mély keserv zúg, bú lebeg szét,
 Sír a' Nemzet a' Haza,
 'S ez legszebb babér a' mellyel
 Nép-költőt jutalmazza.
 Csendel álmodj, szépen álmodj —
 E' homályos part alatt,
 Míg az éj tart, míg felébredsz
 Míg hozzád hang-szó lehat.

Mind.

Bús nyögések bús siralmak
 Lengnek e' sírhalmon itt,
 'S haj! le nem zengnek porához
 Űzni távol álmait.
 Csendes ének kél felette
 Melly a' szívet megtelé,
 És csillogva és lobogva,
 Száll a' meszsze kor felé!

*Sz***n.*

3.

A' föld-szinén elterjedett különböző Vallások száma.

Ah! Sans doute le Dieu dont la main tutélaire,
 Avant l'ère du Christ, s'étendait sur la terre,
 Qui reçut dans le sein de son éternité
 Tant de peuples soumis à sa Divinité,
 D'Issa, de Mahomed protège les fidèles,
 Et les réconcilie aux sphères éternelles,
 Où l'immortalité promise à leurs élus
 Recompensa toujours les humaines vertus! — **NOBIS.**

Ha a' világon elterjedett mindenféle vallásokra figyelemmel tekintünk, nem lehet nem hálás érzettel az Isteni bölcsességnek azon kegyes gondviselését imádni, melly szerint az emberi Nemet ön' magából 's belsejéből hagyván kifejlődni, lassankint Felsége esméretéhez vezetgeti, hogy így imádása és tisztelete az egész emberiségre nézve való jutalmat érdemlő nagy erény legyen, és idővel kivágyulván a' sötétségből világosságra, azon lépcsős tökélyesülést sejdíthesse, melly czélja teremtésének. A' Vallások' nagy sokasága különbözőzése az elmebeli dörzsölésnek elemül szolgálnak azért, hogy szünteleni özsze-csapások tüzeiből azon fényes világosság származhassék, melly a' kimivelt emberi észnek megfelelően; — Istenhez méltó Vallást szüljön. Mennyekből szálván az emberi ész' fókuszában ez a' szikra ott életre kapott, 's a' Keresztyénség' fényében máig is uralkodik.

Tökélyes hasonlatosságot a' testi világban nem találunk; emberek, állatok, plánták, sőt, még azoknak leveleik is különbözök; így van a' dolog a' lelki világban is; a' mennyi az egy-mi (individuum), annyi félek a' megfogások; semmiben sem lehet hasonlatosság. Felvetjük szemeinket a' mindenség' elláthatlan pitvarára, ott számolhatlan égi gömböket látunk, mellyek se nagyságokra, se minéműségökre nem egyenlők; ott is szembe-tünő a' különbözés; de éppen ez a' különbözés egyedüli jele a' mindenhatóságnak. A' lelki világban se kereshetjük hát most az egységet, — Vallások külömbségének lenni kell, mert még annyira nem érett-meg az emberi Nem, hogy egyenlő elmebeli megfogásokkal bírjon, bogy mindenütt a' világosság uralkodjék; távol lehet még az az idő, mellyben az meg történeud, gömbünk testének napról napra lassan haladó megéréséből sajdíthatjuk annak még meszsze létét; majd mikor az egész emberi Nem a' felvilágosodás' fő fokára jutánd valaha; akkor amaz is tökélyesen megérvén, újra való születése végett szétt-bomolhat.

Valósággal minden vallás az emberi értelem' kifejlődzésének typusa; a' minő léptsőjén állott valamelly Nemzet a' képességnek, olyanok valának az érzékfeletti tökélyről megfogásai. Az Egyiptomiak, Syriusok, Phrygiusok és másoknál a' köznép művelődéséhez szabva volt Fetiszmus a' hit vallás' legalsó léptsőjére mutat. A' Görögök ezen hagyományos természet mythológiáját erkölcsi ideálok' symbolicájává formálták, de ők is szépséghez szabván a' Symbolumot, végképpen eltéveszték a' hitbéli igazságot; még rejteményeikben is csak symbolice terjesztették tovább a' vallási képzeteket; azután pedig, midőn az ész-tudomány az igazság' országában béhatott, az nép-vallása egészen az ér-

zéki ihletésre szorítatott, 's a' szent szeretet és mindenhatóság' hijjával volt. Ellenben Móses a' Zsidóknál az egy Istenbeni hitet symbolicus nemzeti vallássá formálta, mellyben a' Próféták a' lélek, a' véghetlen és az erény' csiráját fejtegették; míg végtére a' Keresztyénség igazsággal megegyezőleg, legtisztábban, 's legillőbb módon az emberiségnek érzékfeletti özsze-köttetését az Istennel felfedezte.

A' mostani uralkodó Hit-vallásokat csak két fő ágazatokra lehet osztani, mert azok vagy a' Monotheismushoz: melly egyetlen egy legfőbb Valóság' mint az egész világ teremtőjének 's Urának tiszteletében áll, vagy Polytheismushoz tartoznak: melly utólsó szerint több Istenségek imádatnak. Ezen két hitbéli fő ágazatokból származtak a' többi sok százra menő vallásbéli felekezetek.

Monotheismushoz tartoznak: a' Keresztyének, Muhamedánusok, Zsidók, Drúzusok és Deisták; a' Polytheismushoz a' Fő, Budha, Bráhma, Samánus, Zoroaster' vallásán lévők, és a' Fetis imádók.

Keresztyének.

Kétfélék, u. m. napkeletiek és napnyugotiak. A' napkeleti Keresztyének ismét vagy orthodoxusok, vagy hereticusok.

Napkeleti Orthodoxus Keresztyének:

1-ör. Minden Moszka országi Görökök, kik a' Pétervári Synodus alá tartoznak, 's mint-egy 3 1/2 millióra mehetnek.

2-ör. A' Grúziai, Mingréliai és egyéb moszka birtokban lévő Kaukazusi Görökök, kik a' grúziai Katholikosz alatt Péterváry Synodushoz tartanak; számok 1/2 millióra mehet.

3-or. Azon Görögök, kik a' Török birodalomban laknak, 's a' Constantinápolyi Patriarchát legfőbb lelki pásztornak elesméri. Lehetnek 6 milliónyik.

4-er. Jóniai Görögök, lehetnek 50,000.

5-er. Az Austriai birodalomban lakozó Görögök, mintegy 3'150,000 lélek.

Öszvesen lehet az Európai és Á'siai Orthodoxus Görög 43'200,000.

Napkeleti hereticus Keresztyének:

a. Monophysiták, kik Krisztusban csak egy természetet állítanak; ezek között az Antákiai Patriarcha alatt lévő Jacobiták és az Egyiptomi Kopták 2 1/2 millióra mehetnek; azonkívül 4 milliónyi habesiniai, Tigrében, Amharában, Soában, és Nubiában lakozó Keresztyének, valamint azon Arménusok, kik az egész Török birodalomban, Moszka-országban, Austriában, Egyiptomban 's egyéb tartományokban szét-szórva lévén, vagy 2 milliót tehetnek. Van öszszesen vagy 8'600,000 Monophysita.

b. Nesztoriánusok; ezek a' Török birodalomban Á'siában, Turkistánban, Iránban, és Hindostánban elszélyedve tartózkodnak. Nesztóriust mint Szentet tisztelik, Krisztusban két természetet 's két személyt, Istent és embert hisznek, Sákramentomot is hármát tartanak. Lehetnek mind öszsze 400,000.

c. A' Moszka-orzági Roszkolnikok és Duchoborzok, kik a' moszka orosz anyaszentegyháztól elszakadott felekezetek.

d. A' Bukovinai Lipporiánusok, vagy 6000.

e. Maroniták vagy 150,000. Kik az Á'siai Török-országban laknak, 's többféle hit-vallási pontokban a' római Katholikusokkal egyesültek.

Valamennyi napkeleti Keresztyének száma 53 millió lehet.

A' napnyugoti Keresztyének következő felekezetiük:

1-ör. Római-Katholikusok. Európában 98 millió; napkeleten Hindostánban 400,000; Chinában, Anámban, Egyiptomban és Barbáriában 500,000; Congo partjain 3 millió; Philippinakon és Carolinában 1'800,000; Azorákon, Madeirán, Canária, Capo-Verde szigetein és Guineában 500,000; éjszaki 's déli Amerikában és a' francia nyugotti Indiákon 17 millió; Haytiben 600,000. Összesen mintegy 120 millió.

a. Ezek között a' Német-alföldön lakozó Janzeniták heretikusok.

b. Vannak ezeken kívül is olly Keresztyének, kik még a' reformáció előtt a' római Katholikusoktól elszakadtak, ilyenek a' Valdenzesek, a' Csehtestvérek (böhmíshen Brüder), egy része a' Sléziai-Cseh-, és Saxóniai-Huszitáknak, kik vagy 50,000 lélekre mehetnek.

2-ör. Protestánsok, u. m.

a. Lutheránusok, kik Hannoverában, Braunschwaigban, Oldenburgban, Meklenburgban, Vürtembergiában, Bádenben, Dániában, Svécziában, Norvégiában, Burkus-országban, Lieflandban, Esthlandban, Ingermannlandban, Finnlandban és Kurlandban uralkodók; másutt pedig majd egész világon találatnak. Tehetnek 28 milliót.

b. Reformátusok; mint uralkodók Helvéczia' egy részében, Anhaltban, Naszauban, Bremában, Schottlandban, és Hollandiában; másutt pedig majd az egész világon. Átaljában mint egy 10 millió.

c. Anglikánusok vagy is Püspökiek, Angliának

minden birodalmaiban, Amerikában és másutt is; lehetnek 11 milliók.

d. Independensek vagy Congregationalisták, éjszaki Amerikában, meg Angliában, vagy 1 1/2 millió.

3-or. *Arminianusok* vagy is Remonstrátusok Hollandiában, lehetnek 36,000.

4-er. *Anabaptisták* vagy Mennoniták, Európában és Amerikában 350,000.

5-er. *Unitáriusok* Erdélyben és Burkus-országban 45,000.

6-or. *Qvakerek*, Európában és Amerikában 80,000.

7-er. *Herrnhuterek* szinte Európában és Amerikában 40,000.

8-or. *Methodisták*.

Összesen lehetnek a' napnyugotti Keresztyének 175 milliónyik.

Muhamedánusok.

Ezek két fő-ágazatra szakadnak, u. m. Szunnitákra, kik a' Korán mellett a' Szunnát is tisztelik; és Siitákra, kik a' Szunnát meg vetik, 's az Alit tisztelik.

Szunniták a' következők:

a. A' Törökök mind, és az Arnauták' egy része.

b. Nagyobb része a' Török-és Moszka-birodalombeli 's a' Kirgizek pusztájában lakozó Tatároknak.

c. Az Afghánok Kabulisztánban, és Beludsok Beludsisztánban.

d. A' Bucharok, Karakalpagok és Truchmének.

e. A' Szunda és Molukkai szigetben, napkeleti Archipelagusban és Malakka' félszigetén lakozó Malájok.

f. A' Male és Lakedifiánusok.

g. Az Arabsok Yemenben, Egyiptomban, Barbáriában; a' Szenegambi és Jolibai Marabuták; az Afrikai napkeleti parton és Madagaskárban lakozó Arabsok és Szerecsenyek.

h. Szunniták a' Hindostán lakosainak hatod része.

Siiták kik a' Szunnát megvetik, 's Alit tisztelik mint Prófétát; öt féle felekezetekre vannak szakadozva, és egyedül Iránban teszik az uralkodó Vallást, noha a' Kjurdok is részint Siiták.

Átaljában 120 millió Muhamedánus lehet.

Zsidók.

Ezek részint Karaiták, részint Rabbiniták, melly utólsók az ó Testamentomon kívül a' Talmudnak is kötelező erőt tulajdonítanak. Szétt-szórva a' világon lehetnek vagy 10, milliók; Európában vagy 1'800,000. Töbnyire csak szenvedő állapotban és egyes gyarapokban léteznek. Európában két helység van, mellyben csupán Zsidók laknak, egyik Tauriában, másik Dalmáziában. Van Tigre tartományban, a' Számeni hegy-lánczolon egy Falasa nevű Zsidó-ország is, melly ugyan Rázának adózik; de külön országlása, és mint-egy 100,000 fegyvert fogható népe van; Királyt és Királynét Gideon és Judith nevezet alatt tisztel.

Druzusok.

Ez egy 160,000 főből álló, a' Libanon hegyén 's körülötte lakozó nemzet, mellynek vallása a' Keresztyénségből és Zsidóból vett keverék, és a' mellett a' Muhamedánismusra hajlik.

Ezen négyféle Vallások egy Istenben hisznek, 's az ő kinyilatkoztatásán építik hitjüket; de nem úgy a'

Deismus,

Melly közönséges nép-vallás:

1-ör. Az *Arabiai Vehabitáknál*, kik vagy 10 milliók lehetnek. Addue Vahab volt 1750 körül ennek a Vallásnak szerzője; ez a Prófétának Istentüli küldetését megvetvén, helyre állította az Al-Koránt maga tisztaságában, 's a' kijelentett vallás helyett tiszta Deismust iktatott.

2-or. A' *Hindostáni Seikoknál*, kiknek törvényadójak 's hit-tudománybeli oktatójak a' XIV-dik században élt Ranak volt.

3-or. A' *Kongfutsze vallása* Chinában, Kóreán, és Japánban, szinte Deismus, melly egyedül egy legfőbb Valóságot és természeti erkölcs-tudományt tanít; de csak a' nemzet míveltebb részének Vallása.

A' Polytheismus mint minden Vallások' második fő-osztálya ismét két al-vallásbeli osztályra szakad, u. m. az olyan Polytheismusra, melly egy örökké való Valóságot, mint a' világ' legfőbb Urát ugyan felteszen; de munkálódását más al-istenek által, mellyek tőle függnék, viteti véghez, 's ezeket tisztelni tanítja; és a' valóságos pogány-vallásra, melly vagy több Istenek'; vagy okos valóságok', p. o. emberek', vagy éppen oktalan valóságok, p. o. Fetisek imadásában áll.

Azokhoz, kik sok al-isteneket mint a' legfőbb Valóság kifolyását hisznek, tartoznak:

1-ör. A' *Fó vallásán lévők*, kik a' legfőbb Valóság mellett számtalan Véd-isteneket hisznek, egyszer 's mint pedig a' napot és hóldat tisztelik; ez Chinában uralkodó Vallás a' köz-nép között.

2-or. A' *Budetha vallása* Keleti-Ásiában, melly Lamaizmus nevezet alatt egész Tibetben, Chinai Mongóliában elterjedett, 's Chinában udvari vallás

leve; azon kívül Ceylon szigetén 's egész hátúlsó Indiában uralkodó, sőt Japánban is bevéődött.

3-or. *Brahma vallása* Hindostánban, melyet több mint 60 millió Hindu hiszen. Ezen vallás a' fő Valóságból származott három kifolyásokon: Brahmán, Visnun és Sivenen kívül, még 333 millió Al-isteneket, vagy is Szenteket tiszteltet.

4-er. A' *Samáni vallás*, melly a' legfőbb Valóság mellett a' Gonoszt is tisztelteti, csillagok' befolyását hiszi, 's a' varázslás előtt reszket, a' miért nálla a' varázslók nagy tiszteletben tartatnak. Ezen vallást az Amerikai Indusok töbnyire követik, 's holmi apró népek a' moszka birodalomban.

5-er. A' *Szabæusi természetes vallás*, melly egygyetlen-egy legfőbb Valóságot hinni tanít; a' Napot, Csillagokat és a' tüzet pedig mint az ő Symbolumát nézi. Szent könyve a' Zendavesta; törvény adója Zoroaster. Párzok és Geberek követik ezt a' vallást.

Ezen öt polytheismusi Vallások legalább 259 millió követőket számolhatnak.

A' valóságos pogányok, vagy is oktalan dolgok' (Fetis) imádói igen számosak; közönségesen a' művelés legalsóbb fokán álló nemzetek, mint nagyobb részint az Áfrikai Szerecsenek, Ausztráliaiak és sok vad Amerikánusok. Átaljában vagy 70'340,000.

Fel lehet tehát az egész föld' kerektségén mint egy 368 millió Monotheistákat, kik csak egygy Istent imádnak; és 340 millió Polytheistákat, vagy is sok Isten imádókat venni.

Közli STAUT JÓ'SEF,
Főhadnagy.

4.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

*Huszonnegyedik Levél. Polyklét Krántorhoz.**Falusi jószág, — Kertek. — Kertészség. — Gyümölds. —
Kertivetemény 's a' t.*

A' türhetetlenség annyira siettette Syrust, hogy nem várákozott reánk felszabadulásának megerősítésével. Mihelyt megvirradott elment egyedül maga a' Teronia templomába, 's mikor Luczius és én éppen róla beszélgettünk már őt vissza jönni látánk, fején lévén a' szabadság jele. Oh kedves ifjú barátom, így szólla, elérzékenyülve Lucziushoz, melly édes ez a' sors, mellyet neked köszönhetek! Az én ellankadott lelkem már érzéketlen volt minden örömök eránt, 's te vissza hoztad ifjuságom gyönyörű napjait. Éppen most járék ide'stova Rómában, melly ditsőnek látszik az most nekem. Szerentsés város, így gondolkozám magamban hát már én is polgáraid közzé rartozom. Vajha szünet nélkül nevedednek boldogságod, 's vajha utolsó lélegzetemet kebledben lehelhetném ki. Azután felém fordulván; „Ne gondold monda édes Polykletem, hogy ezen haza, melly most fiává fogad, valaha elefelejthesse velem azt mellyben születtem, tegnap még alávaló rabszolga lévén alig bátorkodtam benned

polgár-társomat látni; ma minekutánna Római polgár vagyok, semmit sem óhajtok inkább, mint azt, hogy barátod lehessenek.“ Ezen szempillantatban be lépett hozzánk a Consul 's Syrust új viseletében látván, nyájjasan mosolygott; azután hozzá fordulván: Nem elég, monda, hogy rangod van közöttünk, szükség, hogy azt illendőképpen fenn is tarthassad. Szólj nyílt szívűséggel régi uradhoz 's mond meg mennyiből áll rabszolgai értéked (peculium)?“ — „A' te jószágodhoz képest, felele Syrus, szép értékemnek kellene lenni, bátorkodjam e' megvallani, hogy én azt engedelmed nélkül egy szükölködő testvérem felsegélésére fordítottam.“ — „Ha ugy van Syrus, így felele a' Consul, én téged olyan állapotba helyeztetlek, mellyben vele még több jót tehess. Fidenaei házam 's jószágom fő-gondviselőjévé teszek; esmered ezen hivatal' jövedelmét, én azt minthogy oly nemes célra akarod fordítani, számodra két annyira emelem.“ Azután fájdalmas sohajtással így folytatá beszédét: „vajha a' gondoktól, mellyek epeztelenek, 's a' veszedelmektől, mellyek környékeznek megszabadulván, nem sokára követhetnélek tégedet, 's találhatnék még egynéhány nyugalmas napokat, távol ezen terhes tisztségektől, mellyek nekem oly sok áldozatokba kerülnek. „Ezen szónál elhalgatott, 's fejét lehajtván mély gondolatokba látszott merülni. Nyugtalanul néztünk reá, a' nélkül, hogy valamelyikünk szólni bátorkodott volna, 's hijába igyekeztünk gondolatját eltalálni, midőn hirtelen reánk nézván így szólla méltósággal: „az Istenek osztják sorsainkat, alájok kell magunkat vetnünk örök végzéseiknek, hijába próbálnánk azokat elkerülni.“ Azután Syrushoz fordulván: „siess, monda, rendeltetésed' helyére elmenni; Lucius elfog késérni Villa Octaviáig; illik

hogy ő maga jelentse-meg Nagy-attyának, milyen rangot nyert legyen a' férjfiak között, talám barátja Polyklet-is hajlandó lesz ezen útat egygyütt tenni vele. "

Rendelését örömetst telyesítvén, mind a' hárman készültünk az útra; egy bőr-köpönyeget (scortea) adtak reánk, melly az útast az esső ellen védelmezi, fejünket egy széles falusi kalappal fedtük-bé, melly Petasusnak neveztetik; 's elindultunk, a' Capitolinus hegy alatt lévő győzödelmi kapun (porta triumphalis) menvén ki. Önnét a' tiberis partjára érvén, Fidenae felé mentünk, melly tizenkét mértföldnyire, vagy a' mi számlálásunk szerint 69 Stádiumnyira van Rómától.

Tsudálva néztem azon jeles Országotokat, mellyeket Róma' kapuitól alig lehetett észre venni. „Ezt itt, monda Syrus, Cajus Gracchus tsináltatta, mikor a' népnél legnagyobb kedvességben volt. Több egyenlő részekre osztotta azt fel mérföldek neve alatt, mellyeknek mindenike nyoltz Stadiumot tesz; 's mellyek szép kő oszlopotskákkal vagynak megjelelve; hol kisebb távolyságokban az út szélén még; más kövek is vagynak téve, mellyek elég magasak, hogy rólok az útas más segítsége nélkül-is felülhessen a' lóra. *)

Imitt amott nemes és egyszerű építésű sírkövek is láttatnak; ezen gyászos emlékek, ugy lát-szik, azért vagynak ide téve, hogy az embert erőtlenségére emlékeztessék; 's egyszer'smind némelly Oriási nagyságú munkák' erejét 's hatalmát-is észébe juttassák. Itt roppant viz-tsatornák, mellyek ágyaiból elvitt folyamokat tartanak 's a' vizet a' levegőben hömpölgetik, amott pompás templomok láttatnak. Körös körül pedig nem mást lát a' szem,

*) L. Plutarchus a' Gracchusok' életében.

mint palotákat, bájos falusi épületeket 's hies Rómaiak által épített lakhelyeket. Ezeknek a' falusi élet eránt való hajlandóságok a' szabad köztársaság kezdetétől fogva soha sem gyengült meg, tsak természetében változott-el. Az előtt egy tsekély nagyságú falusi jószág egy számos tagokból álló familiának egygyetlenegy öröksége volt, 's tartós szorgalom által urait eltáplálta; mái napon — — pompás kertté tétetvén, gazdagságokról tesz bizonyosságot, a' nélkül, hogy kútfejek volna. Mikor jelenlétek Rómában szükséges, akkor al-rendü tisztviselők által, kik Viátoroknak (siető követeknek) neveztetnek, a' tisztviselők nevében behivattatnak a' városba; 's mihelyt az őket behívó foglalatosságok végződnek ismét kimennek nyugvóhelyekre. Itt a' Nagyok a' nélkül, hogy a' népnek, mellytől tartani kéntelenek, szeméi előtt volnának, szabadon követik tetszéseket, 's elvonják magokat alkalmatlankodó Clienseiktől, kik őket szüntelen ostromolják. Minekutánna Rómában polgárok voltak, itt egész sereg rabszolgákon uralkodnak, reggel kevély szabad polgárok, estve tellyes hatalmu fejedelmek lévén.

Azomban vagynak még némelly régi remekei, a' hajdani már tsak nem egészszen kétségbe hozott rényeknek, mint tiszteletre méltó maradványai egy leomlott épületnek, mellynek nagyságát bizonyítják. Sextus Octavius így szólla útítársom egygy azon rendkívül való emberek közzül, kik hoszszu időn végig mentek, a' nélkül, hogy annak billegét magokon viselnék. A' fontos hivatalok, mellyekkel fel volt ruházva soha sem változtatták meg régi egyszerűségét. Hazáját forróu szeretvén, nem egyszer ontott vért annak védelmezésére 's ditsőségére; de látván melly meszsze eltávozott az attól a' mi hajdan volt, 's lelkében elkeseredvén, nem tsak

elallyasításában részt nem vesz, hanem még ennek tanuja sem akar lenni. Nem fogod látni ezen méltó öreget elérzékenyedés nélkül, ha olly Szent kötél nem szorítna-is hozzá, már a' háladatosság is ugy tiszteltetné őt velem mint atyámat. Ő vigyázott gyermekségemre míg a' fia a' hadi seregeket vezérlette, 's az ő bölts beszélgetései tanítottak engem a' jónak szeretetére. "

„Kie ez az olly szépen mosolygó lakhely, mondék Lucziushoz, melly eme domb oldalán felemelkedik, 's a' többiektől különös építése' módja által magát megkülömbözteti? Nem mutat sem oszlopokat sem báltozatos folyósokat, 's a' kertekben nem látok sem virág edényeket sem szobrokat; de szerentsés fekvése magára vonnya a' szemeket, 's a' jószág' nagy kiterjedése, a' birtokosnak fő-rangjára mutat“ — „Oda fognak menni felele; ott egy Római hadivezérből lett kertészt fogsz látni.“ Itt forró ölelkezéssel butsut vettünk Syrustól, ki megígértette velünk, hogy őt új lakhelyén nem sokára megfogjuk látogatni; 's a' Fidenaci útról eltérvén azon házfelé mentünk, melly felől elébb tudakozódtam.

Egy tsuda nagyságú Epirusi kutya őrizte a' kaput; a' kunyhója felett ez volt írva nagy betűkkel: *őjjátok magatokat a' kutyától.* Ennek ugatására több rabszolgák kijöttek; kik Lucziust megismervén bevezettek bennünket a' házba; míg egyik közzilök megérkezésünket a' ház-urának hirül vitte; de mi a' helyett hogy erre várakoztunk vólna, a' kertbe mentünk őt felkeresni.

A' háznak ellenében külömbféle színü föveny-nyel elválasztott föld-osztályok, Itáliának legszebb virágaival ékeskedtek; alább zöld pá'sittal körülvett nagy kádok voltak tiszta vízzel telve, 's hosszan elnyult kettős sorfás sétáló-helyek, mellyeknek mel-

lyékei téli zöldel voltak beültetve, egy igen kellemes gyümölcöshez vezettek.

Mig Luczius egy pár szempillantatig némelly virágok' szedésével mulatott, én tovább haladtam az előttem lévő sétáló-helyen. Alig mentem egy kis ideig, egy öreg embert láttam, kinek viselete az Eumeuséhoz *) hasonlított; a' föld felé lévén lehajolva tsendesesen felállott, midőn engem feléje közelgetni látott. Ősz hajának, 's ábrázataja' mély rántzainak látására igen szomorú érzés foglalt-el. Hogy hogy? így szóllék magamban, hát, illy terhes munkák kívántatnak itt egy olyan embertől, kinek vállait olly sok telek nyomják! „Jó Atyám, „mondék, te kétség kívül gondviselőjök vagy ezen „kerteknek, soha sem láttam még illy rendbehozottakat 's nagy gyönyörködéssel járok fellyebb alább „bennek.“ — „Ifju ember, felele, Isten hozott; „ha Sextus Octaviussal akarsz beszélni, megessmertetlek vele.“ — „Az útitársom felelék én, „tüstént bé fog engem neki mutatni; engedd meg, „hogy az alatt egy pár szempillantatig veled beszéllhessek. Idegen lévén ezen tartományban, „nem ösmérem még minden szokásait; de abban „az Országban mellyből én jövök, nem merne egy „úr is illyen koros' rabszolgától mint te vagy illyen „terhes' munkát kívánni, a' millyennel te foglaltoskodol.“ — „Vagynak itt sok emberek, felele, „kik just nyertek magoknak a' nyugvásra; de ollyan környülmények miatt, mellyekért éppen nem „zugolódom; reám nézve ez az idő még nem jöttel, mellynek elérézésétől inkább félek, a' helyett „hogy azt kívánnám. Én magam plántáltam mind „ezen fákat mellyek itt vagynak; mind együlegyig

*) Eumeus Ulisses disznó-tsordájának gondviselője volt 's hű segítője a' felesége kéroinek elpusztításában.

„saját kezemmel vagynak óltva; magam dajkállom
 „'s nyesegetem őket, 's a' munka-szeretés szoká-
 „sommá tette a' dolgozást. Ezen fiatal rabszolgák
 „látván, hogy egy öreg osztozik fáradságokban,
 „megkettőztetik szorgalmokat 's állapotjokat köny-
 „nyebbülni érzik.“ — „Oh, fel kiálték én, szeren-
 „tsés az, ki ilyen szolgákkal van körülvéve, melly
 „igen megérdemli hogy urok légyen!“ Ezen szem-
 pillantatban a' bennünket észreévő Luczius sietve
 hozzánk jött, karjaiba vetette magát az öregnek, ki
 őket forrón szívéhez szoritotta; 's ekkor tudtam
 meg, hogy Sextus Octavius maga volt az, a' kit
 megszóllítottam a' nélkül hogy esmertem volna.

Az első kérdések után így szóllott az hozzám:
 fiatal Görög esmered már foglalatosságimat, 's úgy
 látszik hogy azok előtted sem idegenek; megfogom
 mutogatni millyen foganattal gyakorlom azokat.
 Ezen a' napkeleti-szél égető lehelletének kitett ol-
 dalon szőlőhegyek vagynak, mellyekben a' szőlő-
 lőnek legjelesebb nemeit öszszegyűjtöttem. Némel-
 lyek ezek közzül idegenek a' mi hazánkban, 's én
 tettem őket szorgalmam által honniakká. Itt Am-
 mineai szőlő, mellynek szőlő-szemei gyenge pehely-
 lyel látszanak bétakarva lenni; ez muskataly, mel-
 lyet a' méhek igen szeretnek 's azért méhek-szőlő-
 lőjének hívjuk (uva apia); itt a' Thasosi hires szőlő-
 lők vagynak, itt a' Chiosiak, mellyeknek igen finom
 izű gyümöltse tsak egy magot foglal magában. Nézd
 ezen különös szőlő-fajtát, mellyet a' Görögök után
 koronás-szőlőnek (stephanitis) nevezünk; levelei a'
 szőlő-gerezd körül is jönnek-ki. Zöldellő szőlőle-
 véllal ékeskedvén Bachus' koronájához hasonlít, a'
 mit neve-is jelent. Itt egy másik fajta van, mel-
 lyet kétlatú-szőlőnek hívunk (uncialis) minthogy
 egy szeme annyit nyom. A' hires Democritus az-
 zal ditskedett: hogy Görög-orzágnak minden

szőlő-fajtáit esmerte; én ezen kerítésben többet öszszegyűjtöttem nyoltzvan fajtánál, mellyeknek két harmad része Italiai, de ki tudja mind azokat megszámlálni, mellyek termékeny hegyeinket ékesítik? azoknak száma naponként szaporodik; a' természet nem kíván egyebet tsak szorgalmat, hogy új kintseket teremtsen.

„A' napnyugotti szélnek (favonius) ellenében olajfa erdő van plántálva, ezen fa, mellyet hasznos voltáért Görög-ország Isteni eredetűnek tart, Róma' építése után sok ideig alig esmertetett Itáliában, 's még 505-dik esztendőben is egy font olajnak tizenkét *as* volt az ára, míg ma egy *ason* tíz fontot lehet venni. Hesiodus ki földmivelést tárgyazó esmereteiről olly igen híres, azt mondja: hogy egy ember sem szedte még soha a' maga által plántált olajfának gyümölsét; mindazáltal itt vagynak olyanok, mellyek még tsak egynehány esztendősek 's már is jutalmazták fáradságomat. *)

„Ezen olajgyümöls, mellyet formájáról tojás formájúnak (orchis) hívunk, Olasz-országból származik; ezen hosszukásabbak Pausiánuusoknak neve alatt esmeretesek; minekutánna gondosan elkészítetnek, télen igen kedves csemegéknek tartatnak. Az olajgyümölsnek ezen másik neme, melly Lusitániának Emerita nevű tartományából veszi eredetét, nem tsinálttatik-be sós-vizbe, mint a' többiek; elég ha egy ideig eltétetik, 's ollyan édes lesz, mint a' mazsola-szőlő.

*) Plinius XV. 1. Hihető hogy Hesiodus idejében az olajfáknak plántálás által való szaporítása, melly most olly igen szokásban van, még nem volt esmeretes. Kétség kívül az ollyan olajfakról szóll, mellyek magról neveltetnek, 's mellyek valóban olly lassan nőnek, hogy nem elébb hanem tsak fél század múlva adnak gyümölsöt.

„Ezen száraz és kövér földben a' figefának huszonkilentz fajtái vagynak, mellyek között vad figefákat is vehetsz észre. Ezeknek gyümölcsében számtalan apró legyetskék teremnek, mellyek nem sokára élelmekből kifogyván, a' szelíd figekbe mennek 's azoknak megérését siettetik.

„Eme figefát a' Rómaiak méltán betsülhetik, ez rontotta le Cárthágót. Egykor Cátó a' Senátusba bémenvén egy figét vitt oda ruhája alatt; egymás után mindenik Senátornak megmutatta, azt kérdvén mindeniktől: mit gondolnak régen szakasztatott-é le? mindnyájan azt felelték, hogy még friss. „Tudjátok-meg tehát monda, ez a' gyümölcs Cárthágóban az előtt tsak három nappal szakasztatott-le. Hogy hogy Senátorok, így folytatá szavait hathatós hangon, az ellenség tsak három napi járású földre van tőletek és ti tsendesen vagytok?“ A' Senatus ezen eleven példázat által felbuzdittatván tüstént hadat izent, 's Cárthágó lerontatott.

„Nem fárasztlak minden itt találtató gyümölcs-nemeknek előszámlálásával; tsak a' legnevezetesebbeket adom tudtadra. Imhol van a' Decimus-körtvély, mellyet Decimusnak köszönünk; az igen tsutsos Dolabella; a' borostyán-körtvély, mellynek szaga a' borostyánéhoz hasonlít; a' nárdus-körtvély, melly a' nárdus' illatjára emlékeztet. Amaz, mellyet ellentértés által pompásnak nevezünk, legkissebb a' maga' nemében, de leghamarább érik-meg. Tös szomszédságába ellentétel kedvéért a' fontos-körtvély (liberale) van, mellyet tsak az első dér után szoktunk leszedni. Ne felejtjük el Vénus-körtvélyét - is, melly nevét szép formájának 's eleven színének köszönni. Ezen birsek, mellyek alatt az ágak legörbednek ritkán té-

tetnek asztalainkra; tsak házi Isteneink' Oltárainak ékesítésére szolgálnak.

„Ezen a' félen kövérebb és porhanyúbb földben almafák vannak. Elsőben-is itt van a' korán érő alma, mellyet édes izéért mézes almának-is hívunk; (melimelum) amott a' Sceptus' almáját látod, mellyet egy rabszolgaságból felszabadultnak köszönünk; de leg kedvessebbek az Appius- Claudius- Manlius- Gestius- almák, mellyek mindegyig azoknak neveit viselik, kik őket megesmertették. Ezen híres emberek szintén annyi ditsősséget nyertek ezen alacsony gyözüdelmekből, mint azokból mellyeket hadiseregeink' vezérlése által vettek, 's a' köz-háladatosság azzal jutalmazta-meg őket ezen jótéteményért, hogy annak emlékezetét fennmarasztotta.

„A' diófa, melly Eufrates partjain terem, a' mondolafa, melly a' tavasz előtt virágzik, a' bar-kótzafa melly olly lassan nő, a' somfa mellynek gyümöltse betsináltatik mint az olaj-gyümöltse, a' hazánkba nem rég hozatott lasponyafa; mind ezek egész a' málna bokorig feltaláltatnak gyümöltse-sömben; mindent láthasz itt, valamit Italia' termékeny földje előhoz.

De már elég soká vezettelek fától-fához, a' fáradság már bádgyasztja lépéseiteket; ideje, hogy a' nyugalom' édességét kóstoljuk.“

Hazafelé menvén a' kertnek azon részét néztük-meg, mellyben külömbféle hüvelyes vetemény és egyebb főzelék terem. „Itt látjátok, monda Octavius a' Római legfőbb háznak 's legelső fami-liáknak tisztos neveit. A' Pisók egy borsó természet-től (pisum), a' Lentulusok egy lentse természet-től (lens), vették eredeteket, 's a' Fábiosok híres nemzetségének török - atya babot (faba) árult a' piatzon. A' konyha - kertnek (hortus pingvis)

gondviselése különösen a' házi-aszszonyra volt biva, 's az a' kinek kertje roszzul míveltetett, rest gazda-aszszonynak tartatott. Akkor még nem voltak esmeretesek azon külömbféle nyalánkságok, mellyeket a' finnyás inyüek azolta feltaláltak. A' Rómaiak' fő-eledelét egyszerű kerti-vetemény tette. Ebből annyi kelt-el, hogy a' kerti-veteményes pia-tzon bévett adó az Ország' kintstárába nagy sum-mákat hajtott; de a' nép addig panaszkodott, hogy az egygyetlen egygy eledelért, mellyet nekik a' Nagyok még meghagytak, olly nagy adót kell fizetnie, míg végre ezen adó-fizetés alól felnem szabadítatott.

„Eme nagy Spárgákat kivévén, mellyek Ravenna' határából jönnek, 's mellyek közzül három egy fontot tesz, semmi ritkaságot sem találsz it-ten. Sok tartományokat megjártam 's tapasztaltam, hogy minden Országban a' legközönségesebb ter-mések leghasznosabbak. Mindazáltal megmutatom azt a' helyet, honnét én azon betses fűszereket ka-pom, mellyeket Róma a' napkelet' szélső határiról hozat. Itt van a' Myrrha' képviselője, itt a' kömény, mellynek magva jó illatú, míg plántájából kellemet-len szag párolog ki; amott a' fekete kömény, melly-nek ize erejére nézve az Indiai-borsal vetekedik. De jöjjetek utánnam 's éljetez velem egygyütt a' természet' egyszerű ajándékival.“

Ekkor egy toronyhoz értünk, mely a' háznak másik felén emelkedett-fel, 's mellynek felső eme-letében rendszerint az ebédlő-szoba lenni szokott. A' szobának mind a' négy felén lévő ablakok fris levegőt adtak, 's egyszerűmind egy jól mivelt gyö-nyörű tájakra kellemes kilátás nyílt előttünk.

Ennünk hoztak, 's ételünknek fő része egy sült bárányból állott. A' mellyék étkeket jó ízű kenyér, téjjel készült eledel, méz és ekkor érő

gyümölcs tettek. Virággal koszorúzott poharakban honni bor gyöngyözött, 's nyájas galambok turbioltak körülöttünk.

Ezen olly egyszerű szép képek nagyon megilleték szivemet; 's megillettetésemben így kiálték-fel: „szerentsés férjfi, az Istenek nyujtsák még soká tsendes életedet, 's engedjék, hogy polgár társaidal egygyütt élvén közöttök, azon édes örömeket uralkodókká tessed mellyekben bennünket részeltetsz!“

„Ki, én éljek velek?“ — felele eleven indulattal: mit tsináljak én Rómában? Talám tanuja 's nézője legyek a' tsalárd áskálódás' és a' zabolátlanság' győzödelmének, 's halgatójok azon szólnokoknak, kik a' szólnoki-széken annak a' hazának szeretetétől láttatnak lángolni, mellynek veszedelmét munkálják; azt nézzem-é, mint nyeri-el a' szemtelen mászkálás azt, a' mi jeles szolgálatok jutalma tartoznék lenni? Nem, valamint a' Vestfálisok hajdan a' Gallusok' beütésekor, ugy én is szivem szent lángjával kifutottam Rómából. Semmi a' világon engem oda többé vissza nem vihet.“

„Óh! fel kiálta Lucius, elfelejtheted-e, hogy az atyám szép tulajdonaidnak ezen méltó örököse Rómában lakik; 's az a' méltóság, mellyel fel van ruházva, nem azt bizonyítja-e, hogy Rómának vannak még igaz polgárjai?“ — „Mit használ felele amaz, a' hiu kedvesség, ha annak, ki azt megnyeri veszedelmes? Jaj kétszeresen jaj a' jó embernek, ki egy megromlott nemzetségnek kormányozására hivattatik! Óh kedves ifju barátim, milyen fájdalomtól kell annak elfoglaltatni, ki elég soká élt, hogy a' régi Rómát az ezen szent nevet fertőztető mostani várossal öszsze hasonlíthassa! Melly változás! Ugyan ezen embereknek, kiknek telhetetlen kívánságaik még a' föld gyomrát-is ki-

ürítik, olyan atyjaik voltak, kik kevélykedtek szegénységben. Elfogja-e valaha a' maradék hinni? A' Senatusból Cornelius Rufinus, ki kétszer volt Consul kirekesztetett, minthogy reá bizonyodott, hogy tizenöt marka ezüsttel birt! Ma azért záratnék-ki belőlle, hogy többel nem bir. 'S bádjadott kezeit az ég felé emelvén: Óh Róma, óh édes Hazám monda, melyet gyermekségemtől fogva Istenség gyanánt tiszteltem, 's mellynek utolsó sohajtasim-is szentelve lesznek, fordítsd-el a' veszedelmet, melly népedet fenyegeti, vagy tselekedd, hogy ne legyek tanuja. De, így szólla tovább tsendesebb hangon, sajnálom, hogy ártatlan nyugalmatokat az ifjui-kornak ezen késérőjét megháborítom; jertek velem, megmutatom magánosságom' mulattatóit. "

Ekkor könyvtárához vezetett bennünket, melyet egy rabszolga a' könyvek' gondviselője, (librarius) felnyitott előttünk. Ez vigyáz a' könyvtárra, 's ez írja-le a' szüntelen vásárlott új könyveket. „Nem fogtok itt más könyveket találni monda Octáviusz, hanem tsak Rómaiakat, nem mintha Görög-ország' tudós munkáit megvetném; de ezen gyűjteményt tsak Római munkáló tárházává szándékozom tenni. Ezen a' félen táblákra írva láthatjátok a' törvényeket, a' nép' végzéseit, a' Senatus' rendelkezéseit, és a' legnevezetesebb parantsolatokat, eredeteknek rendje szerint. Jegyezzétek-meg, melly igen megszaporodott ezeknek száma az utolsó időkben; egy Lustrum most többet hozott napfényre, mint az előtt egy század, 's ezeknek fele tsak a' többieknek elmellőztetésére szolgál. Emitt a' történet-írók vagynak; tovább ismét az olyan írók, kik különös tárgyak felett dolgoztak. Imhol vagynak Cató' munkái; ennek rendszabásai szerint kormá-

nyozom földmivelésemet; minden benne tapasztalt szerentsémet neki köszönhetem.“

„Abban legalább megfogsz egygyezni, mondék én, hogy a' takarékoságban épen nem követted remekedet. Olvastam munkáit, jut eszembe azt tanátsolja, hogy a' rabszolgák' rendszerént való élelmét kevesebbre kell szabni, mikor a' fige érni kezd, 's nagy gonddal azt javallja, hogy őket mikor vénhednek, el kell adni, ne kelljen benne haszontalan kenyérevőket táplálni.“ — Fialat idegen, felele keményebb hangon, mindent a' mit egy nagy ember tselekszik nagy vigyázással kell megitélni. Cátó régtől fogva meglévén győződve, hogy egyedül a' minden polgárok között való takarékoság virágoztathatja az Országot, egész életében arra törekedett, hogy a' takarékoság' szükséges voltát általláttassa; 's ha e' részben néha kelletténél tovább ment, az azért történt, hogy állításának okfejét jobban megakarta erősíteni. Láttam én, hogy ő a' szük esztendőkből életes-kamaráját, istálóit, pintzéit, számos Clienseinek számokra megnyitotta, 's tékozolva osztogatta nekik azon javait, mellyeket szoros rendtartással megtakarított; tsak a' takarékos ember lehet bőven adakozó. Jusson eszedbe azonkívül, hogy a' hős is hibázhat, mert ember, de még hibáiban is van valami hősi.“

Elszégyenelvén magamat ezen megérdemlett szemrehányáson, alig bátorkodtam szemeimet felelmeni. Octavius észre vette zavarodásomat, 's olly nemes szívű volt, hogy maga igyekezett azt megszüntetni. Tudakozódott familiám 's foglalatosságaim felől, 's meggyőződtem, hogy vigyázatlan ellenvetésem nem gyengítette-meg azon részvételét, mellyet erántam mindjárt eleintén mutatott. Egynéhány szempillant tig tartó beszélgetés után, nyájasan karomra támaszkodott, 's azon szobába vezetett ben-

nünket, melly hálásunkra volt rendelve. „Barátim monda, itt nem fogtok péhén fekünni. Ezen ágyruhák juhaim' legfinomabb gyapjával vagynak megtöltve; kívánom, hogy rajtok a' nappali fáradság tsendes álmodást kóstoltasson veletek.“

S. K. J.

5.

Válogatott darabok az Ánglus szemlé- lőből, Időnkre és Hazánkra alkalmaz- tatva.

— Quis enim bonus aut face dignus
Arcana, qualem Cereris vult esse sacerdos,
Ulla aliena sibi credat mala?

Juven.

Előbbi leveleimnek egyikében szóllottam a' jószívüségéről, a' mennyiben az a' testi minémüségnek munkája; most ugy akarom azt felvenni, mint erkölcsi jóságot. Az első az embert maga előtt tsendessé, mások előtt kellemessé teheti, de annak, a' ki azzal bír, semmi érdemet sem ad. Nem méltó nagyobb ditséretre, mint ha néki rendes érverése vagy jó gyomra van. Mindazáltal ez a' test' minémüségétől származó jó szívüség igen jeles fundamentoma a' másoknak. Hogy tehát megvizsgálhasuk, ha a' mi jószívüségünk a' testtől származik-e vagy a' lélektől, ha a' mi valóknak állati vagy okos részében fundáltatik-e, egy szívvel, ha többre ügyel-e a' léleknek gyönyörüségénél és megelégedé-

sénél, és azon barátságos elfogadtatásnál, melyet nekünk a világban szerez, a következő törvények szerint kell azt próbára tennünk:

Először, ha egészséges korunkban és a betegségben, a szerentsében és szerentsétlenségben, folyvást és egyeránt munkálódik-e? Ha másként van a dolog, nem lehet másnak nézni, mint a lélek megvilágosításának az életerők új befolyása által, vagy a vér jobb mozgásának. Baco Ferencz említ egy ravasz prókátort, a ki egy bizonyos nagy embertől evés előtt soha se kértt semmit is; hanem arra vigyázott, hogy könyörgését addig elhallaszthassa, míg az, a ki kértt, a gondoktól megszabadult, s jó izüen evett. Ez a hamar elmuló és tsak egy ideig tartó jószívűség nem az a philantropia vagy emberszeretet, melly az erköltsi jóságnak nevét megérdemli.

A második eszköz, a jószívűség megvizsgálására az, ha az ember gondolóra veszi, vallyon az okosságnak és kötelességnek törvényjei szerint, munkálódik-e az. Mert, ha az, még olyan közönséges jó hajlandósággal van is az emberekhez, de tárgyai között külömbséget nem tesz; ha egyeránt mutatja magát az érdemesekhez és érdemetlenekhez; ha szintén úgy segít a resten, mint a szegényen; ha mindennek megadja magát, a ki tőle kér, és inkább vaktában, mint megválasztásból ad; egy kellemetes természeti ösztönnek tartathatik ugyan, de az erköltsi jóságnak nevét ne vegye fel.

A jószívűségnek harmadik próbája lesz, hogy magunkat megvizsgáljuk, ha alkalmasok vagyunk-e vagy nem, annak a magunk kárával való megbizonyítására még akkor is, ha mindjárt abból reánk egy kis fáradság, kár és némelly nehézségek hármlánának is; egy szívvel, ha örömet kothkára tennénk-e egy részét a mi vagyonunknak, betsületünk-

nek, nyugodalmunknak, egészségünknek az emberi Nemzet' javára. A' jószívűségnek ezen jelei közzül tsak azt akarom kivenni, melly a' Jóltévőségnek közönséges neve alatt esmeretes, és abban áll, ha az ember a' szükölködőn segít; mivel ez olyan próba, a' mellyre nekünk tsak nem mindenkor is mindenütt adattatik alkalmatosság.

Minden embernek; a' kinek valamivel több értéke van, mint sem élelmére szükséges, mint egy törvényt ugy szabom ki, hogy jövedelmének egy bizonyos részét a' szegények' számára tegye félre. Ezt én ugy nézném, mint áldozatot annak, a' kinek az egészhez jussa van, és a' ki a' szegényeket ugy irta le, mint olyanokat, kik e' földön az ő képét viselik. Ugyan azon időben jóltévőségünket olyan okosan és vigyázva kell elrendelnünk, hogy saját barátinknak vagy atyánkfiaiainak kárt ne tegyünk, midőn azokkal jót teszünk, a' kik reánk nézve idegenek. Ez talán jobb lesz egy példával, mint sem törvénnyel megvilágosítani:

B** igen jószívű ember, 's az ő nagy lelkűsége sokkal felülmulja vagyonyját, e' mellett olly okosan tudja házát elrendelni, hogy az, a' mi a' jóltévőség által felmegy, az okos gazdálkodással helyre pótolatik. Van néki, a' mint közönségesen mondják, két ezer forint esztendei jövedelme, de ő maga soha se betsüli azt többre tizennyoltz-száz-nál; mivel azt gondolja, hogy nints jussa a' tizedik részhez, a' mellyet mindenkor jó tselekedetekre szán. Ezen summához még sokszor önként sokat tesz, ugy hogy egy jó esztendőben, mert így nevezi azokat, a' mellyekben több jót tehetett, mint egyébkor, az említett summát kétszer is kiadta a' betegekre és szegényekre. B** több böjtölő napokat rendel magának, hogy a' szegények' számára való pénzét szaporithassa, és azt, a' mit külömben

azon idő alatt kiadott volna, a' szegények' gyámolítására elteszi. Gyakorta elmegy gyalog oda, a' hová néki dolgai miatt el kell menni; és ha utját lejárta, a' legelső szegénynek, a' ki eleibe megy, adja azt az egynehány garast, a' mellyet a' kotsiért kellett volna fizetni. Láttam, hogy ő némellykor, midőn a' Játékszinbe akart menni, azt a' pénzt, mellyet oda szánt, egy szegénynek ajándékozta, a' kit az utszán talált, és azután az estvét valamellyik Kávéházban vagy egyik jó barátjánál jobb kedvel töltötte el, mintha a' haszontalan Játékszinben gyönyörködött volna. Ezen eszköz által adakozó ő, a' nélkül, hogy elszegénykednék, és értékének egy részét másokra fordítja.

Kevés emberek vagynak értékjekre nézve ugy megszorítva, hogy ezen mód szerént jót nem tehetnének másokkal, a' nélkül, hogy magoknak vagy nemzetségjeknek kárt tennének. Csak egy gyönyörüséget vagy könnyebbséget kell a' szegények' kedvéért feláldozni és a' kiadásoknak közönséges folyását jobban vezetni. Ez, ítéletem szerént, nem csak legokosabb, hanem legérdemesebb munkája a' szeretetnek, mellyet gyakorolhatunk. Így osztjuk meg bizonyos tekintetben a' szükségét a' szegényekkel, azon időben, mikor azokat segítjük, 's nékiek nem csak jóltévők, de az ő nyomoruságjoknak sorsosi is leszünk.

Brovn Tamás Ur, az orvosi vallásának utolsó részében, a' hol annak jóltévőségét külömbféle nagy lelkű példákban leírja, és nemes indulattal, Salamon példabeszédiből ezt a' verset előhossa: A' ki a' szegényen könyörül, költsön ad az Urnak: azt mondja, ezen egyetlenegy mondásban több ékesen-szóllás van, mint a' prédikációk' egy egész könyvtárában: 's bizonyosan, ha az olvasó ezen példabeszédeket ugy értené' és szívesen érezné,

mint a' szerző azokat előadja; nem volna szükségünk a' tanításoknak ilyen kötetjeire, hanem egy rövid kivonás által is kegyesekké lehetnénk.

Az Írásnak ez a' helye valóban szivreható; mindazáltal, ugy gondolom, ugyan ez az igazság az uj Testamentomban még bővebben előadattatik, midőn Idvezítőnk igen hathatósan mondja, hogy azon szolgálatokat, ugy fogja nézni ama' napon, mint ha ő vele tselekedtük volna, ha a' meziteleket ruháztuk, az éhezőket tápláltuk, és a' foglyokat meglátogattuk. Emlékezem, hogy egy adakozó embernek valahol egy sír-írására akadtam, a' melly a' Sz. Írásnak ezen helyei szerént készült, 's abban igen gyönyörködtem. Az említett sír-írásnak szavaira nem emlékezhetem; de azoknak értelme e' volt: a' mit elköltöttem, azt elvesztettem; a' mit birtam, másoknak hagytam; a' mit elajándékoztam, a' magam számára eltettem. —

Mivel ilyen észrevehetetlenül a' Sz. Írásra jöttem; nem kerülhetem el némelly helyeknek kivonását, a' mellyeket én Jób' könyvében nagy gyönyörűséggel olvastam. Ezekben a' felől tudósít minket a' Sz. ember, hogyau viselte magát jó állapotjában; ha ugy nézzük is azt mint emberi munkát, szebben leiratik abban a' jóltévő és jószívű, mint akármelly más író által.

Oh vajha valaki azt tselekedhetné én velem, hogy olyan lehetnék mint az elmúlt hónapokban, napokban, mellyekben az Isten boldogúl tart vala. Mikoron az ő szövétneke az én fejem felett fénylett, mellynek világosságánál a' setétségben jártam. Még mikoron a' mindenható vala én velem, és az én gyermekeim környülem állának. Mikoron az én utaimat vajjal mostam vala, és a' kőszikla is kiönté nékem az olajt, mint a' patakot.

A' melly fül engemet hall vala, bóldognak monda; és a' melly szem láta, bizonyoságot teve az én ártatlanságom felől. Mert én a' nyomoruság miatt kiáltó szegényt megszabadítám, az árvát is, a' kinek semmi segítője nem vala. A' veszedelemben megtartatott embernek áldása jöve én réám, és az özvegynek szívét megvigasztaltam. A' vaknak én szemei valék, és a' sántának mintegy lábai. A' szükölködőknek attyok valék, és annak perét, a' kit nem esmerék jól meghányom vetem vala. Az ő igazságának serpenyőjével mérjen meg engem, és menjen végére az Isten az én tökéletességemnek. Ha az én szolgálóknak és szolgálóknak igaz ügyét, kik én velem pereltenek, megvettem, mert én mit tselekedhettem, ha az erős Isten felkölt volna az ítéletre? és mikoron meglátogatott, mit feleltem volna néki? Nem de nem ugyan az teremttette-e őt is, a' ki engem anyám' méhében teremttett; és nem ugyan az formált-e minket a' mi anyánk méhében? Ha én magamat a' szegényeknek kívánságoktól megtartóztattam avagy az özvegynek szemét fárasztottam; ha az én étkemnek falatját én magam ettem meg, és hogyha abból árva nem evett; ha én tsak néztem a' ruhátlan veszendő szegényt, és a' szükölködőnek nem adtam ruhát; ha az ő befedezett ágyékaik engemet nem áldottanak, mivel az én juhaimnak gyapjával melegedett meg; ha az árva ellen kezemet felhuztam, noha a' városban látnám az én segítségemet: az én vállom a' lapotkájáról leessék, és az én karom az ő forgótsontjáról leszakadjon. Ha örvendeztem az engem gyűlölőnek nyomoruságán, és örültem mikoron őt veszedelem találta elől, mert én nem engedtem, hogy vétkezuék az én szám ő ellene, hogy én átkot kértem volna az ő lelkére. A' jövevényt ott ki nem hagyom vala hálni, és az én ajtómat az uton-

járónak megnyitottam. Ha én ellenem a' föld felkiáltand és egyenlőképpen az ő barázdái sirándnak, ha annak gyümölsét pénz nélkül ettem, avagy a' föld szántóinak lelkeket elkeserítettem, a' buza' helyében teremjen tövis, és az árpa' helyében konkoly.

Közi BABANYAY FERENCZ.

6.

Epigrammák.

1.

„Könyvem tökéletes“ így dadog Hangméri,
 „A' kilencz Musáknak fogadott testvéri
 Sem lelnek benne hibát ;
 Mert ha silány volna, a' sok Könyv-bírálok
 (Tudjuk, melly könnyen áll a' kárhozat nálók)
 Majd tennének galibát.“
 Csalatkozol Bajtárs! az oroszlán medvét
 'S tigrisét fojt, hogy oltsa gyomra' tüzes nedvét, —
 De nem bántja a' libát.

2.

(*Diogenes a' hordóban*)

A' sorsnak mosolyogva lesem forgásait innét;
 E' botor Istennek nincs' behatása reám.
 Sújtó menyköveit záporoként szórja, se' bánom; —
 Ő nem adott nékem semmit is, el se' vehet.

ÁRVAY GERGELY.

7.

R E G E.

A' Remete-Barlang.

C_s**C**sendes est' hős homálya,
 Mint a' sir bús kebele,
 Mellynek ormán száz év zúgott
 El, 's Dall nem hatott bele.
 El terülve e' tölgy alján,
 Im' hallgad egy bús rege
 Azős-időből, szomorú
 Mint az éjjnek fellege.
 Ott a' kopár bértz allyában
 Sötetellik, egy mohos
 Rengeteg bús magányában,
 Mint e' föld majd olly koros.
 Mélyében sok dombos halom,
 Sok homályos völgy vagyion,
 Sok tekergő patak futkos
 A' kis völgyön 's a' nagyon,
 Egy domb alatt, egy sötét völgy
 Allyán-áll egy vén cser, melly
 Körül századokig cserge,
 A' siető kis csermelly. —
 Ide jár a' két szerelmes,
 A' homályos éjjben, 's itt
 Élik tisztán, a' repülő
 Élet' édes örömit.
 Borúlt az ég, üvölt a' vész
 Zápport hajt le éjszak a'
 Mord szelével, 's azért ők el
 Jönek minden éjszaka.
 El, ha ezer menykő zúgna
 Körültök', el jönek ők,

A' Százados kedvelt cserhez,
 A' hűséges szeretők. —
 Tsudákat tesz a' Szerelem,
 Bátorrá lesz a' félénk,
 Erössé a' gyenge, 's égi
 Ösztönt, erőt önt belénk. —
 Fél év múlva egy világos
 Éjjel, a' szép remegő
 Lyánhoz, Gyula a' derék fi
 Lassudan így rebegő:
 „Áh Kedvesem szép Piroskám!
 (Itt hevült keblére dül)
 „Fáj az nekem hogy ide jösz
 Minden éjjel, egyedül.
 Száz meg száz baj érhetne itt,
 E' vadonba, mellynek mély
 Sűrűjében, sok vad állat
 Lappang, 's sok ezer veszély.
 Egy más helyet gondolék már,
 Egy más módot mint emez,
 Veszélyetlen, rejtélyesebb
 Boldogitóbb mint sem ez.
 Falutokra dül egy bértz, nem
 Magos, annak tetején
 Van egy barlang, régi mohos,
 Remete ott leszek én.“
 Örült ennek a' lyány, a' i hiv,
 Mert gyanúba vette már
 Attya, hogy ő éjjelenként
 Ollykor, ollykor meszsze jár.
 Egy tüzes csókkal köszönte
 Gyulának a' lyány ezt meg,
 'S végig futva a' jövendőt
 Az örömtől már remeg.
 'S fel vidúlva, fel derülve,
 Szebb reménnyel mentek el
 A' titkos fa árnyékából
 Haza, 's öröm léptekkel. —
 Haj! pedig melly igen kétes
 A' zugó sors vad szele,

Akkor tsap le, midőn vélnéd,
 Hogy meg békéltél vele. —
 Szöndi Márton, Szilai György'
 Jó barátja vólt, mikor
 Nem borongott a' Magyar ég,
 Nem tünt fel a' vészes kor.
 De hogy üldözőbe vette
 A' sors, az Ég e' Hazát,
 Hogy dörögve sujtá reá,
 Menykővei' halmazát;
 Hogy Zápolya gögös vágya,
 Thrónust akart, azt lesett,
 Hogy a' Magyar, e' hős Nemzet,
 Meg hasonlott 's elesett.
 Hogy Piroska' attya, Szöndi
 Zápolyáért izzada,
 Hogy Szilai ellene, és
 A' Király kemény hada;
 Gyülölséget forralának
 Lelkeikben, és átok
 Zúg ajkokon, 's ellenségek
 Lettek a' hív Barátok.
 'S megesküdtek, hogy bár a' két
 Ifjú már rég jegybe jár;
 Éltekben, és hóltok után
 Nem lesz belőlök egy pár.
 A' reneteg választá el
 A' két falut, a' hol ők
 Laktanak, a' költsönösen
 Egymást hóltig gyülölők.
 Remete jött a' vidékre,
 E' hír villámként szálla,
 Bölts, jó, jámbor mint a' bárány
 Ősz mint a' hó szakálla.
 Hallya eztet Szöndi Márton,
 'S nem sokára ő is, egy
 Derült nap, a' Remetéhez
 A' bértz üregébe megy. —

'S öszve ülve emlegették
 Az öskort, a' bóldogot!
 Bóldogot! mert a' Magyar még
 Akkor mind kezét fogott.
 'S a' Remete fel hevülve
 Tüzzre, lángra lobban és
 Káromolja hogy Zápolya
 Ügyébe nints egygyezés.
 „Fel fordult (mond) e' nagy világ!
 De leginkább a' Magyar,
 Kinek hasznát akarja más,
 'S ő magának nem akar.
 Fel tünt János Hazánk védje,
 Nemzetét ez szereti,
 Arany időt nyújt Honjának
 'S a' Magyar ezt meg veti.
 Az ős időt, a' bóldogot,
 Tör' bé hozni Zápolya,
 'S ellene zúg a' Magyar már
 És ellene vér folya.“
 Fel szöke!l itt Szöndi Márton,
 Meg kapja a' Remetét,
 Ált öleli, 's el ragadva
 Meg szorítja egy kezét.
 „Hajh! jámbor ősz be igazat
 Szóltál te most ezekkel,
 Haj! de kevés Magyar hiszi
 'S ellene sok kardra kel.“
 Így beszéllett még sokáig
 Lelkesedve, míg heve
 Hülni kezdte, 's tsendesebben
 Beszédje illyen leve:
 „Egyre kérlek bölts öreg én,
 Egyre kér egy bús atya,
 Melly lelkemet kínnal gyötri
 'S létem öszve rázhatja;
 Szilai György fija Gyula,
 Mint az apja esztelen,
 Fel bőszerűlve küzd a' Haza
 'S a' hős Zápolya ellen.

'S az én lyányom ezt szereti,
Titkon véle egygyet ért
A' tzu-darral, ki Hazája
Ellen vív, nem Honjaért.
El küldöm én te hozzád őt,
A' szerel-metes leányt,
Hogy nézze meg a' Remetét,
Szikla odvát, 's e' magányt.
Mutasd meg néki bölts öreg
Elevenen, hogy Honja,
Árulója, ki Jánostól
Karját, kardját meg vonja.
Magyar lyány ő; 's egy Magyar lyány,
Készebb sírba szállani,
Mint Hazája árulóval
Őszvekelni, állani. "

Ezt akarta az álortzás
Remete, a' szép Gyula,
'S nyilni látván szép reményit
Érző keble fel gyúla. —

'S ide járt a' szép Piroska
Fénnyes nappal és imitt,
Elték tisztán, a' repülő
Élet' édes' örömit.

Valahányszor vissza jéte
Vidámabb és vígabb lett.
Ki az előtt csak nyögött, sirt,
Kinek öröm nem kellett.

Látja eztet apja, Márton,
'S vígan élni életét,
Azt vélte hogy az ősz tépte
A' szerel-met szerte szét. --

Mit örültök hajh! hogy már [el
Csendesült a' bús vihar!
Sötét felleg vonúl rátok
Keble bús veszélyt takar.
A' szerelem nyughatatlan,
Olyan a' ki szerel-mes,
Azt akarná, hogy szünetlen
Nál-la lenne a' kedves. --

Nem vólt elég hogy gyanútlan
 Nappal öszve jöttek ók,
 Öszve jártak éjjel is, a'
 Tisztán egymást szeretók. —
 Egykor Márton, éjfélíg ült
 Tág kertjében alant, ott
 A' vár mellett, 's észrevette
 Hogy lyánya elillantott.
 Roszszat sejtve ment nyomaba,
 Halkal lépdelt ő elé,
 A' Remete-barlang alatt
 Sötétlő barlang felé. —
 Egy vén tölgyig szokott mindég
 Jönni elébe Gyula,
 Most is ott vólt, 's a' két kebel
 Itt, egymásra simúla,
 Fel zúdúl vészes haragja,
 A' Bokorba rejtező
 Mártonnak, és mérge miatt
 Már csak alig lélegz ő.
 De el fojtja nagy haragját,
 És várába vissza tért,
 Véres boszszút forralt agya
 E' tzudar gyalázatért.
 „El kell néki veszni (ordít)
 El, bár veszszek én vele,
 De még hólnap akarom hogy
 Zúzódjon szét kebele.
 Egy szoross út, két szikla közt
 Vezet tsak a' Remete-
 Barlanghoz, ott veszszén el
 Az álortzás Remete.“
 'S másnap korán öszve hívja
 Hűségesebb emberit,
 A' szoross út felibe egy
 Nagy kősziklát hemperít. —
 Piroskához igen kegyes,
 Mindent a' mit lyánya kér,
 Örömet, ad, bár erében
 Fel bűszülten forr a' vér.

Alkonyodtán a' szoros út
 Felibe ment 's várta ott
 Mig a' bal sorsú Remete
 Halkal arra ballagott.
 'S meg mozdítá a' sziklát hogy
 Az ösvényen jött alant,
 És le zördül 's hajh! Gyulára
 Villám sebbel rá zuhant. —
 Vér boszszúja örömében
 Márton tüstént lábra kél,
 Édes színlett kegyességgel
 Leányához így beszél:
 Édes^o leányom azt hallom, hogy
 Gyula meg tért és (noha
 Apja nem is) ő Hazája
 Ellen nem hartzol soha.
 Már nem bánom kellyetek hát
 Öszve, minthogy Gyula már
 Meg szelídült, 's édes Honja
 Ártalmára már nem jár. —
 Könnyen hívó a' szerelmes,
 Valónak vesz minden fényt,
 Fel hevülve ölel által
 Minden játszi kis reményt, —
 Örömtelve húll Piroska
 Mord apja lába elé,
 'S meg csókolván, át karolván,
 Sebbel rohant ki felé. —
 Haj! leányka meszsze csalt el,
 Meszsze vitt fel a' remény,
 Fent erősbén zúg a' vihar,
 'S alól tátog mély örvény. —
 El siet a' kedvelt tölgyhöz,
 Áh de ott meg nem leli,
 'S nyögve sírva az örömtől
 A' tölgyet át öleli.
 A' hóld bájló-fényt lövellet; —
 'S hogy bé várja itt le ült,
 És danlani kezde, 's dalla
 A' ligetbe így repült:

„Repülj hozzá kis Csalogány,
 Zengedezzed hogy ő már
 Bóldog, és hogy hív jegyese
 A' zöld tölgnél reá vár.
 Leng feléje esti szellő
 Sugd meg néki hogy e' szív
 Meg reped, ha soká késik
 Ő, kit keblem szívem hív.
 Ah! de ha tán édes álom
 Lengi a' bértz tetején
 Artzát körül, ne költsétek
 Fel, úgy magam megyek én!“
 Ah leányka! szépen hangzik
 E' ligetben szód neked,
 Mert veszélyes élted után,
 Végső hattyú éneked. —
 Már tovább nem danolhatott,
 A' bértz felé indul meg,
 És ut közbe nem tudja mért
 Néha néha tsak remeg.
 Egy kopasz vén szikla tetőn
 Egy halál madár sivitt,
 'S minden öröm el fut tőle
 Borzadás lépé meg itt.
 Meg tovább is, és a' mint megy
 A' szoross ösvényen lát,
 Egy valamit, — e' kis utat
 Ketté záró kősziklát.
 Megy, néz, reszket, látja Gyulát
 Őszvetörve, zúzottan,
 Egygyet sikólt, jajdúl, 's szörnyet
 Halva dölt rá legottan.
 Szerentsétlen pár! csak azért
 Szünt meg a' sors vad szele
 Hogy nyugodtan új erővel,
 Ronthasson rátok vele. —
 Ez alatt mindég fürkészi
 Attya a' szép hajadont,
 De nem leli, és hasztalan
 Jarja bé a' bús vadont.

Kiált, kiált, de hang nem jön
 Még a' viszhang sem felel,
 El némúlt ez, a' leanyzó
 'S Gyula kínos vesztivel,
 Végre fel tört az ösvényhez,
 A' szorossához, 's látja ott,
 Hogy az öszve rontsolt Gyulán
 Lyánya halva maradott.
 Sírt, ordított a' meglágyúlt,
 'S meg bánta hogy illyet tett,
 De haj! késő bánatja már
 Ezen nem segíthetett.
 Nyögve szedte öszve a' két
 Hideg hü szeretőket,
 'S a' barlangnál egy vén szikla-
 Sírba temette őket.
 Ó Remete lön, Gyulának
 Gyászruháját ölté fel,
 'S elszáradva kínjaitól
 Járt a' bértzen alá 's fel.
 Mindég gyengült a' szegény ősz,
 Mint a' száradt vén fenyő
 Mellynek ágát menykő zúzta,
 Gyökerében féreg nyó.
 Még egy lassubb zivatarra,
 Sohajtozva, vágyva vár,
 'S öszve rogygyan, Szerentsétlen!
 Közel, közel zajog már.
 Egy szép estve, egy bús Vándor
 Nézé meg ezt a' sziklát,
 Jó Remete nem láttad itt
 (Így szól) fíjamat Gyulát?
 Fel tekint a' vén Remete
 Megrázkódik 's hozzá ért
 A' szikla-sírhoz, 's nyöszörgve
 Élete itt véget ért.
 El borzadra, öszvezúzva
 Néz a' Vándor, és legott
 El temeti a' Remetét
 'S eszeveszett el futott. —
 Más nap estve kong a' harang!
 Szilai György meg hala!
 A' szikla-sírba temessek;
 Vég szava 's az vala.

Sz. B.

8.

RIMA-SZÉCSI

GRÓF SZÉCSI MÁRIA'[a' *Murányi Vénus'*]

élet-képe.

Azon Balog-nemzetségtől származék a' Szécsi-ház, melly az ősz-korban Balog várát bírá Gömör Vármegyében, mellynek omladékai ma is láthatók. IV-dik Béla Király alatt élt Balog János, 's ennek Miklós fijától két unokája született; Péter t. i. 1333. évben Nógrádi Fő-ispán 's Szondai Kapitány, és Dienes. Midőn Péter és Dienes atyjok' elhúnytá után megosztottak, Péternek a' többi birtokok között Felső-Lindva jutott Vas Vármegyében, 's ettől vevék azután Útói a' Felső-Lindvai nevezetet. Dienes' maradékai a' Rima-Szécsi nevet tarták-meg.

A' Felső-Lindvai Szécsi-ház sok lelkes Magyart ada a' Honnak. Nádor-ispánt, Cardinált, Fő Lovász-mestert, több Fő-ispánt 's Hóst állíta-elé; 's Szécsi Istvánban 1535-ben szakad'tt magva e' háznak, 's javai a' Rima-Szécsi Szécsieknek íteltettek.

A' Rima-Szécsiek közzül Dienes, a' fent nevezett Balog Jánosnak Miklós nevű fijától származott unokája, díszlék kivált mint Sző-

rényi Bán és Fő-Tálnok I. Károly Király alatt. Ennek ágyékából fejlődnek ki a' többi Szécsiek. *)

Gróf Szécsi Mária, (mert akkor már e' méltóság díszesíté e' nemzetséget), a' mennyire a' kéz-íratokból egyben-vethető, Gróf Szécsi György F. Magyar-országi Hadvezértől, attól t. i. ki 1620. November' 4-én a' Zólyom-Lipcsei várat elfoglalá, Tribel' örökösait kifizeté, 's négy évig haladott birtoka után Augusztus' utolsó napján, 1625. Barkov felé folytatott útjában lesből puskával agyon lövettetett, 's a' Murányi vár' kápolnájába eltemettetett, és Homonnai Drugeth Máriától vette származását. Gyermekek éveiről nincs emlékezet az Íróknál. Ez kivetkezve az Aszszony-nem' gyöngé természetéből, ágyú-dörgések között érczesedék annyira; hogy birtokaiban az ostrom-lángnak merész hős lélekkel álla-ki, feledve nemé' híjányait.

Rákóczy György az I-só 1644-ben fegyvert villogtata Ferdinánd Király ellen. Dácia' hatalmait elborítá a' pártos had, 's a' Magyar-hon' felsőbb Megyéji bokrosan csatlák magokat a' zendülőhöz. Kassa 's a' többi várak Rákóczy-nak hódolának csak hamar; Murány' sziklái felett egy magyar Amazon parancsolt, 's onnan szorá villámain Ferdinánd' népe ellen. Gróf Vesselényi Ferencz, a' Magyar-hon' felső részeinek Kapitánya, később Nádor, most Vezére egy császári Csapatnak ágyúkkal töreté Murány' falait; de a' Rákóczyhoz szító véd-sereg nem csüggedé ott, 's a' természettől megerősített szikla-bástyák lemosolygák a' nagy hős' törekedéseit. Szécsi Mária a' virág-korú,

*) Buday Ferencz Hist. Lex. III. Köt. 334. 's köv. lap.

volt Murány' véd-angyala; Bajnok lélek dicsőíté őt'. Példája erőt adott a' gyávának is; 's még is bár borostyánt érdemle a' hős lélek, 's bár feddést a' pártolás' vétke, csak aszszony maradt ő, ha bár kard villoga is markában.

Vesselényi cselet vete a' férjfi lelkűnek, 's a' mit nem tehete fegyver, kieszközlé az ár-mány, 's tökéletességre hozá a' szerelem. Titkos követségeit elfogadá Mária Vesselényinek, 's ez elébb vívá-meg a' szép Mária' szívét, mint a' szikla-várat. Al-utakon bocsájtá-be ő a' várba a' már kedvelt ellenségét, 's ennek vitézeit az ör-sereg közzé. Murány elfoglaltott, 's a' csata-zajt menyegző követé. Mária nem késék kezét nyújtani az özvegy Vesselényinek, kit 's nemzetségét a' Király, e' vár 's hozzá-tartozóji' birtokával ajándékozá-meg. *)

Itt megszakad Mária' emléke; nincs jegyzék, melly több mint 20. évig ezután említésbe hozná. A' sors ezen idő-szak alatt szövé ama retteneteseket, mellyeknek emléke olly felette borzasztó. Az 1667. évben tűnt-le Mária' boldogságának csillaga, már 12. évig csillaga mint Nádorné. A' történet úgy akará, hogy ezen évben vete lobbot egy pártütés, mellynek fejévé Mária' férje választaték, a' Besztercze-bányán össze-gyűlt Rendek által, kik a' tartandó rend kívüli Hongyülés' színe alatt csoportozának ide. Itt ütött vég órája Vesselényinek Mártzius' 26-án, 's özvegyen hagyá erős lelkű, bátor szívű Máriaját. Elhallgatom itt szövevényeit az akkori vad idők lelkének; el azt, mint írta-ki a' tilos pártütés sok végső nagy csemetét a' honból. Nem

*) Palatium Reg. Hung. p. 130.

említem a' Zrínyi Péter', Frangepán Kristóf', Nádasdy Ferencz', Tattenbach Erasm' gyászos gyalázatos halálát. Egy gyász-képet emelnének-fel azok a' képzelet előtt, 's bús elméledésbe hoznák a' Magyart.

Tudta a' veszélyes titkokat Mária. Férje' elhúnytaival tüstént össze-szedé mindenét, kivált az írásokat, föld-abroszokat, plánumokat 's levelezéseket, mellyeket férje' szobájában talált 's a' Murányi várba húzódeék. Nem tetszék e' tette a' párt-híveknek, 's rettegésbe hozá ezeket, ne-hogy ez által az össze-esküvés' cél-rendje kitudattassék. Tüstént követség indúla Bécsbe, Szelepcsényi vala szószólója ennek. Míg Rákóczy Felső Magyar-országot, Zrínyi az Illyriai tartományokat fegyverkezteték, az alatt Petróczy, Mária' szívébe az állhatatosságot 's hon-szeretetet csöpögteté.*)

A' pártütés' kitört lángja Zrínyi' 's mások' befogattatása által elfojtaték. Az elfoglalt tájak vissza-hódítottak. Az ingadozatlan Murány' kőszálait várta a' veszély. Itt borúlt-be napja a' vakmerő özvegynek. Murány volt hiteles helye a' pártütőknek. Itt tartattak a' zendülést illető iroványok, javallatok, célrendek, manifestumok, jegyző-könyvek 's törvények, Vesselényiné' gondjai alatt. Itt lap-panga a' rettenthetetlen Mária, a' maga nemén túl emelkedett aszszony, Nagy, máskint Boër Ferencz Titoknokjával. Murány, a' természettől vívhatatlanná tétetett vár, körülvétetett. Spork Had-vezér szóval kéré feladását, de a' karczos Aszszony megveté a' kérelmet, győzhetetlen falaiba vetvén reményét.

*) Egy kézirat a' történet' korából. — Topogr. M. Reg, Hung. 417—441.

Nem soká 1670. Károly Lotharingiai Hercege vette Murányt körül ágyúival 's tizenöt-ezerből álló vitézivel, de e' próba-tételt is nevetve fogadá Szécsi Mária; azomban még is le hagyá győzetni magát. Feladá Murányt Leopold Király' részire. A' Hercege, Spork Had-vezér' vallatása alá bízá a' szerencsétlent; de mivel ez azon panaszkodék: hogy sem születésével, sem férje' méltóságával nem egygyezik-meg, hogy egy Vezér bánjék személyével, a' nyomozás' folytatása Volk Grófra bízatták. De sem ő, sem czimboráji nem akarának vallani semmit is; azért a' várnak minden szege-szuga felkutattaték.

Itt hült-el Mária. Egy hordó tömve pártos írásokkal fedezteték-fel. Ebből jött napfényre Nádasdy Ferencz Ország-bíró' egygyetértése is. ki utóbb fejével lakolt. Ezen irványok adák-elé az özsze-esküdtek' más társait is: Tököli Istvánt, Imre fijával, Csáky Ferenczet, Barkóczyt, Petróczit, Keczer't 's másokat, kiket hévvel üldöze Heister Had-vezér. A' talált írások gyors sietéssel Bécsbe tettek-át; oda vitetett az özvegy Nádorné, Nagy Ferencz Titoknokjával. Máriának, fogháza' gyász falai között hervadozék-el élete. *)

Egy kézirat szerint Besztercze-Bányára tettek-át meghült hamvai. Azt állítja az: hogy a' várbeli nagy templomban, arany nap, hold és csillagokkal ékesített réz-koporsóban nyugszanak azok.

A' Besztercze-Bányai Plébánián találtató meghóltak' könyvében, az elhúnytak 1665. Augusztus' 12-től 1674. Május' 19-ig, valamint

*) Ugyan azon kézirat.

ugyan azon évbeli Oktober' 9-től, 1693-iki Októberig nem foglaltatnak. A' „*Synopsis rerum memorabilium Collegii et Parochiae Neosoliensis*” című a' Jesuiták által írt, 's most a' Besztercze-Bányai Parochia levél-tárában álló könyvben megszakadnak a' jegyzések, melyek e' részben világosítást nyújthatnának 1661-től egész 14. évig; 's ezen 1661. év után nyilván e' jegyzék áll: „*Subsequis 14. annis nihil prorsus annotatum reperitur, fors ob varias illius temporis calamitates.*” Továbbá ugyan a' fent-írt Parochián a' Jesuiták' *Diariuma* csak 1692-től találhatik; a' sír-írások pedig az idő' régisége miatt sok változást szenvedvén, e' felett a' Besztercze-Bányai kriptának belső régibb részei azon alkalommal, midőn 1813. új ravatal állíttaték, kőfallal rakattattak-be, 's ennél fogva az emlék is elfedeztetett, melly Szécsi Mária' koporsójára útasíthatna. Bővebb fényt nyújthatna e' részben az „*Annales Collegii Jesuitarum Neosoliensis*” című kézirat, melly e' Szerzetnek 1773-ban történt széthányattatása' alkalmával, a' Budai Cameral. levél-tárba vitetett. A' „*Synopsis rerum memorab.*” 's a' t. című fent érintett kéziratban azomban, Szécsi Máriáról 's férjéről e' jegyzés találhatik, az 1657-ik év alatt, „*Regni Palatinus Tit. Franciscus Vesseléni cum conjuge sua, saepius per annum in Sacello nostro poenitentem se sistit, et dein nobiscum in Refectorio prandio refecti etc.* *)

*) Hazáfiúi hálás köszönetem itt Mélt. 's Fő Tiszt. Belánszky Jó'sef, Besztercze-Bányai Megyés Püspök Úr Ó Nagyságának, kinek hazájáért lángoló szíve, ezen utóbbi Parochialis jegyzéseket, Tit. Tit. Kovács Mátyás Beszter-

Azt írják : hogy Mária incselkedő ösztönözései bírták reá Vesselényit a' pártütésre ; lehet a' nádori méltóság' fénye szelesíté-el a' gyarló aszszonyt , magossabbakat , nagyobbakat is reményhetni. A' térni vágyó Nádor , vonaglásai között megbáná tettét , 's bocsánatért akart esdeni Fejedelme előtt ; de a' mint mondatik : a' jó szándékot majd hölgye' sugallási , utóbb a' halál fojtá-el. Ha igazak ezek Máriáról , állhatatos lelke hiba volt benne.

Debreczeni BÁRÁNY ÁGOSTON.

9.

Az emberi Szépség' megfejtése.

A' Szépség olyan egy mester-míve a' természetnek , mellynek minden hódol ; nem csak a' test' , de az erkölcs-világbeli szép is megbájolja az embert ; nem csak az élő valóságok , de az élet nélküli dolgok is bámulásra gerjesztenek , ha szépek ; sőt még a' beszédben is elragadtató a' szép ; egy szóval : mindenhez a' mi tökélyes ellent-állhatatlannul vonszódunk egyedül azért , mert minden tökélynek alakja a' szép. Némellyek ezen tárgyról okos-

eze-Bányai , és Hangay Antal Tót-Lipesei Plebánus Urak által írásba tétetni , 's hozzám tellyes készséggel megküldeni méltóztatott.

kodván azt kérdik, vallyon a' szépség valami való-
ságos vagy csak képzelt dolog é?

Átaljában gondolva ugyan a' szép az, a' mi tetszik; de annak, a' mi tetszik, szükségképen az emberek ízlésök' s öneszűségökhöz kellene alkalmazva lenni; melly esetben hát a' szépség a' képzet' vagy inkább megállapítás lénye volna, mivel a' népek megegygyeztek, hogy némelly kiválogatott vonások és színek tartassanak egyedül szépeknek. Az igaz, ezen vélekedést némelly nyilvános okok látszatnak támogatni, minekutánna a' szépséget az égalj megváltoztatni látszatik: Ásiában nem egészen az, a' mi Európában; Chinában p. o. picziny szemek, kis lábak, lapos orr, 's hizott test a' szépség' remekjei, midőn nálunk nagy szem, felemelkedett orr és karcsú test kívántatik ahoz. Virító 's mérséklett tellyesség nálunk mindenkor egy valódi részét tette a' szépségnek; 's még is volt olyan idő, mellyben a' francia udvari aszszonyságok nagy érdemet helyhettek abban, ha soványok, sőt szárazok lehettek; főkép' ha mejjüket is elveszthették; holott az előtt kétségbe estek, ha domború mejj' hijával voltak, úgy hogy el lehetett rólok mondani: *Quae clune nudo radat et genu pungat.*

Lehetne talán még azt is mondani, hogy gyakran az ábrándozás és módí' szüleménye a' szépség. Vallyon nem tartja e majd az egész földön az arczfestést szépnek a' Nő-nem? pedig hány századok ólta mondják már azt neki, hogy az arcz-pirosító undokít 's a' fejér kendőző bőrök' elevenségét halványítja; azomban hanyat térítettek-meg eddig? E' mellett az a' legfurcsább, hogy halálra gyötrőd-
nének, ha ilyen mázzal születuének. Tagadhatatlan, hogy a' kis láb szép; de vallyon eszöken vannak e a' Chinabeliek, midőn gyermekeik' lábait csecsemős koroktól fogva anuyira gyötrik és szoron-

gatják, hogy felserdülten alig biczeghetnek? ez a' kis láb utáni dühösködése a' chinai Nő-nemnek, és a' mi úriaszszonyainknál elterjedve volt pirosítás, a' múlt században egy elmés Urat arra mondásra fakasztott: hogy a' szép-nemet se lábáról se fejéről megítélni nem lehet.

De egész népségek vagy nemzetek sem egygyeznek-meg egyaránt abban, hogy mi 's ki a' Szép; egy szép személyt koránt sem tart mindenki annak, mert midőn kedvese' szemei előtt legszebb, azt vetélkedő társnéja nem képzelheti. Mind ezeket együve vévén, alig-ha bizvást nem mondhatnók, hogy a' szépség és disztelenségrőli itéleteinkben sok önkénység 's képzettség uralkodik. Az indulat 's önszeretet új kellemet áraszthatnak a' szépségre; valamint azt a' gyűlölség és szerelembeli vetélkedés bizonyos részben rúttá tehetik. Nemzeti ízlés 's rászokottság nagy benyomást tesznek ugyan fogatjainkban; mindazonáltal tapasztalni lehet, hogy ezen vélekedésbeli különbség rendesen inkább csak némelly vonásit illeti a' szépségnek, mint sem annak egész tulajdonát; és így semmit sem lehet azok ellen következtetni, kik szépséget megesmertető bélyegeket állítanak-fel. Mert akárki hogy 's mimódon okoskodjék, nem lehet azt meg nem vallani, hogy a' természetben csak egy a' Szép, 's többféle nem lehet; mivel mind annak, a' mi tökélyes, szépnek is kell lenni; 's így a' Szép tökélyes lévén, ellenkező részekből nem állhat. Azomban az is bizonyos, hogy a' természet remek-mivjének a' tökélyesnek t. i. meghatározott mérték aránnyal, színek és vonások' alapjával, 's végtére a' kelleme' össze-illőségével bírni kell, hogy az valódi szép legyen.

Bírni kell tehát a' szépnek és szépségnek olly bizonyos a' természetben meghatározott jelekkel 's alap-szabásokkal, mellyek eredetiek; az egészben

minden részek' össze-egygyezése az a' sinór-mérték , melly a' tökély képzetének megfelel , melly kőpzetet az érzék-tudomány bizonyos rendre szoritott , 's kitől, midőn egész népségek vagy egygyes egymik (individua) eltávoznak ; egyebet nem tesznek , hanem megromlott ízlésüket mutatják-ki czégérül.

Hogy az emberi test tökélyesnek mondathasson , arra az arcz' szépsége nem elegendő , ahoz a' többi részek' össze-hangzása is szükséges. Ha az Apelles tengeréből kiszálló 's Titián aluvó Venussára tekintünk , úgy látszik , hogy egy testi tökélyes Szépséghez négy dolgok megkívántatók : úgymint a' színnek' vegyülete és vonások' mérték-arányúsága mint testi mivoltok ; azután a' belső érzetek' külsőképeni kitündöklése és a' kellemesség , mint lelki tulajdonok ; próbáljuk csak egy tökélyes szépségű Néember' rajzát , 's kezdjük-el az arczulatnál.

Az arczbeli színek' vegyületéről.

Egy virító ékes kép kimondhatlan mágnesi erővel bír , mert ellent-állhatatlanul magára von minden szemet ; pedig nem mindenkor azért , hogy tökélyes szépség volna ; hanem inkább felületén eláradott bájoló színében lappangó villámi tüze által ; tökélyes szépségű arczulaton a' piros színnek úgy kell a' fejjel egy szép elegyítésben egymásba olvadva lenni , hogy az utolsó kitetszőképen uralkodni látszassék amazon , 's az egészet az igazi test-szín borítva tartsa ; ezt inkább csak képzelni , mint sem szóval rajzolni lehet. Az elpirulás és őszintőség állítják-elő a' szép színnek ideálját 's valódi módját. Azon test-szín , mellynek az orczákon ragyogni kell , éppen az , mellyet egy gyengéded szűz' képén olly szívesen látunk ; de kimagyarázni nem tudunk.

A' szépség elválhatlan az egésségtől és ifjúságtól; ennek a' deli kornak az a' viritó jó magáérese, melly egy helyes test-alkatból származik, legigézőbb. Nem szabad az arczat színének mindenütt egyaránt elterülve lenni, hanem azon külömb-ség és árnyékolatok tessenek; a' pirosság pedig fejébb legyen az arczat' vége felé. A' homlok' fejérsége, melly fényesebb mint másutt akárhol is, a' halántékok felé kékesbeli átmentibe sötétbe verődjék. Az arczak' fényve inkább bőséges legyen, mintsem szemet-sértve ragyogjon; semmi sem lehet kedvetlenebb a' villogó fényes máznál, ha az mindjárt természetes lenne is. Az ajkak' pirossa egy kifakadó rózsa bimbóhoz hasonlítson; de a' száj-körje alabastrom fejérségű maradjon; mivel itt van az az egygyetlen hely, mellyen e' két színnek mintegy elvágva maradni kell.

Egy finom, gyenge 's át-látszó bőr minden egyéb felett való; szükség, hogy észre-vehetlen barnaságú fejrre verjen: mert a' tejfejérségű kellemetlen. Ha külömben minden jól van bár, még is a' szőke nem egészen olly szép, mint a' barna. Az eleven és világos barnaságnak még az az elsősege van, hogy más színekhez jobban oda illik. A' nagyon tündöklő fejérségen a' pirosság mindég úgy tetszik, mintha rá volna mázolva.

Egy szóval: a' legszebb szín lágy, bársony forma, nedves és friss; 's ennek mind természetesnek kell lenni.

A' vonások' mérték-arányosságáról.

Ki-ki tudja, hogy nagy száj, keskeny homlok, 's lapos orr minő kegyetlenül eléktelenítik a' Némbert. De ezeken az igen szembe-szőkő hibákon kívül vannak még mások is, mellyeket az a-

hoz értő azonnal felfedez , bár mindjárt kevesebbet láthatók.

Valamennyi hajlásoknak és csavarodásoknak nagyon gyengéden 's lágyan kell formálva lenniök; ilyenek p. o. az orr oldalainak az arczákhoz-i átmenetele; az alsó ajakénak az állhoz; a' gödröcske' ürege, vagy is az állban lévő vályúcska; a' homlok' gömbölyüése, melly kiülő vagy lapos ne legyen. Azon hab-forma vonás, melly egygyik fültől másikáig az arczákon 's orron végig nyúl, valamennyi előszámlált hajlásokat magában foglalja: 's ezen vonásnak valósággal nem lehet csak egy bizonyos hajlásának lenni, hogy igazán szép legyen. Az arczatok' nagysága ehez semmit sem tehet; mert akármilyen nagyságú karikákban még is minden részek, vagy hasonló karéjok ugyan azon görbeségűek. Minden húzás, melly igazi vonatjának kitér, a' szerint nagyobb vagy kisebb szépségű, mint attól jobban vagy kevesebbet távozik. Ugyan ezt kell azon vonásról is érteni, melly a' homlok' egygyik oldaláról a' szemöldökökön, szemén, és arczán keresztül húzva a' torkon végződik. Így van a' dolog minden egyéb húzásokkal, mellyek a' derekat, vállakat, karokat, kezeket, térdeket 's más efféléket befoglalnak; mert mint mondám, az arczat nem egyedüli lakhelye a' szépségnek; az egész test alkalmas arra. A' Medicei-Vénuson nem legbájosabb az arczat, hanem inkább a' formázat' nemes mivoltja, a' rajzolat' tökélye, 's a' test' minden részeinek özsze-egygyezése.

A' fő csak-nem gömbölyű legyen; de még is inkább tojás formájú, mint sem valóságos kereksegűnek látszassék.

A' homlok ha nagy; nyitott, sima, kerek, t. i. az egymás ellenében lévő pontokban helyes gömbölyüeségű, akkor részarányos. Az alacsony és kes-

keny homlok minden egyéb kellemeket megzavar.

Hosszú, sűrű, helyesen nőtt, finom sima, holló-szín feketeségű hajak a' legszebbek. Szőke haj inkább a' serdülő korhoz illik.

Nagy kecscesl bírnak a' jól megnyilatkozott, helyes hasadású szemek, legyenek ők feketék, gesztenye színűk, vagy világos kékek. Legszebbek a' nagy szemek; kisebbekben több az elevenség és a' szívre-hatóság; sok hatalommal bírnak azok, midőn csak-nem nedvesen pillantanak.

A' szemöldök úgy szép, ha ollyas fél-karéjra halkal görbül, melly egy oldalról a' szem' külső szögletjénél; más felől pedig az orr' kezdeténél végződik. Legszebbek a' feketék; de mindenkor a' főbeli hajakkal egy színűek legyenek, mert a' különbözök szenvedhetnek.

Az arczák kemények, tömöttek, rózsa színűk, mértékletes, a' szemet nem kápráztató, hanem szín elevenségéből származott fénnel bírók legyenek; se nem laposak, se nem felette domborúk. Lapos arczák vénség bélyegei, az igen domborúk pedig gyermeki korba valók.

Rövidek 's könnyű pirossággal lepettek legyenek a' fülek.

Az orr egyenlő 's helyesen felemelkedett. Nem annyira rút az egy keveset tompa orr, mint a' hosszú vagy horgas.

Szép a' száj, ha kicsiny és helyes nyílású, a' mellett mosolygásakor mind egygyik arczán gödröcskét formál, mellyet Gráczziák gödröcskéjének nevezünk.

Se vastagok, se vékonyak ne legyenek az ajkak; de mindenkor egy nedveses verességgel lepetve.

A' fogak fejeérek, kicsinyek, egyenesek, rend-

sorosak , fejréségök nem eleget fénylhet ; a' legféjébb elefánt-csont szín legjobban illik hozzájuk.

Az áll gömbölyü és hasadt.

Fenn álló , húsos 's egy keveset hosszú nyak szép ; mellyben a' bőr gyengéd , fejr és kellemes.

Keskenyebbek legyenek a' vállak mint a' csípők. Gömbölyük , tömöttek 's fejérek a' karok.

A' kéz keveset hosszú 's jó formán karcsú.

Az ujjak gömbölyük , körmeik felé pirossak , de hegyeik felé halaványabbak.

Tágas , egyenlő és gyengéd kebel ; mellyen két kemény , fejr és gömbölyü fél-golyóbisok hogy emelkedjenek , szükséges a' rend-sorhoz ; a' bimbó egy keveset piros legyenék. Így van a' Ráphael Galatheája rajzolva. Igen húsos kebel disztelenít 's egy közönséges tekintetet ád ; az igen kicsiny nem olly kellemetlen.

A' termet finom és természetes.

A' czombok fejérek , húsosok 's a' térd felé mindenkor vékonyabbak ; melly utólsó gömbölyü , egyenlő és helyesen fordúlva legyen.

Ehez finom , sűgár , egy keveset domború és tömött ikrával ékesített szárok kívántatnak.

Végteére kicsiny láb , mellynek ujjai egyenetlenül 's úgy álljanak , hogy az csak nem hegyesen végződjenek.

Illyen a' természet' mester-műve ! közönségesen kíváncsi szemekkel szoktuk nézni a' Szépséget ; de máskint fognánk róla itélni , ha meggondolnók : hogy annak legingerlőbb kecase az ártatlanság.

A' belső érzetek' külsőképeni kitündökléséről.

A' lelki hajlandóságok , gondolatok és vágyódások külömbsege ezerféle bájt hintenek a' Szépségre ; elevenítik a' nézést , mozgást és mozdulatokat.

Különösen a' szemek, szemöldökök 's a' száj, azon részek, mellyek leghívebb tolmácsai a' belső embernek. A' lélek' tükre a' szemek; semmi-sem hódolhatóbb, mint az olyan tekintet, mellyet egy szíves érzékenység vagy fájdalom, remény és kívánás, őszinteség 's jámborság lelkesítnek. A' szíves és illo' érzetek azon vidámság által, mellyet az arczulara árasztanak, véghetlen fénybe borítják a' természeteti kellemet. De az erénynek szövetsége az, úgymint a' szerénysége, érzékenységé, szelidsége 's ártatlanságé, melly által a' szépség legnagyobb érdemében koronáztatik-meg. Ezen tulajdonok' mind egygyike is elég arra, hogy tessék; de özsze-kapcsolások csudája a' lélek kitündöklésének. Ez a' Medicei Vénus' czimere: kezei, pillanásai 's egész személye kitündököltetik azt.

A' kellemességről.

A' kellemesség többnyire kipótolja a' szépséget, 's azt jobban lehet érzeni, mint szóval előadni; csudálatos az és kinyomozhatlan, ő egy titok' neme a' természetben. Egy Néember p. o. tetszik: minden vonásait megvi'sgálván az ember azt találja, hogy egygyel sem bír, melly a' szépséget czímerezné; mindazonáltal tetszik; sőt jobban tetszik, mint egy valóságos szép. A' kellemesség nálla természet' ajándéka, — egy nem tudom mi; de hijában, ő kellemes. Ezen kellemesség talán egy bizonyos illendő, könnyű, természetes 's igazi fordulásból áll, mellyet a' vele bíró mindenre, a' mit szóll vagy teszen, alkalmazni tud.

Vannak olly szerencsésen született személyek, kik mindent kellemmel tselekesznek.

Közli STAUT JÓSEF,
Főhadnagy.

10.

Figyelmeztetés.

Eggy előfizetési Jelentésből esvén értésemre, hogy eggy a' többinél tellyesebb Magyar-Szótárnak kiadása lenne készülöben. Czélerányosnak látom annak tudós Kiadóját emlékeztetni:

1-ör. Baróti Szabó Dávid volt Kassai Professornak azon Szótárotskájára, mellynek segedelve nélkül igen nagy lenne a' többinél tellyesebb Magyar-Szótár' hijánnya.

2-or. A' Székely Nemzetnek azon magyarul hangzó régi Törvényeire, mellyek 1555-ben Aprilis' 28-án Udvarhelyen tartatott Országgyűlésén össze-szedettek, és Dobó István 's Kendi Ferencz akkori Vajdák által megerősítettek, 's a' Székely Nemzet Constitutióinak nevezete alatt Pesten 1818-ban Trattner János' betűivel nyomtatott munkátska, 40-ik 's következő lapjain találatnak. Megtetszik ezekből nevezetesen a' 61-ik czikkelyből a' többek közt az is: hogy Eleink koránt sem Tábla-Bírónak, mint ma; hanem Szék-ülőnek hívták a' latán Tabulae Judiciariae Assessort.

3-or. A' Szegedy János Tripartitum Juris Hungarici Tyrociniumának 1747-ben a' Nagy-Szombati Collegium' betűivel nyomtatott 644-dik lapján olvasható magyar nyelven szóló régi Statutumaira T. Ns. Po'sony Vármegyének.

Nem Bírói foglalásnak, mint ma, hanem Megdúlásnak mondják ott dicső Eleink a' latán Executiót 's a' t.

4-er. Mikolai Hegedús Jánosnak azon „Menyei Igazság' tüzes oszlopa” nevezetű munkájára, melly Ultrajectumban Vassberg János által 1648-ik esztendőben Tavaszi második Howban nyomtatódott. Kiláthatni ebből, hogy a' Magyar az Esztendő négy részeinek, ugymint: Tél, Tavasz, Nyár és Ősz neveiből származtatva a' hónapokat is, ugymint: Mártziust, Tavasz első; Aprilist, Tavasz másod; Májust, Tavasz harmad; Juniust, Nyár első; Juliust, Nyár másod havának 's a' t. hívták.

5-ör. Hogy nem mindenik a' húzamos élésnél fogva első tekintettel magyarnak látszó szót lehet igaz Magyarnak venni. Illyen a' számtalanok közt a' *Dolomány*, melly hogy hajlásig, vagy törésig-nél nem egyéb, 's így van a' hajlásig érő ruhára nevezetű alkalmaztatya, minden tudja a' ki Tótúl ért. Illyen a' *kótyavetye*, melly szó, hogy ráczosodott, Tót nyelven annyit tészén, mint „ki akar többet”, kétségbe csak az olyan hozhatja, a' ki nem tudja, hogy ko, Tótúl *ki* vagy *kitsodát*, tye, ktze, ráczosan tya, *akar*, vetzej, vetyej pedig többet tészén 's a' t.

6-or. Hogy a' fonák élés által igaz értelmétől félre csavart magyar szóknak helyre igazításáról sem kellene egy két szót a' ki adandó Szótárban sajnálni, a' mit a' Wagner Phraseológiájában is több helyeken látunk; nevezetesen ama latán szó után: „asinus”, kiteszi ugyan a' tudós szerző, hogy *számár*; de utánna veti azt is, hogy idegen szó, minthogy ugymond ez az állat a' mi Á'siai eleinknél

egészen ösmeretlen volt. Így teszi-ki a' *vicus* latán szót magyarul *ótsznak*; de utánna veti, hogy *antiquum*, unde *hodiernum útsza*. Melly jegyzés nélkül legalább nálam örökre megfejt-hetetlenül maradt volna a' Tisza környékén *ócz* kimenetelű nevezetek alatt fekvő olly szá-mos faluk, helységek, sőt még város neveik-nek kezdetkori értelme; ilyenek a' többek közt: Ágócz, Bajnócz, Bánócz, Bardócz, Bárócz, Benyakócz, Bukócz, Csalócz, Csekócz, Dámócz, Darócz, Dobronócz, Galgócz, Gánócz, Garbócz, Hatkócz, Istócz, Kamarócz, Komárócz, Lasztócz, Lipócz, Mátyócz, Mis-kócz, Ozorócz, Pálócz, Papócz, Pápócz, Pesztalócz, Petrócz, Pinkócz, Primócz, Rákócz, Tamásócz, Tarnócz, Túrócz, Vajkócz, Varbócz, Vaskócz, Veskócz, Vitkócz, Zsatkócz, 's a' t. Így ha a' most felkapott év- és év-könyv szókat gyökereztetjük; annak ere-detét vagy a' latán *aevum*, *aevi*-ben, 's így nem a' magyar nyelvben, vagy pedig a' fűvön legelő marhák idejének mennyiségét az eszten-dőnkint termő új-fűnek evésétől határozó ama: harmad-fű evő, vagy rövidebben, har-mad-evő, negyed-evő; magyar ugyan, de a' nyelv újjítók év-könyvének éppen meg nem felelő szóllásbeli szokásban találjuk-fel.

7-er. Hogy magához ama nagy hírű, nevű Páriz Pápaynak még azon szótárjához sem le-het tellyes bátorsággal ragaszkodni, mellyet ama sokat ígérő homlok-írással: „Nunc vero tam ex ejusdem Philoconi F. P. Pápay secun-dis curis et notationibus Mss, et aliorum ob-servationibus, expletis quae defuerunt, ampu-tatis quae superfuerunt, et vocibus quibusvis in suum ordinem redactis,” Bód Péter Sze-

benben a' Sárdi Sámuel könyvnyomtató' költségén 1767-ikben adott-ki. Minthogy ebben is igen számosak 's szembetűnők is a' fogyatkozások. Mellyek közzül elég legyen itt felhozni ama minden Magyarok' szájában egy értelemmel forgó ígét: „teregetem.” Ezt Páriz Pápay a' Hungarico-Latinum részben gyro, roto és verso szavakkal deákosítja. Ellenben a' Latino-Hungaricum részben maga is megösméri, hogy teregetem, sem nem gyro, sem nem roto, sem nem verso; hanem pando, vagy is inkább a' pando ígének frequentativuma, midőn ama latán kifejezést, „alas ad solem pandere” a' melegen teregetni szárnyait, szókkal magyarázza.

8-or. Hogy a' Márton József neve alatt legközelebb t. i. 1818-ban kijött Lexiconhoz is mennyire lehessen támaszkodni; abból láthatni, hogy abban nem hogy a' naponként gyarapodó magyar, de még a' rég bevett 's huzamos élés által közönségessé vált deák szók sincsenek mind meg. Illyen az:

Alumneum	Devalvatio
Aquisgranum	Devalvo
Augustae-Vindellicorum	Difformis
Bravium	Difformitas
Camomillum	Dispersio
Celebris	Elemosina
Cimelion, <i>Szent-edények</i>	Ellypsio
Commagistratualis	Esonus
Consipatio	Exhaereo
Consipo	Fallimentarius
Conummeter	Fallimentum
Conus	Fartio, is, ire
Crucifer	Gabellae, <i>quas Clerus Gallicanus praestabat.</i>
Cruciger	
Crudon	Gallicago, <i>Szalonka, Schnepf.</i>

Implementum	Praetextuo
Indigitatio	Recentia, ae
Indigito, as, are.	Respectivus
Irrotulatio	Salsamenta, orum
Locupletatio	Sudes, (sudibusque praeustis)
Lyrpipium, <i>Duda</i>	<i>Dorong</i>
Merasa, or. <i>Megy</i>	Torneamenta, or. (in armalib.)
Merasus	Vaniloquium, ii.
Mucillago	Verticillus, i. <i>Peresztén a' fo-</i>
Myrha	<i>nó orsóban.</i>
Notorietas	Volva, <i>csős-orsó a' kerkes</i>
Oggero, is, re.	<i>guzsalyban</i>
Paederia,	Zincum, i. 's a' t.
Polyanthea	

Hát ha még ez a Szótár az Astrologusok, Botanicusok, Medicusok, Anatomicusok, -Chemicusok, Apothecariusok 's több más ilyenektől vétetnék rostára!!! 's így

9-er. A Pesti Orvos Doktor Kováts Úr által 1829-ben kiadott Forensis medicináját sem lehet elmellőzni kár nélkül. De

10-er. A magyar Lexicon tellyességéhez látszik tartozni még az is, hogy a magyar koronához tartozó, 's bár akármikor is tartozott nevezetesebb tartományoknak, helyeknek és városoknak magyar neveik is jöjjenek elé abban. Így hát a Fő-Tisztelendő Fejér György Úr 1816-ban kijött Geographiai Lexiconját sem lehet, ha csak bár ebben az egy tekintetben is kikerülni fogyatkozás nélkül. Ámbár (a' mit sajnálni is 's csudálni is lehet) ezen külföldben nevezetes tudós, mind a' mellett, hogy munkájának 69-ik lapján Bessarabia' fő-városát Akkermant, Lengyelül is Biolográdnak, Görögül is Moncastronnak, Oláhul is Csetetáté Albának pontosan kiteszi; annak mindazáltal magyar Neszter-Fejérvár nevezetét úgy halgat-

ja-el; mintha soha semmit sem hallott volna felőle.

Örülni fogok, ha tapasztalandom, hogy ezen csekély emlékeztetéssel a' kiadandó Magyar Szótárnak tökéletesebbítésére valamit tehettem.

*Kézdt-Polyáni SIMONY JÓ'SEF,
Tábla-bíró 's több Uras. Fő-ügyésze.*

11.

Válogatott darabok az Anglus Szemlélőből,
Időnkre 's Hazánkra alkalmaztatva.

His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultro.

Virg.

Az olyan levél, melly a' természetes észnek jeleivel van írva, nékem jobban tetszik, mint az, a' melly teljes elmésséggel. Illyen a' következő levél:

Uram!

„Jóllehet sokféle bajokról emlékezett is,
„az Úr, mellyek a' familiákban esnek; mind-
„azáltal nem jut eszembe, hogy a' gyermekek-
„nek az ő szülőik' akaratja ellen való házas-
„ságáról szóllott volna. Én vagyok egyike
„ezen szerencsétlen személyeknek. Mintegy

„ tizenöt esztendőös voltam , midőn szabad tet-
„ szésem szerint választottam , de attól fogva
„ egy megkérlelhetetlen atyának sanyargatása
„ alatt kellett nyögnöm ; a' kit, ámbár látja,
„ hogy a' világon legjobb férj boldogít 's igen
„ szép gyermekekkel vagyok megáldva , még
„ se lehet arra venni , hogy nékem megbocsás-
„ son. Ezen boldogtalan eset előtt nékem an-
„ nyira kedvezett ő , hogy e' miatt kötelessé-
„ gem' általhágását alig lehet menteni , 's ben-
„ nem ő eránta olly nagy szeretetet gerjesz-
„ tett , hogy őt mindenek felett szeretem 's
„ örömet meghalnék , csak vele megbékélhet-
„ nék. Lábaihoz borultam 's könnyező sze-
„ mekkel kértem , hogy nékem engedjen-meg ;
„ de mindenkor eltaszított és elkergetett ma-
„ gától. Sok leveleket írtam neki ; de se fel-
„ nyitni , sem elvenni nem akarja azokat. Ez
„ előtt két esztendővel a' kis fíjamat küldöt-
„ tem-el hozzá új ruhában , azomban a' gyer-
„ mek nagy kiáltással jött vissza hozzám , mi-
„ vel a' mint mondotta , látni sem akarta ; sőt
„ azt parancsolta , hogy vessék-ki a' házból.
„ Az anyámat már a' magam részére hódítot-
„ tam ; de ő neki se szabad felőlem az atyám-
„ nak szólni , hogy őt meg ne haragítsa.
„ Valami egy hónappal ez előtt beteg ágyon
„ feküdt , élete' nagy veszedelmével ; vérzett
„ a' szívem , mikor ezt hallottam , 's az oda
„ meneteltől nem tudtam magamat megtartóz-
„ tatni , hogy állapotja felől tudakozódjam.
„ Az anyám élt ezzel az alkalmatossággal ,
„ hogy őt részemre megnyerhesse ; ezer kön-
„ nyek között elbeszélte néki , hogy vele szólni
„ akarnék , hogy szüntelen sirnék , 's hihe-
„ tőképpen meg is halnék , ha az áldást reám

„nem adná, 's velem meg nem békélne. De
 „ő annyira idegen volt erántam, hogy inkább
 „megtiltotta néki a' rólam való megemléke-
 „zést, ha csak őt végső szempillantásaiban
 „megháborítani nem akarná. Mert azt is
 „mondhatom az Úrnak, hogy az atyámat be-
 „csületes és Isten-félő embernek tartják, a' mi
 „szerencsétlenségemet még nagyobbá teszi.
 „Hála légyen az Istennek, hogy ismét meg-
 „gyógyúlt! de az ő keménysége erántam an-
 „nyira szívemre hatott, hogy e' miatt nem
 „sokára oda leszek; ha csak némelly bényo-
 „mások, a' mellyeket ezen írásnak elolvasása
 „az Úrnak levelei között, okoznának ő benne,
 „engem' újra fel nem élesztének. Vagyok 's a' t.

A' szívnek megkeményítései között egygyet se lehet kevesebbé menteni, mint a' szülőkét az ő gyermekeik eránt. A' kemény, megkérlelhetetlen és meg nem bocsátó lélek minden esetekben utálatos ugyan; itt pedig éppen természet ellen való. A' szeretet, hajlandóság és szánakodás, mellyek mi bennünk azok eránt támadnak, a' kik mi alattunk vagynak, azok, a' mellyek által a' világ megtartatik. A' legfőbb Való, az ő megmérhetetlen irgalma és jósága szerint, könyörületességét minden munkáira kiterjeszti; 's mivel az ő teremtményei nem éreznek önként ilyen jóságot azok eránt, a' kik az ő gondviselésekre és oltalmokra bízattak; az Isten ezekbe olly belső ösztönt plántált, melly ezen jóságnak helyét kipótolja. Ez a' természeti ösztön az oktalan állatoknak minden nemeinél feltaláltatik, mivel valóban az egész állati teremtés attól is függ.

Ez az ösztön tehát az embereknél sokkal közönségesebb és szabadabb, mint az állatok-

nál, mivel az okosságnak és kötelességnek törvényei által meszszebb terjesztetik. Mert ha magunkra jól vigyázunk, nem csak az, hogy hajlandók vagyunk azoknak szeretetére, a' kik mi tőlünk származnak; hanem bizonyos szívességet is érzünk magunkban, minden e-ránt, valami az ő tartását és javát várja mi tőlünk. Az érdemtelenség mindenkor ember-ségre szállít, 's nagyobb ösztön a' szeretetre és könyörületességre akármelly más oknál.

E' szerint az olyan ember, a' ki ezt a' hatalmas ösztönt képes elnyomni 's a' termé-szeti szeretetet magából kiirtani, lealacsonyít-ja az ő lelkét, ha mindjárt valamelly indulat, vagy a' bosszú-állástól indíttatik is, az okta-lan állatokon is alól; a' mennyire ő rajta áll, a' gondviselés' szándékát gátolja, és a' maga természetéből eggy igen isteni ösztönt írt-ki.

Számtalan okok közzül, mellyeket eggy illy esztelen tselekedet ellen felhozni lehet, csak egygyetlen egyet említek. A' bocsánatot olyan feltétel alatt kérjük, hogy mi mások-nak meg fogunk bocsátani. Még imádságaink-ban se kívánunk többet annál, hogy minékünk is így fizettségéé viszsza. A' dolog, melly e-lőttünk van, úgy látszik, igen hasonlít egy-máshoz, mivel az össze-köttetés az atya és gyermek között legközelebb jár ahoz, melly a' Teremtő és teremtmény között vagyon. Ha már az atya az ő gyermeke iránt, a' ki őt megbántotta, engesztelhetetlen; ha ez a' meg-bántás még olly nagy volna is, hogyan folya-modik az Istenhez, mint attyához, 's hogyan kér tőle bocsánatot, midőn ő maga nem akar megengedni?

Sokat mondhatnék még itt akár a' Sz. Írás, akár a' világi bölcselkedés szerint: de, ha az említett ok nem elégséges; reményem, más-sal se mehetek többre. Ehez képest ezt a' darabot egy igen emlékezetes történettel rekesztem-be, mellyet egy régi Chronikában olvas-hatni.

Eginhard, Nagy Károly Császárnak Titok-noka volt, 's az ő maga alkalmaztatásával ezen hivatalban megnyerte az egész népnek kedvét. Nagy ügyessége urának szeretetét 's az egész udvarnak tiszteletét megszerezte néki. Emma a' Császár' leánya annyira gyönyörkö-dött annak személyében és társalkodásában, hogy bele szeretett; mivel pedig a' maga ide-jében egygyike volt a' legszebbeknek, Eginhard is szintén olyan hajlandósággal volt hozzá. Egy ideig elnyomták ugyan a' szerelem' láng-jait, mivel tartottak a' veszedelmes követke-zésektől; végre Eginhard feltette magában, hogy inkább mindent megpróbál, mint-sem to-vább is megfosztva legyen egy olyan személy-től, a' kihez szíve olly igen ragaszkodott. Egy estve titkon a' herczeg-aszszony' szobájá-hoz ment, 's mivel az ajtót lassan megkoczo-gatta, mint olyan ember bébocsáttatott, a' ki a' Császártól valamit akarna jelenteni. Az éj-szakának nagyobb részét vele egygyütt töltötte-el; mivel pedig még napkelte előtt el akara tőle menni: észre vette, hogy az alatt, míg ő a' herczeg-aszszonynál volt, nagy hó esett: erre igen megijjedett, mivel az ő láb-nyomai elárulnák őt a' Király előtt, a' ki gyakorta reggel az ő leányát meglátogatta. Elbeszélte ezen ijedését Emmának, a' ki némelly tanács-kozások után ezen dolog felől, őt arra bir-

ta, hogy vitetné magát ő általa a havon keresztül. Történt, hogy a Császár, a ki nem alhatott, éppen felkelt, és a szobában fellyebb alább sétált, 's meglátta, hogy leánya egy terével menvén, az ő első Ministerét viszi a havon keresztül, 's azután legnagyobb serénységgel szobájába ismét vissza-tért. A Császár e miatt igen megzavarodott 's megijedett; de feltette magában, hogy addig semmit se szóll, míg arra alkalmas idő nem lesz. Azomban Eginhard, a ki jól tudta, hogy tette sokáig titokban nem fogna maradni, eltökéllette magában, hogy az udvart elhagyja, 's erre nézve kérte a Császárt, hogy őt bocsátaná-el; e mellett bizonyos kedvetlenséget mutatott, mintha az ő hosszas szolgálati nem lettek volna megjutalmazva. A Császár a kérésre nem akart világos feleletet adni; hanem azt ígérte, hogy a dolgot megfontolja, és egy bizonyos napot tett, a mellyen akaratját megtudhatná. Ezen össze-hívta leghívebb Tanácsosait, 's minekutánna ezeknek, a Titoknokja vétkét elbeszélte, kérdőre vette, mit gondolnának ezen csiklandékos dolog felől. Töbnyire úgy vélekedtek, hogy azt, a ki az ő Urokat ilyen móddal megbántotta, nem lehetne elegendő keménységgel megbüntetni. A Császár ellenben így nyilatkoztatta-ki a dolog felől gondolatját: Eginhard büntetése inkább nevelné, mint kevesítené az ő házának gyalázatját; azért ő néki legtanácsosabbnak látszanék, ha ezen tettnek emlékezetét kiirtaná és Eginhardot leányával össze-házasítaná. Eginhard tehát behívattatván, a Császár néki tudtára adta, hogy tovább oka ne legyen az ő meg nem jutalmaztatott szolgálatai miatt pana-

szolkodni, Emma herczeg-aszszonyt akarnák néki feleségül adni 's őt rangjához képest kiházásítani, a' mi kevés idő múlva meg is történt.

A' mesék az elmésségnek legelső nemei voltak a' világon, és azokat nem csak a' legnagyobb egygyűgyűség' idejében, hanem az emberi Nemzet' műveltségének szakaszaiban is nagyra becsülték. Jothamnak meséje a' fákról legrégiebb, de szintén olly szép, mint akár-mellyik azok közzül, mellyek utóbb készültek. Náthán' meséje a' szegény emberről és bárányjáról hasonlóképpen régiebb azoknál, a' mellyekkel bírnk, kivévén azt, a' mellyet elébb említettünk; 's olly jó foganatja lett, hogy egy Királynak hasznos tanítást adott, a' nélkül, hogy őt megbántotta, és az Isten' szíve szerint való embert bűnének meggondolására 's kötelességére indította. Æsopust Görög-országnak legrégiebb idejében találjuk, 's ha a' római köz-társaság' első kezdetére nézünk, úgy találjuk, hogy a' nép között egy támadás, a' gyomorról és többi tagokról való mese által lecsendesítetett, a' melly valóban igen alkalmas volt egy megzúdult sereg' figyelmének megnyerésére, a' ki ugyan akkor egy ollyan embert darabokra szaggatott volna, a' ki néki ezt az oktatást nyilván adni kívánná. Valamint a' mesék a' tudományok' gyermeki idejében származtak, úgy soha se voltak nagyobb virágzásban, mint mikor a' kimíveltség legmagasabb pólczon állott. Ennek erősítésére, olvasóimat csak Horatiusra, a' ki legelméssébb ember és legjobb criticus

volt Augusztus` idejében , és Boileaura , a` ki az újabbak között legegyszerűsebb Poëta , emlékeztetem ; Fontainét elhallgatván , a` ki az írásnak ezen neme által nagyobb tekintetet nyert , mint akármellyik más író a` mi időnk-ből.

A` mesék , a` mellyeket itt elő-hoztam , mind az állatokról és plántákról vétettek , a` mellyek közzé néha egynehány emberek is elegyítettek , ha az erkölcsi tanítás úgy kívánta. De a` meséknek ezen nemén kívül van még egy másik is , a` mellyben indulatok , virtusok és vétkek , `s egyéb képzelt `s költött személyek fordulnak-elő. Némellyek a` régi criticusok közzül úgy gondolkoznak , hogy Homerus` Iliásza és Odysseája is ilyen mesék volnának ; `s az Istenek` és vitézek` külömbféle nevei nem egyebet terjesztenének -elő , mint a` léleknek tulajdonságait látható formában. Azt állítják tehát , *Achilles* , az Iliás` első könyvében , a` *haragot* , vagy az emberi szívnek arra való hajlandóságát ábrázolja ; *Pallas* , a` ki őt tartóztatja és inti , midőn a` tellyes gyűlésben felgyebb-valója ellen fegyvert ránt , az okosságnak csak más neve ; `s azért ragadja-meg őt első jelenésekor fejénél fogva , mivel az embernek ez a` része az ész` lakhelyének tartatik. És így van az egész költeménynek többi részeivel is a` dolog.

A` mi az Odysseát illeti : úgy gondolom , nyilván való , hogy azt Horatius ilyen allegoriás mesének tartotta ; mivel ő annak több részeiről erkölcsi oktatást adott minékünk. Az Olaszok között a` legjobb fejek iparkodtak ilyen nemű meséket írni : a` mint Spencernek , boszorkány-királynéja is , ezen szép mun-

kának elejétől fogva egész végéig, egy öszszefüggő sora az efféle meséknek. Ha a' régiségnek legszebb prosaicus Íróira nézünk, a' milyenek Cicero, Pláto, Xenophon 's mások sokan; úgy fogjuk találni, hogy a' meséknek ezt a' nemét ők is nagyra becsülték. Még csak azt jegyzem-meg, hogy az első illy nemű mese, melly a' világ előtt nevezetessé lett, volt a' Herculesről szólló, a' kinek a' gyönyörűség és virtus eleibe mentek. Ezt Prodikus találta-fel, a' ki Sokrates előtt, a' bölcselkedés' első hajnalában élt. Ő ezen mesével Görögországban szokott utazni. E' volt az oka, hogy őt minden városokban szívesen fogadták, a' hol mindenkor elmondotta meséjét, mihelyt csak egynehány hallgatót látott maga körül.

Ezen rövid elő-beszéd után, mellyet olyan dolgokról tettem, a' mellyek most eszembe jutottak, minekelötte olvasóimat illyen mesével megajándékoznám, kevés szavakkal az alkalmatosságot is ezen mesére meg kell jelenítenem.

Azon tudósításban, mellyet nekünk Pláto ad Sokrates' beszélgetése és maga-viselete felől akkor reggel, mikor néki meg kellett halni, a' következő környülállást hozza-elő:

Midőn Sokratesről a' bilincseket levették, (a' mi közönségesen az nap történt, a' mellyen a' halálra ítéltetett személyeket kivégezték): elkezdé ő, tanítványi között ülven és esendes ábrázattal egymásra rakván lábait, azt a' helyet vakarni, a' hol lábait a' vas megdörgölte. Akár azt a' megnyugovást, mellyel közelgető halálát tekintette, kívánta is megmutatni, akár szokása szerint, minden alka-

lommal élni valamely hasznos dologról való bölcselkedésre; észre-vette a' gyönyörűségnek azt az érzését, melly az ő lábának azon a' részén támadt, a' hol az előtt a' vas miatt annyi fájdalokat szenvedett. Erre elmélkedéseket tartott a' gyönyörűségnek és fájdalomnak természete és tulajdonsága felől általjában, s megfontolta, miként következzenek mindenkor egymás után. Azt is hozzá tette, hogy ha valaki, a' ki a' mese tsinálásra alkalmas volna, a' gyönyörűségnek és fájdalomnak természetét elő akarná adni, kétség kívül olly móddal egygyeztetné azokat egymással, hogy lehetetlen volna nékiek egy helyre menni, a' hová egymást nem követnék.

Ha Pláto szükségesnek ítélte volna, ilyenkor Sokratest úgy írni-le, hogy ő hosszas beszédbe ereszkedett, de a' melly annak a' napnak foglalatosságához éppen nem illett volna; talán ezt a' dolgot bővebben és egy szép allegoriában vagy mesében adta volna elő. De mivel ő ezt nem tette: megpróbálom egy ilyen mesét írni ezen isteni szerzőnek módja szerint.

„Volt két familia, a' mellyek a' világ' „kezdetétől fogva úgy ellenkeztek egymással, „mint a' világosság és setétség. Az egygyik „azok között az égben élt, a' másik a' pokol- „ban. Az első familiának legfiatalabbik ága „volt a' *gyönyörűség*, a' *boldogság* leánya; „a' *virtusnak* pedig gyermeke, a' ki az Iste- „nektől származott. A' másik nemzetségből „a' legifjabbik volt a' *fájdalom*, fija a' *nyo- „morúságnak*, a' ki a' *bűnnek* gyermeke vala, „és a' furiáktól vette eredetét; ezeknek laká- „sa a' pokolban volt.

„A természetnek közép-állása, ezen két
 „egymásnak ellenébe tétetett végek között,
 „volt a föld, a mellyen közép nemű terem-
 „mények laktak, a kik sem olyan jók nem
 „voltak mint az előik, sem olyan rosszszak,
 „mint az utólsók; hanem részt vettek ezen
 „két egymással ellenkező familiák' jó és rossz
 „tulajdonságaiban. Jupiter úgy gondolkodott,
 „hogy ez a Nemzet, mellyet közönségesen
 „embereknek neveznek, sokkal jobb, mint-
 „sem nyomorúlt; és sokkal rosszszabb, mint-
 „sem boldog legyen. Hogy azért különbséget
 „tehessen a jó és rossz között: azt parancsol-
 „ta, hogy a két legfiatalabbak a fenn- említett
 „nemzetségekből, t. i. a *gyönyörűség*, a ki
 „a *boldogság*' leánya volt; és a *fájdalom*,
 „a ki a *nyomorúság*' fija vala, a természet-
 „nek ezen részén össze-találkoznának, a
 „melly is ő közöttök fele útján volt. Meg-
 „ígérte, hogy ezt kettőjüknek által akarná
 „engedni, ha egyéberánt annak elosztásában
 „egymással megegyyezhetnének, s az embe-
 „ri Nemzetet illőképpen felosztanák magok
 „között.

„Alig érkeztek a *gyönyörűség* és *fájda-*
 „*lom* új lakásokra; mindjárt megegyyeztek
 „ebben a pontban, hogy a gyönyörűség a jó,
 „és a fájdalom a rossz részét venné bírásába
 „annak a Nemzetségnek, a melly nékiek ál-
 „tal adatott. De midőn megvi'sgálták, mel-
 „lyiké lennének némelly egygyes személyek
 „azok közzül a kikre akadtak, azt találták:
 „hogy mind a kettőjüknek volt azokhoz jus-
 „sa; mert itt egészen máskint találtak min-
 „dent, mint az ő régi lakhelyeikben, és sen-
 „ki se volt olly rossz, hogy valami jó ne lett

„volna benne ; se pedig olly jó , hogy akármí
 „rosz is ne találtatott volna nála. Bizonyos
 „további vi'sgálás után , általjában azt talál-
 „ták , hogy a' gyönyörűség a' legroszszabb em-
 „bernél életének század részére számot tart-
 „hatna , és hogy a' fájdalom a' legjobbnál is
 „legalább két harmad részt elfoglalhatna. Lát-
 „ták , hogy ez ő köz'ttök véghetetlen versen-
 „géseket fogna okozni , ha csak ez iránt va-
 „lamennyire meg nem egygyezhetnének magok
 „között. Erre nézve házasság tétetvén ő kö-
 „zöttök javallatba , meg is köttetett. Innen
 „van , hogy a' gyönyörűséget és fájdalmat
 „mindenkor egymás mellett találjuk , és hogy
 „az ő látogatásokat vagy egygyütt teszik ,
 „vagy soha nincsenek meszsze egymástól.

„Ámbár ez a' házasítás mind a' két rész-
 „re igen jó volt ; mindazáltal ugy látszott ,
 „hogy Jupiter' szándékával nem egygyezett-
 „meg , a' mellyre nézve mind a' kettőt az
 „emberekhez küldötte. Ennek megorvoslásá-
 „ra mind a' két nemzetség' megegygyezésével
 „meghatározatott : hogy , ambár itt az embe-
 „reket minden külömbség nélkül bírnák is ;
 „mindazáltal holta után . mindenik személy-
 „nek , ha úgy találtatnék , hogy a' rossz bizo-
 „nyos mértékben volt ő benne egy passus mel-
 „lett a' fájdalomtól , a' pokol' vidékeire kel-
 „lene küldettetni , hogy ott a' nyomorúságnál ,
 „bünnél és furiáknál lakják. Ellenben , ha a'
 „jónak bizonyos mértékével bírt ; a' gyönyö-
 „rűségnek passusával az égbe kellene őt bo-
 „csátani , hogy ott a' boldogságnál , virtusnál
 „és az Isteneknél légyen lakása.”

Közlő ERANYAY FERENCZ.

12.

A' Krisztus-fejekről.

A' festő-mívészek, kik közönséges tárgyaikat is nem ezeknek pusztá valójában, hanem ideálizálva szokták szem eleibe állítani, minden esetre nagyra vetették fejöket, midőn a' Világ' Megváltójának képét próbálták kirajzolni; úgymint a' ki már önmagában a' minden tökélyeknek megtestesült ideálja. Azonban próbálgatták ők ezt csakugyan, a' keresztvétség kora' idejétől fogva mind e' napig, majd kisebb, majd nagyobb szerencsével. És így lettek az úgy nevezett Krisztus- vagy Idvezítő-fejek.

Legidősb példányok az Európában esméretessé lett minden Krisztus-fejeknek egy márványból készült Bas-relief, *) melly Rómában a' Vaticáni ó temető-kertben valamelly Sarcophagon **) szemléltetik, és vagy a' második, vagy a' harmadik századból való, 's tehát Antik. ***) Mint még sza-

*) Bas-relief, francia mester-szó, szóról szóra tézzen kevéssé felemelt munkát, t. i. köfaragásit, vagy metszésit. Εξοχη régenten; ellenfele az εσοχη-nak, mélyre vésett munkának.

**) Sarcophag, görög szókból özsze-alkotott mester-szó. Az eredeti jelentmény szerint ezt teszi: hús-emésztő. A' mester-szó pedig annyit tesz, mint kő-koporsó, vagy: régiség izlete szerint épült, koporsó-formájú sír-bolt.

***) Antik, antique, viszont francia mester-szó; tézzen igaz régiségből való mívet. Az illy Antikok pedig Nagy Sán-

kállatlan ifjú ember, alá-eregetett és szendén kondoritott hajjal ül itt a' Krisztus, tanítványai között egy Curulis-széken, és tógába van öltöztetve. De arcz-vonási szembetünőleg olaszok. Ugyan-azon temető-kertben egy másik Sarcophagon rövid ritka szakállal jelenik-meg. A' niv Nagy Constantin utáni korból való, és az alap-vonások tagadhatlan keletiesek. És ez a' kép az, mellyhez szabtak magokat átaljában minden festők, egészen Raphael és Angelo Mihály (megh. 1563.) idejéig. Óáltalok a' mívészsg, és így a' festés' ezen czikkelye is, szabadabban emelkedett a' főségeshez. Most már Apoll, Jupiter 's t. lettek modellák az idealizált Krisztus-fejekhez; mellyek azután ezen okból mindenegy Klastromban és képes-gyűjteményben, más más alakot vettek-fel. Raphael, da Vinci, Caracci, Dürer 's t. mint ugyan azon korbéli festők által készült Krisztus-fejek, egymástól különböző megannyi fejek. Rómában, Párisban, Londonban, Bécsben, Moskvában, Drezdában, sőt mindenegy Országban külön külön a' Jézus, mi előtt a' mívész' kezéből kikerülne, jobbára nemzetisittetik. *)

dor idejétől fogva számláltatnak, és Nagy Constantiné előtt valamivel végeződnek.

- *) Ezen hibaért a' mívészek nem menthetők egyébbel annál, hogy ezt ők kiterjesztik minden históriai tárgyakra, és hogy köztük gyakran éppen a' zsenik teszik a' legvadabb botlásokat. Az idealokat változtatják ők, a' nemzet, ég-al, kor- és nemhez képest. Néha a' Mívész az idealokhoz, általa látott szép embereket vesz mustraul. Így a' Cnidusi Venushoz Praxitelesnek Phryné adott vonásokat; Cratine nevű szerelmese pedig adta neki a' bájoló mosolygást. Mercurius' fejét Alcibiadesé után ábrázolták-ki. Rafael, Boldogs. Szűzét olasz paraszt leány módjára öltöztette. Le Brun, a' Jézust szent Rajoskodónak akarván festeni, aszszonyi fejet festett. Rembrand

Természet szerint az itten a' legfőbb kérdés, minémű híradások és kútfők vagynak kezeinknél, mellyekre a' mívészek építhetnek, hogy azután Krisztus-fejeiket éppen ilyeneknek vagy amollyanoknak festik. Az ide szolgáló kútfőket fogjuk tehát előszámolni, kétfélékre osztván-fel azokat, bizonytalanokra és bizonyosabbakra.

Mik a' bizonytalan hír-adományokhoz számlálandók, illy renddel következnek:

1. Ó Testamentomi jövendölések a' Krisztus felől; mellyekben az, majd rút ábrázatúnak (Es. 52, 14.) majd minden emberek' fainál szebbnek rajzoltatik, kinek kedvesség öntetett ajakira. (Zsolt. 45, 3. I. Mos. 49, 10—12.)

2. Valamelly Jézus-kép, melly fekete Abgár, Edesszai (Mezopotámiának fő-városában, az Eufra-tes mellett lakozó) Királynak volt volna bírásában. E' felől az a' monda, *) hogy Abgár, a' Jézus e-

a' Krisztus' keresztfája mellé lengyel huszárt állított. Tintoretto, a' vörös tengeren átköltöző Zsidókat tűzi fegyverrel ruházta-fel. Shakespeare egy helyen, hajótörést szenvedtet a' Cséh-országi tenger-parton. Camoëus Bacchussal miséztet. Milton a' mennyben egy álgyut süttet-el. Malherbe Szent Péter' könyhullatását patak-
kal, fohászkodásait menydörgéssel hasonlítja össze. Sophocles, Electrajában, a' Pythiai játékokat emlegeti; mellyek pedig azon időnél sokkal későbbben szereztettek, mellyben Electra hősei éltek, 's t.

*) Ezen Királyocska felől még az a' hagyomány is vagyon, hogy az üldöztetett Jézust országába meghívta volna, neki menedéket ajánlván. Mellyre adott válaszát Jezusnak olvashatni, Euzebius után ezen könyvben: Joan. Alb. Fabricii Codex Apocryphus Novi Testamenti, Hamburg. 1719. 8-vo 3. dar. Magyarúl pedig ezen fölötte tanuságos eredeti könyvben: Keresztyén Archivárius, írta Hunyadi Ferencz, Vác, 1794. Második Dar. lap 334. . .

ránt való mély tiszteletének jeléül, kívánta volna őt lerajzoltatni; melly végre egy kép-írók küldött volna ahoz; mivel pedig a' mívész, az előtte ülő Jézusnak arczulatját, annak fényessége miatt nem nézhetné, Jézus a' maga képét a' festőnek kaftán-jába (innepi köntösébe) nyomta-bé.

3. Az a' képe Jézusnak, mellyet ő Veronicának törölő-keszkenőjébe nyomott. E' felől így ír a' Legenda: az az Evangyeliomban (Mát. 9.) említett vérfolyásos aszszony-személy, kit az Úr meggyógyított, Veronika nevet viselt. Utóbb, midőn Krisztus keresztfára jutott, és a' nehéz keresztfakarót vállán vivén, vérrel verejtékezett, ez a' Veronika nyújtott neki, arczája' letörülésére kiszkenő; mellyben a' Krisztus' arczájának képe benyomva maradt, és a' melly máiglan Romában, a' Szent Péter' templomában tartatik. — De a' Szent Írás csak egy Berenicéről tud (Cselek. 25, 13. 23.), ifjabb Heródes Agrippa Királynak vér-húgáról: a' ki pedig igen is szentségtelen életű aszszony-személynek rajzoltatik az akkorbéli világi Íróktól. *)

*) Testvér volt ez Druzillával, Felix római Helytartónak hitvesével, és az ifjabbik Heródes Agrippával. Mind hárman annak a' Heródes Agrippa Királynak gyermekei voltak, ki Jakabot és Ker. Jánost megölette. József, a' zsidó történet-író, Tacitus és Svetónius egyeránt úgy emlékeznek róla, mint tisztátalan személyről; ki legelsőben (még csak 16. esztendő's lévén), atyja' testvéréhez ment férjhez; az mellőle elhalván, testvér-batyjánal tartózkodott, nem nagy gyanúja nélkül a' vérfertőzésnek. Melly gyanúból hogy magát kitisztítsa, elköltözött Polemonhoz, Ciliciai Királyhoz, kit annyira magához szédített, hogy az kedvéért környül-metélkedett, és úgy feleségül vette. De jobban kedve szerént való élete lehetett a' bátyjánal; azért Polemont hűségteleenül elhagyván, viszont amához ment. Utóbb, Titus római Fő-vezér is élt vele

4. Egy még más képe Jézusnak, melyet Sz. Lukács festett volna. Úgyde Lukács (tudunkra) Orvos Doctor volt és nem kép-író.

5. Azok a' festett Jézus-képek, melyeket Euzebius, Egyházi görög Író (megholt 340.) szemével látott, és melyeket Péter és Pál Apostoloknak képeik mellett, a' pegányok is házaikban tartottak. Kiváltképpen Alexander Severus Császár, mint nagy tisztelője Jézusnak, ennek képét udvari-kápolnájában tartogatta, a' Tiánai Apollonius, Abrahám és Orpheus' képeik közzé állítva. — Mind ezek között pedig legnevezetesebb az a' réz-szobra a' Jézusnak, melyet Euzebius szemével látott Páneás nevű városban. Volt ez Zsidó-orzágnak azon szélén, melly Siriával és Phoeniciával határos; más nevezettel Csézarea Philippi; az ó Testamentomban pedig Lais és Dan nevek alatt esméretes. Tartatott ez a' szobor ugyan ama' vérfolyásos aszszonytól, a' Krisztus' tisztességére emeltetettnek; t. i. a' ki Páneási volt volna. Állott is tehát a' szobor azon aszszony házának ajtaja előtt, két személyt ábrázolván, mellynek egygyike egy térdepelve esedező aszszony, másika a' Krisztus fön állva, hosszú ruhában ékessen felöltözve, és kezét az aszszonynak segítségülésére kinyújtva. Lábai alatt (a' piedestálon) — mint Euzebiusnak mondottak, — egy esméretlen fű szokott nőni; melly, miután a' Krisztus képének palástjái felüött, minden nyavalyák' gyógyítására hasznos volt. A' Codex Apocryphus közli még azt a' kérelem-levelet is, melyet Veronica, ezen szobor állítására meggyerendő engedelemért, Heródes Királyhoz nyújtott. Sozoménius (ki az 5-

ágyasképpen, sőt Császárnévá is tenni szándékozott, ha vallása akadékbán nem forgott volna; azért, mikor Császárrá lett, viszont haza küldötte a' batyjához.

dik Században élt) azt mondja, hogy Juliánus Császár ezt a képet ledöntötte, összezúzatta, és a magáét tétette helyébe, melyet a menykő nem sokára azután megütött. (Histor. Eccles. L. V. c. 21.) Philostorgius, ki a VI-dik Században élt, azt írja, hogy ezt a képet idő-jártával a sok esőzés földdel bemosta, és nem tudták, micsoda. Kiásván pedig a földből az eltemetett részét, az alól-írás megmutatta, ki képe és miért emeltetett volt régenten; de lábtól a növény nem látszott többé. Vitték azután a keresztyének a templom rejték-helyére, és ott tartogatták. Juliánus idejében a pogányok e képet, lábaira kötelet hurkolván, az útszákön fel's alá huzgálták, végre össze-törték. Fejét a keresztyének titkon ellopván, sokáig tartották, és Philostorgius látta még maga is. (Histor. Eccles. Lib. VII. c. 3.) *) — Kritika' fáklyájánál nézve, ez a miv a második vagy harmadik Századból lehetett.

6. Beritben is (Siriában) egy szobrát látott a Jézusnak, Athanázius Egyházi görög-író († 371.) állítva annak tisztességére Nicodémus, Synedriumi tanácsos által.

7. Pénzeken is fordulnak-elő a Jézus' képének különbözőféle kimetzése. De ezek' ál-mivoltát elárulják azok a német-zsidó felírások, melyek rajtok olvastatnak.

Ezeknél bizonyosabb hír-adományokat lelünk a Krisztus testi alakja és személye felől, részint két világi hagyományokban, részint pedig magában a Szent-Írásban. Amazoknak egygyike az a hivatalos levél, melyet Publius Lentulus, Pilátus előtti Helytartó Palesztinában, a Római Senátushoz Jézus felől írt; másika Nicephorus, Egyházi történet-író. Halljuk renddel mind a kettőt:

*) Lásd: Keresztyén Archivarius, II. Dar. I. 332. 333.

1. Lentulus tudósítása, a' már felidézett Codex Apocryphus-ban szóról szóra így adatik: „Lentulus, Hierosolymitanorum Praeses S. P. Q. R. S. — Apparuit temporibus nostris, et adhuc est homo magnae virtutis, nominatus Christus Jesus, qui dicitur a gentibus propheta veritatis; quem eius discipuli vocant filium Dei; suscitans mortuos et sanans languores. Homo quidem staturae procerae, spectabilis, vultum habens venerabilem, quem intuentes possunt et diligere et formidare. Capillos vero circinos et crispas, aliquantum coeruleiores et fulgentiores, ab humeris volitantes, discrimen habens in medio capitis, more Nazarenorum; frontem planam et serenissimam, cum facie sine ruga ac macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi et oris nulla prorsus est reprehensio; barbam habens copiosam et rubram, capillorum colore, non longam, sed bifurcatam; oculis variis et claris existentibus. In increpatione terribilis, in admonitione placidus et amabilis; hilaris, servata gravitate; qui nunquam visus est ridere, flere autem saepe. Sic in statura corporis propagatus; manus habens et membra visu delectabilia; in eloquio gravis, rarus et modestus; speciosus inter filios hominum. Valete!” (Ugyan az magyarul: Megjelent nálunk ez időben, és mutatja magát még most is egy rendkívül való erényű ember, Jézus Krisztus nevezetű; kit a' népek igazság' Prófétájának mondanak, tanítványi pedig Isten' fiának neveznek; ki halottakat támaszt, és ereje vesztetteket megorvosol. Külséjére nézve az ember magas termetű, deli tekintetű, és olly méltóságos ábrázatú, hogy a' kik őt közelebről szemlélik, éránta szeretetre és félelemre gerjedeznek. Haját, melly kondor, fényes, és valamennyire sötétes sárgás színű, vállára fiirtösen leeregetve viseli, feje

tetején (Nazarenusok szokása szerint) két választékra véve; homloka sima és vidult; arczái ráncz és szeplő nélkül, mellyeket azon fölül egy kis mérsékelt pirholyag is díszesít. Orra és szája tellyességgel hibátlanok. Szakálla sűrű és hajával egygyező vörösses színű, nem is hosszú, hanem ketté választott. Szemei kékek és csillognak mod nélkül. Mikor dorgál, rettenetes; mikor int és tanít, nyájas és édességes. Vigkedvű, de elegy komolysággal. Nem láttatott elmosolyodni soha; ellenben könnyezni gyakran. Teste' alkatjára nézve ilyen lévén, kezei és tagai is ahoz képest egyenesek és tetszetősök. Beszédében méltóságos, meggondoló, kevés beszédű és szerény. Szóval: ő az embereknek legszebbike. Isten hozzátok!)

2. Nicephorus, egy a' Bizantzi görög Chronisták közzül, a' IX-dik Századból; megholt K. u. 828. Ez a' történet-író egész Egyházi Appelles. Cazaubonus, Beza és Baronius már régen úgy jellelték-meg őt, mint virtuóz Legenda-írót. Ő szalított által reánk hagyományképpen némelly jelentményes vonásokat Pál Apostol' külsejéről is, hogy p. o. kopasz-fejű, csekély természetű, sáppadt hypochondricus képű ember volt volna. Mit a' Krisztusról írva hagyott, az, első Könyvének 40-dik részében találatik, és hűséges fordítás szerint ekképpen szól: „Urunk Jézus Krisztusnak külső formáját és „alkatját a' mi illeti, az (Őseink állítása szerint, „és a' mennyire vontatás emberi szókkal kifejezhető,) im e' következő volt: Arczulatja szép „volt és nagyon élénk. Testének nagysága tellyes „hét arasznyi magas. Arauszinű sárgás volt a' „feje' haja; nem éppen tömött, de szendén-kondor. Szemöldei feketék és valamennyire meghajtottak. Kékellő és fényes szemeiből valami bámulatos kellem sugárzott-ki, és nézésök szerfölött

„általható volt. Orra hoszszacskáb, mint rendsze-
 „rint az embereknél szokott lenni. Szakál-haja a-
 „rany-sárga és egészen alá kunyult. Egyéberánt
 „feje haját hoszszúan szokta viselni; mert az ő fe-
 „jét ugyan soha borotva nem illette, sőt átaljában
 „semmi emberi kéz sem, — édes anyjáét kivévén,
 „de azé is csak mig gyermek volt. Nyaka menetele-
 „sen lejtős, ugy, hogy azután test-állása se fölötte
 „magasnak, se nagyon szemet-szurónak nem lát-
 „szott. Szine a' piruló és most érő buzáé. Ar-
 „czulatja nem volt sem csúcsos, sem gömbölyü,
 „hanem (miut édes anyjáé Máriáé) lefelé ereszkedő
 „és vérmes; kinyomva lévén rajta mind a' komoly-
 „ság és szelidséggel vegyített okosság, mind a'
 „nyájaskodás, melly egész a' haragig soha fel nem
 „tudott háborodni. Végre igen nagyon hasonlított
 „ő isteni és szeplőtelen édes anyjához mindenek-
 „ben.”

Mind ezen rajzolásokat fölül-haladja hitelessé-
 gével az, a' mit ez eránt a' Szent Írásban feltalá-
 luuk. De ez, — azon fölül, hogy az Úr Jé-
 zusnak semmi nyavalyáját nem emlitti, — apró
 környülményekre ki nem terjeszkedik. A' mi nyom-
 dékok és ujunutatók még is a' Megváltónak külse-
 je eránt benne fellelhetők, im itt következnek:

I. Mentés volt ő mindennémű elmebéli és tes-
 ti fogyatkozástól, ugymiut a' mellyek vallásnak nyil-
 vános szolgálatjára, Mózsés szerint (3. Mos. 21,
 17—21.), alkalmatlanná tették volna. A' korabeli
 Zsidók ugyan azzal vádolták őt több ízben is,
 hogy ördöge van és bolondoskodik (Ján. 8, 48.
 10, 20.). Szent Márk 3, 21. verséből pedig, hol
 a' körüle valók magán kívül lenni állították, maga
 Beza, Cazaubonus és t. is, testében valamelly nya-
 valya-törésre hajlandóságnak nyomát vélik feltalálni,
 vagy görcs-nemű változásokat, a' léleknek szerfölött

nagy megeröltetési miatt. De legfölyebb is, ha exstazisról lehet itt szó. Görcsi rángolódások, valószínű viziók, elragadtatások, fő-gyulladások, mint Pál Apostolnál (2. Kor. 12, 4.) őt soha nem járták; mivel ő nála a' képzelődés' tehetsége alája volt vetve a' lélek' felsőbb tehetségeinek.

II. Rút formájú a' Krisztus semmi esetre nem lehetett. Jákóbnak Juda felől tett jövendöléséből (1. Mos. 49, 10.), Zsidók a' Meszsiás szépségéről sok mindenfélét tudtak elbeszélni. És ha a' Krisztusnak, Jéruzsálemben még az ő Galileai szóejtésén is fönn-akadtak, és azt neki felhányták; idomtalan test-alkatját bizonytal el nem hallgatták volna.

III. Azonban valami nagyon szembetűnő és különböző még sem volt neki sem ruhazatján, sem formáján. Mert lám feltámadása után, Mária nem tudja megválasztani a' kertésztől (Ján. 20, 15.); az Emausba utazó tanítványok is csak akkor esmérnek reá, mikor velök egygyütt be-tért a' szállásra és kenyerezett (Luk. 24.). Maga az Úrnak köntöse is; Jan. 19, 23. (Chrysostomus Egyház-anya szerint) csak olyan közönséges és két darabból össze szőtt öltözet volt, millyent akkor Palesztinában rend szerint viselni szoktak. Szinte tanítványtól sem különböztette-meg magát külsőképpen, és Judásnak is csók által kellett őt, az érte jött katonák hozzá-érkezésökkor, tanítványi közzül kiesmértetni és külön választani.

IV. Bizonyos az is, hogy az Úr Jézusnak gyermek korában, mind testére nézve szép növése volt, mind egész valóján sok kellem öntetett-el (Luk. 2, 52.). Nagy mértékben feltalálkozó volt benne a' kedveltető nyíltság, elfogódottlanság, a' nagyra induló dicső elme; azért, mikor Jeruzsálemben, mint elhagyott gyermek, a' templomba ment:

(Luk. 2, 46.) a' tanítók őt azonnal felvették magok közzé. — Egyéberánt is, Winkelman szerint, általában a' meleg ég-allak (minő volt Palesztináé), rendszerint szép embereket szoktak teremni. Az irás pedig a' rendkívül való emberekről megjegyzi több helyen is, mint hozzávalót és értendő, hogy már gyermek-korokban szépek voltak, p. o. Mózsésről (Csel. 7, 20.), Dánielről (Dan. 1, 4. 6.) 's t.

Itt méltó észre venni, hogy a' Jézus szent familiájának sok lefestéseit látni, mellyeken Jézus mint kisdéd, de igen keveset, mellyen mint neven-dék rajzoltatik. Amaz könnyebb is; mert a' kisdédben meg van ugyan az ő elrendeltségéhez szolgáló alkalmas lét, de nem határozottan: ellenben a' gyermeknél már némelly egyes vonások előtűnnek, és pedig szorosán meghatározott, még akkor sincsen semmi. A' növeményhez értő sokszor valamelly növemény' magvát esméri; de ha valamelly fiatal plántát tudakozunk tőle, — bátor az már jól felnyult, sőt levelet és ágokat is hajtott, — azt feleli: „Szükség, hogy a' növemény előbb, mintsem „meg tudnám határozni, miféle legyen, virágzásba „jöjjön.” Gyermekben már némelly műszerek kifejlődtek, de még sok van hátra. Nehéz festeni a' Világ' Idvezítőjének képét azon helyzetben, mellyben tanított; de a' gyerkőcze Jézust festeni még nehezebb. Éppen ilyen bajos rajzolni akarni, a' mi akkor az ő lelkében történt és miként fejlett-ki. A' kik ebben legmérészebb próbálatot tettek, leginkább nem boldogultak. Némellyik a' gyerkőcze Jézusra a' nemesnek tartott maga saját gyermeki büszkeségét ruházta. Némellyik a' mindenség-szeretőnek későbbi maga-viseletében a' Farizeusok eránt, ember-gyűlölést sejtett feltalálni, mint azt ön kebelében találta. Miképpen fejlett legyen ki Jézus mint ember: azt semmi okoskodás ki nem találja'

ám ha az elmés szemlélődő előtt egygyes egygyes vonás felfedetik is.

V. Erős és tartós egészségre mutatnak, Szent Írásban említett ezen környülmények:

1.) Hogy atyjának hivatalját követte, Luk. 2, 51. Erről a' hagyományokban is sokféle nagyított elbeszélés található, mint forgódott Jézus az asztalos mesterség' üzésében; mint készített különös alkatú szekrényeket; mint oktatta még atyját is, szorultságában tanácsot adván nekie.

2.) Hogy a' pusztában bőjtölt; ám, ha csak a' puszta növényekkel élést veszszük is.

3.) Hogy járdalt a' teuger' fölületén (Máth. 14.) ha bátor az uszást ki nem rekesztjük is; és hogy a' süppedező Pétert fönn tartotta.

4.) Hogy erős gyalog-útakat tett, p. o. gyermek-korában Názáretből Jeruzsálembe; utóbb ember-korban Jeruzsálemből, a' templom-szentelés' inepéről, egyszerre a' Jordán partjára odáig, hol János keresztelt; viszont a' Jordántól Judeába (Ján. 10, 40. 11, 7.)

5.) Hogy huzomosan foglalatzkodott, mint tanító és csuda-tévő.

6.) Hogy sok alvástalan *) éjszakákat töltött, egészsége változása nélkül; ellenben:

7.) Máskor a' háborgó tengeri szélvészben is a' hajón jó izüen alunni tudott, a' mihez nem érzékeny nervusok kívántatnak.

8.) Sehol nem olvassuk, hogy valaha félt vagy csak megfélemllett volna.

VI. Ékes beszédének és emberekre ható erős szavának bém bizonyítására még számosabb hir-adományaink vagynak feljegyezve. Mikor hazájában legelőször felállott nyilván tanítani; szónoki dicső tá-

*) Alvás, aluvás, Schlaf; álom, Traum.

lentoma még az irigységet is megrendítette (Math. 13, 54.) — A' hegyen tartott hoszszas prédikálása milly nagy bényomással hatott a' községre, ugyan Szent Máté megjegyzi (7, 29.) — Mikor Jeruzsálemben a' Sátoros Innepeken lévén, a' Synedrium kiküldötte katonáit, hogy fogják-meg: ezeket szavának és szemeinek fönséges erejével úgy lefegyvereztette, hogy nem bátorkodtak hozzá nyulni. (Ján. 7, 46.) — A' Getzemáne majoros kertben ugyan a' fegyveresek érette küldetvén, megdördülő szavának hallására úgy megrettentek, hogy hátra dültek és inaikról földre rogytak (Ján. 18, 6.) — Az ördögösekkel, hó-számosokkal olly áthatólag tudott beszélgetni, hogy meg-gyógyultak. (Mark 1, 27. Luk. 9, 29. Mát. 17, 18.) — Minden képzelődést fölül halad, minő bényomást tehetett a' Krisztussal való személyes társalkodás azokra, kik körülé huzomosan vagy csak gyakran voltak. Mikor amaz aszszony-személy szívbeli tiszteletének jeléül, Jézus' fejét drága kenettel öntöze, lábait csókjaival fűreszté; mikor Betániában olly bizodalmasan betért szíves rokonihoz; mikor tanítványinak feltámadtan magát megmutatta; miő Scénák! János Apostol (az ölbéli kedvencz) az Úrnak mennybe-mentte után fél századdal is még, immár magas vénségben lévén, lelkendezve örül, hogy testi szemeivel láthatta annak dicsőségét, mint magáét az Istenét; hogy láthatta, miként vala tellyes kegyelemmel és igazsággal (Évang. 1, 14. I-ső Lev. 1, 1.) Péter hasonlóképpen nagyra van azzal a' gyülekezetek előtt, hogy ő szemeivel látta a' Jézusnak méltóságát, és füleivel hallotta a' menyből alá szólló szózatot, (mikor egygyütt volt véle a' Tábor hegyén), mellyel az Isten őt megtisztelte: „ez az én szerelmes fi-am, kiben nékem kedvem tölt!” Pál Apostol is több helyeken dicsekszik azzal, hogy lélekben elra-

gadtatva színről színre látta őt; — azt, a' ki néki legelsőben ama' mennyei világosságban megjelent. (Csel. 22, 3. 1 Kor. 15, 8.)

VII. Végre a' Fiziognomisták a' kézírásról is akarnak az embernek esmértetésére következtetéseket húzni; de ez, a' millyen bizonytalan és csekély jelentményű, olly kevesé is tudatik a' Jézus felől. Hogy írni tudott, az Ján. 8, 6-dik verséből vélik némellyek bém bizonyíthatni. Az Apocryphus Codex szóll a' Krisztusnak írás nélkül való tanulmányairól (de studiis Christi *απερ γραφης*). Azomban annyi bizonyos, hogy Urunk Jézus maga ugyan írásban semmit nem hagyott; és kézírásának egészen hijjával vagyunk.

S ennyiből állanak tehát azon tudósítások, mellyek a' Krisztus' külseje felől ránk maradtak. Ezeknek össze-vevések után kell már a' mivészeknek, a' Krisztus-fejek rajzolásához ideált teremteni. Ezt pedig cselekedniek, mind ennyi dátumok mellett is nem olly csekély munka, mint festeni közönséges emberi alak' ideálját.

Az újabb mivészek (Winkelman *) előadása szerint a' Görögök' mivészességéről szólló cikkelyé-

*) Winkelman Joachim János, a' régi mivék' vizsgálásában ez az Oraculum, született 1717. Stendal városában, protesztans szülektől. Atyja varga volt. Tanulmányinak végzése után Gróf Bütau Imre könyvtárnokává tette Drezdában; hol a' könyvtáron Frankeval dolgozott sokat. A' Drezdai képes-galleriában gyakorlotta magát a' mivék' esmértetésben és a' festésben Özernél. Talentomának híre terjedvén, Archinto Pápai Nuncius őt Rómába meghívta. Elment Grófjától Rómába, hol a' régiségek' előülőjévé tétetett. Nagy jóakaró barátja lett Albani Cardinalis, kinek Villájában sokat tanult és vizsgálódott. 1768-ban tavasszal mivész útazást tett Bécsbe, honnét megint vissza-térni szándékozván Rómába, útnak indult. Úti-

ben munkájának) az ideális szép emberi alakot, és a' szép stílust, — melly Nagy Sándor' korában Praxitelessel kezdődött és Apellelssel culminált, — ím' ezekben keresik és találják: Rajzolásban legyen meg a' folyamatos, hullámos és gömbölyөг forma; kifejezésben mutásson a' kép gráciát, mellynek nevei között legmagasb helyen áll a' fönséges; közel járván ez, azon isteni természet' boldog csendességéhez, mellynek a' nagy mívészek képét adni eleitől fogva igyekeztek. Ez önmagának elégséges és nem változékony. — A' nyugalmasságról és vesz-

társul hozzá-adá magát mingyárt Bécsben Archangeli nevű kiszolgált szakács-mester, ki nála igen betudá magát hízelkedni. Triestben a' vendégházban néhány napokig időzniek és Anconába utazó-hajóra varakozniok kellett. Winkelman az alatt Homérral mulatozék, és a' fogadónak egy szép fiával, kivel nagyon szeretett játszadozni. Gyakran elénekelte ezen kedvencz énekét is: Én minden dolgaimban az Úrnak tanácsában. Egykor jó nagy hirtelen Archangeli búcsút venni; kívánja pedig Winkelmanak Bécsben nyert Medaille-ait még egyszer látni. W. éppen az ő emlékezetre valóit írta; az 5-dik számnál félbe hagyván, siet mingyárt bőr-ládájához, Archangeli utánna orozva, kötelet hurkol nyakára; W. védelmezi magát, de A. késsel hasban által-döfi, öt sebet ejtven rajta. A' gyermek éppen akkor koczogat az ajtón, A. futni ered, de elfogattatik. W. testamentomot tesz, hagyván mindenét Albani Cardinalisnak; és így hét óra mulva lelkét kiadá, Június' 8-kán. Minden vi'sgálódásainak resultatumát kinyomtatva olvassuk illy Czim alatt: „Geschichte der Kunst des Alterthums, Wien, 1776. 4. 881.” Melly munka töménytelen tudománnyal készült és rakott; és remek ezen Nemben. Olvasása sőt studeálás nem is egyedül csak művészeknek, hanem tudományosságra vágyó minden férjfúnak ajánlandó. Ifjú Hittudósokat p. o. ide útasít Herder, hogy e' munkából tanuljanak szoros logikai módon diszponálni.

téglésről átaljában úgy tartották, hogy a' léleknek ez állapota leginkább sajátja a' való szépnek. Ezt úgy nézhetni, mint azon erkölcsösség' következtét, mellyet a' Görögök járásban, cselekvésben, arcz-vonulatokban megőrizni igyekeztek. Halk mozgását a' testnek tartották a' nagy lelkek' tulajdonának; azért leghíresebb Orátoraik is, az ékes-szólásnak még meg nem romlott korában, (mint p. o. Pericles) vesztég állva, kezeiket össze-dugva declamáltak. *) — Arcz' képezésében a' Régieknél az u. n. görög profil tartatott a' fönséges szépség' tulajdonának. Ez majdnem egyenes, szendén ereszkedő linea, melly a' homlokot az orral írja-le. A' homlok legyen rövid, magas homlok rútnak ítéltetett. A' hajnövés, — a' homlok' szépségének tökélyessé tételül, és az ábrázatnak tojásdad alak adás végett, — a' homlokon kerekdeden menjen egész a' halánték felé; miként találni minden szép személyeknél; az előre hajlott rövidke hajak Herculesre és nagy erőre mutatnak, valamint a' hátra simított haj is Jupiteren és Nagy Sándoron (*αυαρολη της κομηης*). Színre nézve a' szőke haj tartatott legszebbnek; *ξανθη μελιχρωος*; millyen volt Apollónak, Bacchusnak, Nagy Sándornak; de csak az elsőbb kettőnek lóg le haja mindkét vállán alá. — A' szemeket a' mivész kevésbé színök mint formájok szerint veszi-fel; a' nagy szemek szépek (*βωπις* Homérnál), és a' méllyen-ülők. A' szemöldek annál szebbek, mennél vékonyabb hájszálakból össze-állítva látszanak; a' mi azután a' szemek fölötti csontnak metszős élet jelenti. Össze-nőtt szemöldek nem szépek, és kevélységnek, kesernyűs indulatnak jelei. — A' száj az Isteneken nincs egészen bézárolva; az alsó ajak miudég tellyesebb a' felsőnél. Az állp

*) Ifj. Anacharsis útazása, II. dar. I. 187.

szépsége abban keresendő, hogy boltozott formájának legyen gömbölyeg töltése, és ne szakassza félbe lyukacska (csipett ajak, *υμψη*;) melly egyébként a' szerelem' ujjá' nyomának tartatott, és Lavater fiziognomiája szerint jámbor indulatra mutat. — De a' régi művészek, a' főnek egy részére sem fordítottak kidolgozásokban annyi szorgalmat, mint a' fülre. Ideális figurákon ez laposra ütve jelenik meg, porczogós szárnyain megdagadva; melly által a' belső menetel szorosahb, maga pedig az egész külső fül össze-huzottabb és kicsinyebb lett.

Melleyek szerint a' mindennapi ember szépségének ideálja is elég magas és főnségesebb, sem mint azt sok mívészek elérhetnék. Ugyde még ez az Ideál micsoda ama' Logoszhoz, az Istenségnek ama' kimetszett bélyegéhez és ragyogványához képest, mellynek az írás a' Krisztust mondja. Nem csuda tehát, hogy a' legdicsőebb Krisztus-fejek is a' Logosz ideáljánál még sokkal alantabb állanak? ha mindazáltal a' sok *) közzül választanunk kellene, Winkelman' ítéletére hallgatván, azon Krisztus-fejeké az elsőség, mellyek a' Florentziai nagy mívész Leonardo da Vinci' munkája után festetnek. Ez a' mívész (megholt 1520.) legkivált a' szent Úrvacsorájának fresco-festéséről nevezetes; mellyet ő Sforza Lajos Herczegnek költségein, Florentziában a' Dominikánusok' Refectoriumában (ebédkező szobájában) készített-el. Maga ez az eredeti festés ugyan idővel, gondatlanság és értetlenség miatt elromlott; de megtartatott a' hasonló böcsü és híreségű réz-metszésben, mellyet arról Morghen másolt. Ezt a' hív másolatot viszont (melly 28 lábnyi

*) A' Képes-gyűjteményeken kívül, Hazánkban Pesten, az árus olaj-festemények rakhelyén Krisztus-fejeket láthatni különbféle mívészekről.

hosszú, és majdnem ugyan annyi magas), nem ré-
giben felséges Urunk I. Ferencz Császár, Rafaelli,
Májlandi Professor által, muzaik *) munkára kira-
katta, és ezt Bécsbe szállíttatta, hol mostan a' II.
Liechtensteini Cabinetben meglátható.

Edvi ILLÉS PÁL.

13.

Polykletus' utazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Huszonötödik Levél. Polyklét Krántorhoz.

Földmívelés. — Szántás. — Marhák. — Szántó-eszközök.

Másnap a' kakasok' szavára idején felébredvén,
siettünk gazdánkat felkeresni; a' ház-kapujánál ta-
láltuk őt, hol legelőre menő marhát nézegette.
„Nagy Atyus! monda Lucius, úgy é hadi-seregedet
szemléled előtted elmenni”? — „jól mondod fiam,
felele vidámon az öreg. Vagynak más katonák, ki-
ket vezérelni nagyobb dicsőség; de ezek itt jobban

*) Muzaik, vagy Mozaik, vagy Muziv-munka, mester-szó;
jelent színes finom kő- vagy üveg-táblácskák' össze-ra-
kásával készült festményt. A' szó származása bizony-
talan, de régi; mert a' régieknél már esméretes; kik az
üveggel művelődésben sokkal előbbre is voltak, mint mi
vagyunk.

illenek, egy elnehezedett hadi-vezérhez. A' te kötelességed Lucius, vitéz Legióinkat győzedelmekre vezetni, én hozzám jobban illik lassú ökröket kísérni, 's velek barázdákat csináltatni."

Midőn marháinak vizsgálását elvégezte, 's minden cselédeknek azon napi munkájok eránt rendelést tett, így kezdte hozzánk szóllani: „tegnap ifjú barátim, a' kertészt láttátok bennem, ma a' földmívelőt fogom megmutatni. Itt csak egynéhány hold földet munkálok, a' mennyi ezen ház' eltartására elég; innét két mértföldnyire van egy jószágom, most oda foglak benneteket vezetni, azt én magam alkottam, 's benne minden a' magam munkája; 's örömmel fogom ezen művnek, melly engem mindennap nagyobb mértékben gyönyörködtet, külömbféle részeit magyarázgatni. Jertek mind a' ketten: te Lucius, egygy olyan birtokot fogsz megismerni, mellynek utóbb a' tiednek kell lenni; összehasonlíthatod foglalatosságimat azokéival, kik Rómában laknak, 's kiket én alig merek Rómaiaknak nevezni, 's talán még meg nem romlott ízlésed igazságos ítéletet mondathat veled ő rólok és én rólam; te fiatal Görög, földmívelésünket tanulhatod esmerni, jegyzéseidet figyelmemre fogom méltatni; már sokszor hallottam idegenektől hasznos tanácsot, néha olly szerencsés voltam, hogy én használtam nékik tanácsommal."

Elindultunk mind a' hárman, csupán egy biztos öreg rabszolgától kísértetve. Octáviushoz mentem, 's kértem, hogy fogódzék karomba. „Engedd által, monda mosolyogva vén szolgálómnak, ezt a' foglalatosságot, mellyet már olly sok esztendőök óta gyakorol; te sebesebb lépéseiddel az enyimeket siettetnéd, én pedig a' tieidet hátráltatnám, 's az útazásnak akármelly nem is csak egygyenlő 's össze-illő úti-társak között lehet kellemes." Lucius

és én előre elmentünk, míg az öreg lassabban követett bennünket; 's időről időre megvártuk, 's tölle magyarázatokat kértünk különbféle tárgyak erránt, mellyek szemeinkbe ötlöttek. „Ez a' mező, monda: melly ettől fogva ama kis erdőig terjed, teszi az én jószágomat. Soká bizonytalan voltam, millyen helyet válasszak annak alkotására; a' lapály egészségtelen, a' száraz föld terméketlen. Végre nyomos meggondolás után ezen domb oldalt választottam, melly azon három dolgokat, mellyek a' jó haszon-vételre elmúlhatatlanul szükségesek, a' vizet, az erdőt és a' legelőt magában foglalja. Itt egygyütt találok a' termékeny földet, a' tiszta legelőt, a' közel lévő országútat, és a' jó szomszéd-ságot.”

„Az én birtokom nem igen nagy, ebben egyik legértelmesebb földművelők' törvényét követtem, ki ezt mondja: dicsérd másoknál a' nagy jószágot, 's magad részéről a' kicsinyt műveld.”

„Én 400 holdból álló jószágot bírok; ez ugyan sok, igen sok, ha meggondoljuk, hogy Quintus Cincinnátus csak négyet birt, 's azok' munkálásában foglalatoskodott, mikor a' Senátus' követei tudtára adták, hogy Dictátorrá neveztetett. Cajus Fabricius és Curius Dentatus hetet birtak, mint a' legutolsó polgárok. De az idők megváltoztak, 's azon hogy nékem magamnak annyi van, a' mennyi hajdan ennyi polgárok' értékét tette, nincs okom elpirulni, midőn olly sokakat látok, kik száz annyi-val bírnak, mint én.”

„Ötven ezen négyszáz hold közzül erdőnek, ugyan annyi pedig legelőnek van használva; a' földművelésre csak háromszáz marad, mellyeknek egy harmada minden esztendőn parlagnak hagyatik, úgy hogy csak kétszáz hold föld ad termést. A' földművelők a' jó földet többnyire minden esztendőn

használják, 's csak a' soványokat hagyják pihenni; de akármilyen legyen is a' föld, ha egyszer egygy aratást ad, az arra következő esztendőn nem kell gabonát természeteni rajta."

Egy keskeny gyalog útra tértünk a' szántó-földek között. „Itt köröskörül, monda Octavius, csak parlag-földet láttok, tavaly ezek adtak termést; ezek több ízben megszántatnak, hogy a' földet mindenfelől érhesse a' levegő, 's úgy vettetik beléjük a' vetés' idején jó bizodalommal az a' mag, melly az emberi nemzetet táplálja."

„Nézzétek, folytatá az öreg, melly nagy gondal van ez a' föld szántva, melly egyenesek és egyenlők minden barázdák! ha a' szántó görbe barázdákat csinál, azt szoktuk mondani, hogy elbődul (delirat de lira). Ezen kifejezés utóbb erkölcsi értelembbe vétetett, 's most az elbődülésnek minden nemeiről mondatik."

Azt a' kívánságomat jelentettem, hogy szeretnék egy római ekét közelebbről megvizsgálni, 's a' mienkkel össze-hasonlítani. „Csak egy szempillantig várakozzál, mondá Octavius: ama szántó ezen földnek túlsó végéről mindjárt hozzánk ér, akkor kívánságodnak eleget tehetsz, míg ökrei a' szokás szerint egy kicsinyt pihennek, 's munkájokat azután folytatják." A' szántó nem sokára hozzánk érkezett, egyik kezével az ekét tartotta, másikban egy hegyes-végű botot fogott (stimulus), mellyel az ökröket serkentgette 's arra hajtotta, a' merre akarta. Az ökrök szarvaiknál fogva húznak egy szépen faragott igán. Rendszerint vagy két ökrön, vagy négyen szokás szántani, a' szerint, mint a' föld termékenyebb vagy porhanyúbb, néha három ökrök is fogattatik igába. „Mi többféle ekékkel szoktunk élni, folytatá szavait a' római Ösz; némelyek kerekken járnak, mások azok nélkül vannak, 's

csak a' földön csúsznak. Az ilyen mint ez, itt leginkább van szokásban; ennek részei a' következők: a' rúd, mellyhez az iga akasztatik vagy köt-tetik; az ekének másik végén van az eke-szarva, mellyel a' szántó az ekét tartja; a' szántóvas, melly a' földet felhasítja, a' csoroszlya, melly ennek ki-szabja, mennyi földet hasítson-el. Az ekének leg- fontosabb része ez a' görbe fa, melly a' rúd és a' szántó-vas között van, 's mellyet gerendelynek ne-vezünk. Ennek készítésénél abban áll a' mester- ség, hogy a' görbeségnek szükséges mértéke jól el- találtassék; mind az igen nagy, mind az igen ke- vés görbeség egyaránt ártalmas. A' szántó-vas az ekefővel van a' gerendelyhez csinálva, 's utánna az ekeszárók vannak, mellyek a' barázdák' kiszélesíté- sére szolgálnak."

„Egyébberránt ne gondold, hogy ezen olly hasznos eszköz mindenütt bévett okos regulák sze- rint volna csinálva. Sok tartományokban útaztam, mindenütt másforma ekéket láttam; ollyan okok, mellyeket a' vizsgáló el nem talál, minden tarto- mányokban különös szokásokat szülnék a' lakosok- nál, kiket az okoskodás helyett a' hosszszas szokás vezérel ítéletökben."

Útunkat tovább folytattuk, 's nem sokára el- értünk a' majorba, hol a' Földes-úr' érkezésének híre mindeneket mozgásba hozott. Legelsőben a' tisztartó mutatta magát, „no, édes Mörisem! mint folynak dolgaink?” — „Minden jól megyen Uram, gabonánknak legnagyobb része már bé van hordva, 's szorgalmasan hasznát vesszük a' jó időnek, mel- lyet az Istenek adnak. De holnap Neptunus inne- pe lesz 's nagyon sajnálom, hogy azt a' mi még ott kin van, ezen környülmény miatt bé nem takarit- hatjuk.” — „Édes Mörisem! az Istenek nem kíván- ják, hogy tiszteletek miatt elveszejtsük azon áldá-

sokat, mellyeket kegyességek ajándékoz. Tudod, hogy a' nekik szentelt napokon is szabad juhokat nyírni, szüretelni, fát hordani, 's a' t. Ceresz' ajándékai még becsesebbek; de hogy azon kötelességeknek, mellyeket a' vallás előnkbe szab, tellyesen eleget tegyünk, holnap reggel egy kutya-kölket fogsz az aratás Istennéjének áldozni, 's azután szabadon folytathatod munkádat."

„Fiatal Görög! monda azután hozzám; innét minden részeit megláthatod Majoromnak. Ezen! a' félen itt a' ló- és marha-istállók láttatnak, kevés lovaim vagynak, de ökröt sokat tartok. A' ló a' katonák' üli-társa, az ökör a' béke-szerető gazda' pajtása. Ez előtt néhány esztendővel itt találtad volna Itáliának legszebb paripáit; élemedett korom elhagyatta velem ebbéli hajlandóságomat, mellynek most semmi czélja sem volna. Az ökröt, mellyet öregségében meglehet hizlalni, jobban szeretem, mint a' reám nézve haszontalan lovat, melly ha vénhedik, naponként alább száll becsében. Amott tovább aklaim (ovile) látszanak; nagy sereg juhaim vagynak, mellyeknek fajtáját a' Tarentumi juhokkal való párosítás által megneemesítettem, 's mellyek sok gyapjut is adnak, szépet is. Emitt a' disznó-ól (suile) van, hol a' sertvések tartatnak. Kecskéket nálam nem látsz; jóllehet ezen állat kevésbe kerül, és jó hasznót hajt, mindazáltal még is több kár van belőle mint haszon, minthogy foga a' fáknak halálos; sőt az olajfát már megnyalásával is terméketlenné teszi."

„Ezen épületekhez általellenben más kisebbek találtatnak, mellyek közzül mindenik különös végre van készítve. Itt van a' tyúk-ól (gallinarium), a' csirkék', tyúkok' és kappanok' számára, amott a' lud-ól (chenoboscium) a' ludaknak és rétzéknek. Ezen udvar végén van éjszak felé egy magas fal,

melly csiga-dombnak (cochleare) hívatatik, mint-hogy azon mohban, melly azt befedi, a' nálunk olly kedves csemegének tartott csigák nagyon szaporodnak. Ezen kis nyaláncságot megengedem magamnak, minthogy a' természet maga látszik azt adni; de nem fogsz itt találni sem nyúlas-kertet (leporarium), hol mezei és tengeri nyulak neveltetnek; sem madár-ketreczet (aviarium), hol külömbféle kedves ízű és kapós külföldi madarak gyűjtetnek-össze; 's annál inkább sem fallal békerített igen tágas vadas-kertet (theriotrophium), hol szarvasok, őzek 's egyéb vad állatok tartatnak. A' valóságos hasznú dolgokhoz tartván magamat, eltávoztatom azokat, mellyek csak a' hiú pompázáshoz tartoznak, és sem hajlandósággal, sem értékemmel nem férnek össze.

Ezen udvar közepén vízzel tölt 's a' földbe leásott két nagy kádott látsz; egygyik a' marhák' itatására 's a' ludak és kacsák' nevelésére használtatik, a' másokban friss rekettye-veszsző ázik, mellyet részszerint a' kertész fordít haszonra, részszerint belőle a' szorgalmas rab-szolgák, innepi üres óráikat ártatlan munkában töltvén gazdaság körül, sokféle-képpen szükséges kissebb és nagyobb kosarakat fognak. Az ilyen foglalatosság a' vallás által megvan engedve, 's nyomot hágy maga után; az olly multságok, mellyek semmi kedves emlékezetet sem hagynak, nem igaz multságok.

Azután egy más udvarba mentünk, hol sok munkások a' gabonának kicsépelésével foglalatoskodtak. Hozzájok mentem, kívánván foglalatosságok' módját látni; némellyek csépeleték, azt mondották, hogy ez által tisztább elvetni való gabonát kapni; mások sok kévéket raktak a' szűrűre kerekben egymás mellé, 's a' végre megtanított ökrök által nyomtattatták-ki azokból a' magot. Ezen helytől egy kis

távolyságban egy nagy épületet mutattak, melly pajtának (nubilarium) hívtattik; 's arra való, hogy mind a' munkások, mind a' gabona szárazon lehessen, ha hamarjában eső jő.

A' gabona igen hamar, 's egyszer'smind igen egyszerűen tisztittatik-meg; felszórattatik a' szél eleibe, melly a' könnyű részetskéket elviszi, 's a' szűrőre leeső gabonát azután csak az öregebb szemétől kell elválasztani. Minekutánna egészen meg van tisztítva, nagy életes-házakba hordatik, mellyek földel 's olajfa-törköllel padimentomoztatnak-meg, 's ezeknek fölibe olaj-fa levelek szóratnak, mellyek a' gabonát a' zsizsékttől megmentik.

Ezen szempillantatban több szekerek jártak-be az udvarba; csudálkoztam az azokba fogott ökrök erején és nagyságán, de leginkább szemembe tűnt szarvaiknak rendkívül való hosszúsága. Említést tettem ezen észrevételemről. „Észre-vételed igen helyes, monda Octavius; azt minden egyéb idegek is tették. Voltam Spanyol-országban, Afrikában, Ásiában, 's nem láttam sohol ezekhez hasonlót; a' szarvak' ezen nagysága csak az Itáliai ökrök' tulajdona szokott lenni.” — Ebből tudok magamnak megmagyarázni, mondék én, egygy ösmeretes történetet, mellyről mindenkor kételkedtem. Hannibal, a' mint a' történet-írók beszélnek, az által szabadította-meg egy szerencsétlen környülményből a' maga hadi-seregét, hogy nagy sereg ökrök szarvai közzé száraz szalmát kötöttet, 's azt meggyújtatta. Most általlátom azt, a' mit eléb értenem lehetetlen volt; mert a' te ökreid' szarvai közzé egész petrenczéket lehet kötözni.

Minekutánna a' Majoroknak minden részeit megvi'sgáltuk, vissza-indultunk Octavius' háza felé de más úton. Elsőben egygy olyan magas cser- és gesztenye-fákból álló erdőben mentünk, a' millyeneket

még soha sem láttam. „Itt annyi fám terem monda Octavius, a' mennyi nálam a' tüzelésre, kerítésim' palánkolására, házom' tatarozására 's új épületek' tevésére szükséges. Azon kívül itt sok gesztenye is terem, mellyeknek a' java és szépe sülve eledelül szolgál, a' többi pedig a' szegények' számára darává öröltetik. Minekutánna a' gesztenye leszedésnek vége van, a' mi még a' fákön marad, a' sertéseknek hagyatik; ezek három napig koplaltatnak, hogy éhesebbek legyenek, 's azután két hónap elég nekik arra, hogy igen meghízhassanak.”

Midőn ezen szókat elvégezte, egy sűrű fáktól körülvett völgybe értünk. Dél volt, a' nap felette melegen sütött, hozzánk közel egy nem látott pataknek csergése hallatott. Leültünk egy puha 's kövér pá'sitra, hogy ezen kies helynek szépségében jobban gyönyörködhessünk, 's mikor észre sem vetjük, elnyomott bennünket az álom.

Talán egy óráig nyugodtunk, mikor hirtelen sok kutyák' ugatása felébresztett bennünket, mellyek egy nyulat kergettek, 's azt tőlünk egynéhány lépésnyire el is fogták, melly meglévén, a' vadászok kik házbéli szolgák voltak, a' földes-úrhoz hozták azt. Ez vissza-adta nékik egynéhány általam nem értett szót súgván füleikbe, kik azonnal eltávoztak.

Az erdőből kimenvén egy szép rétre értünk. „Ez, monda Octavius, jószágomnak leghasznosabb része; ha jól megtrágyáztatik, 's gyomlálás által a' haszontalan füvektől megtisztítatik, minden esztendőn kétszer kaszáltathatik-meg; 's azután a' marhák eresztetnek reája, mellyek még ott egynéhány hónapokig találnak élelmet. Egy jól munkált rét szüntelen megújuló kincs, mint neve is bizonyítja (pratium), melly ezen szóból van megrövidítve: paratium, kész, az az: mindenkor kész teremni.”

Minekutánna a' réten végig mentünk, mivel szántó-földek közzé tértünk. Itt mindenfelől különbözőféle munkákban foglalatokodó napszámosokat láttunk. Némellyek a' gabonát egy fűrészforma szerszámmal (batillum) aratták, csak a' kalászokat metélvén-le, mellyek azután az aratók után lévő aszszonyok és gyermekek által özsze-szedettek. A' gabona-szár utóbb lekaszáltatott. Mások sarlóval aratták a' szerint, mint a' gabona fennállott vagy megdült. Némelly esetekben tövestől nyüték-ki a' gabonát, vagy azért, hogy több szalmát kapjanak; vagy inkább azért, hogy az igen megérett kalászokból a' mag ki ne rázódjék.

Octáviusz olly szívességgel volt, hogy mindent megmagyarázott, a' mi szemembe tünt. „Ez a' gabona, mellynek hoszszu szálkájú kalásza 's erős szárra van, tönkölynek (far) hívattatik; sikeres és mélyen szántot földet kíván. Ez mivel tetett Olaszországban legrégebben, neve nyelvünkben gyökér-szóvá lett; ettől származnak ezen szók: farina (liszt), farago (dara), furfur (korpa). Most inkább szokjuk a' tar-buzát természeteni, mellyet halicarnassumnak hívunk; ez érik leghamarább, azután a' tönköly 's végre a' tavasz-buza (siligo), melly legszebb kenyeret ad.

„Az árpa Ceresz' adományai között a' második helyet foglalja-el. A' hat soru árpa legtöbbet ad 's ősszel vettetik. Azután következik a' Galátiai árpa, melly Mártziusban vettetik, 's csak két sorú; ez sokkal kevesebbet ad, mint a' másik, de minden földben megterem, 's a' másikat kipótolja, midőn azt a' tél' keménysége elrontotta.”

„A' gabonának ezen nemei után, mellyekből „Ceresz' országa tulajdonképpen áll, kevesebb fonságú termések következnek. Im ez a' föld babbal van beültetve, melly egy formán eledelül szol-

„gál mind az embereknek, mind a' barmoknak.
 „Odább soványabb földben lencse van. Ugyan ott
 „csicseri-borsót is (cicer) látsz, melly arietinumnak
 „vagy kosfejű-borsónak is neveztetik, minthogy
 „mihelyt hüvelyében kiformalódlk, kosnak fejéhez
 „hasonlít. A' füge-bab (lupinus) csak a' föld kö-
 „vérítése végett plántáltatik; mindjárt a' föld alá
 „szántatik, mihelyt nagyságának felére nő, 's töb-
 „bet ad vissza az anya-földnek, mint a' mennyit
 „tőle elvett. Még a' len is nevezetes termés, de
 „a' mellyből csak nagy munka után lehet jó ara-
 „tást várni. Az könnyű és egyszer'smind termé-
 „keny földet kíván, mellyet igen hamar elsoványít
 „'s ritkán díszlik. Én másoknak hagyom egy il-
 „lyen növénynek művelését, melly nélkül ellehe-
 „tek, 's az eleinknél esméretlen, de a' barbarusok-
 „nál szokásban lévő gyolcsnál fellyebb becsülöm
 „a' mi finom gyapju vásznunkat, melly aszszonya-
 „inknak hasznos foglalatosságot ad, 's nyájaink'
 „gyapját kelendőbbé teszi.”

Míg Octavius ekképpen bennünket egygyik
 mezőről a' másokra vezetett, kicsinyenként lefelé
 ment a' nap. Még ebéd nélkül voltunk, 's Lucius
 nem álhatta-meg, hogy ezt ne említette volna.
 Az öreg mosolygott; „ne csüggedjetekek-el, ifjú ba-
 rátim, monda: a' minden jót adó Istenek talán
 itt is segítségül lesznek.” Így szólván, egy ke-
 pe felé vezetett bennünket; itt nagy örömünkre egy
 számunkra készített mezei ebédet találtunk, melly
 egy nagy tál borsóból, szalonnából és az előttünk
 fogatott nyulból állott. A' kévékből székeket csináltunk
 magunknak, 's a' föld szolgált asztal gyanánt.
 Az öreg rabszolga, ki bennünket mindenütt
 kísért, egynéhány lépésnyiről egy korsó közönsé-
 ges bort hozott, melly hűtés végett egy patakba
 volt téve. Egy régi szabású cziu-pohár, ezen bor-

ból tele töltve körül-járt, 's illyén ebédünk volt, mellyet a' fáradság és éhség igen jó ízűvé tett. „Édes gyermekeim! monda Octavius: látjátok, hogy nem az étkek' külömbfélesége és válogatott volta teszi az ételt jó ízűvé. Ezen a' nyulon kívül, mellyet a' gondviselés a' végre küldött, hogy vendégeimet jobban tarthassam, a' többi étkek egészen azok, a' miket a' körülöttünk lévő aratók esznek. A' munka 's a' fáradság olly igen jó ízt ad nekik, a' millyent a' henyélők a' legválogatottabb étkekben se találnak. Minden örömet vásárolni kell; csendes éjtzakát csak a' munkában töltött nap, gazdagságot csak a' takarékoság, 's meglegedést csak az azt megelőző szorgalom szerez. Illyen a' természet' törvénye; annak én szintén úgy alatta vagyok, mint ezen rabszolgák. Lássátok ezeket, monda továbbá: ők szerencsések azért, hogy dolgoznak.” — „'S azért is, mondék én, minthogy jó urok van, én meglánczolt rabszolgákról, kegyetlen büntetésekről, földhöz sújtott aszszonyokról hallottam beszélni, 's itt minden felől sorsokkal meglegedni látszó embereket szemlélek.” — „Hogy-hogy nem volnának meglegedve, felkiálta Lucius, a' nélkül, hogy az öregnek a' telelésre időt hagyott volna; a' legöregebbek ezen házban vénültek-meg, a' legfiatalabbak itt születtek, 's mindnyájan inkább szegény sorsú barátok, mint szolgák gyanánt tartatnak. Mind az a' mit hallottál, igen is igaz; de itt egy szolga homlokára sütött billeg sem tesz Ura' kegyetlenségéről kitörölhetetlen bizonytságot. Itt minden anya, ha három gyermeke van, felszabadítatik a' mezei munka alól; 's négy gyermek tellyes szabadságot szerez neki. Még a' barmokkal is szeliden bánnak, azok is pihenést találnak a' munka után; 's itt megczáfoltatik egy bölcsnek azon mondása: hogy a' terch-hordó állatoknak nincsen innepjek.”

A' nap hanyatlott már. Felkeltünk útunkat tovább folytatni; egy mezőn vitt az bennünket keresztül, melyet eleinten rétnek tartottam. Egy nagy sereg-aszszony villákkal petrenczékbe rakott özsze akkor kaszált fűvet, egy kevesé tovább mások a' petrenczékéből baglyákat csináltak. „Itt *) mediai fűvet látsz, monda Octavius; mellynek eredetét már a' neve megmutatja. Négyszer, sőt hatszor is lehet azt egygy esztendőben kaszálni; harmincz ilyen rendkívül való termésű esztendők után a' föld alá szántatik, melyet nem csak el nem sovánít, hanem inkább termékenyebbé tesz. A' Görögök a' Dárius ellen folytatott háború alatt bévített ezen plántát hazájokba; ennél hasznosabb ajándékot a' napkelet nekünk nem adott.” —

Ezen szempillantatban csudálva láttam, hogy a' mezőnek egy része el volt boritva apró rakás tűzekkel, mellyek az éjtszaka közelítésével még fényesebben égtek; a' gyermekek gyorsan futkoztak örömkialtások között egygyik rakás tüztől a' másikhoz, 's úgy látszott, mintha ezen néző-játék a' napot inneppel akarta volna béfejezni. „Ezek, monda Octavius: tarlóból és száraz gazból álló rakások, mellyek a' földnek megtisztítása végett elégettetnek. Hamvok kövéríti a' földet, sőt még a' melegség' általjárása is használ neki. Minden elerőtlenedik, monda továbbá; még a' legtermékenyebb föld sem hozna termést, ha elvesztett nedvei szünet nélkül való trágyázás által neki ismét vissza nem adatnának. A' trágyának sok neme van, 's a' gazda' mestersége abban áll, hogy azt a' földnek és a' belőle nyerendő termésnek természetéhez alkalmaztassa. A' madarak legjobbat adnak; azután következik az ember-ganaj. A' barmok kö-

*) Plin. XVIII. 16. Ez a' Lutzerna.

zött a' szamaraké, kecskéké és juhoké leghasznosabb, a' lovaké és ökröké is jó, de még is kevesebb hasznú, legalább való a' sertvéseké. Azonban a' jó gazda mindeniknek tudja hasznát venni, 's ha más trágyára nem tehet szert, páfrányt kever össze szeméttel vagy földdel, 's nagy határba rakván meghagyja rothadni." Midőn ezen szókat elvégezte, szénával rakott szekér ment-el mellettünk; mind a' hárman egygeránt fáradtak voltunk 's felültünk reá. „Most győzödelmi szekéren ülünk, monda Lucius mosolyogva." — „A' győzödelmi pompának több mint egy neme van, felele az öreg: az a' hadi-vezér, ki egy országot hódoltat-meg, érdemes ezen tiszteletre; az a' földművelő, ki a' rosz földet megjavítja, 's haszon-hajtóvá teszi, hasonlóképpen győzödelmet nyer. Hajdan a' leghiresebb Rómaiak a' győzödelem mind a' két nemére vágytak. A' Capitoliumból szántóföldjeikhez mentek. A' királyok' felségét a' polgárnak méltóságával egyesítvén, erős karjaik borostyánnal ékesített ekét tartottak. A' föld kevélykedni látszott benne, hogy olly dicső kezek által műveltetett, 's az ő iparkodásoknak tékozolva adta-meg azt, a' mit ma a' béresektől megtagad."

„Ezen a' mienktől olly távol lévő időben a' szántó-vető fontos ember volt; 's szerencsés előmenetele sokszor irigységet támasztott ellene. Így járt Cajus Furius Cresinus, ki közönséges polgár lévén, a' leányával egygyütt egy kicsiny teleket művelt, mellyből több gabonát és egyéb termést kapott, mint a' mennyit szomszédjai jóval nagyobb jószágból kapni tudtak. Ezek megirigyelvén szerencsését, bévádolták őt a' tisztviselőknél, mint hüvös-bájust 's a' nép-gyűlése eleibe idéztetik. A' gyűlés' napján megjelent a' Fórumon derék természetű erős leányával, ki egy a' földművelés' minden

eszközeivel megrakott eke eleibe fogott szép kövér ökröket hajtott. Római nép! így szólla Cresinus, fenn-szóval, ezek teszik azt a' bűvölést-bájolást, mellyel vádoltatom, a' többit pedig vigyázásom és izzadásom viszik véghez. Dícsérettel tetézve tért vissza, 's vádolói szégyenbe maradtak."

A' szekér, mellyen ültünk, nem haladott olly sebesen elő, mint valamely ifjú Patricius' kocsija; olly lassan mentünk, hogy sokkal elébb besetétetett, mint haza értünk. Alig érkeztünk-meg, Octavius számot adatott magának az aznapi foglalatosságról; azután felénk fordulván: „barátim! monda, elég legyen ez egy napra, keressük most a' nyugalmat, mellyre mindnyájunknak egyeránt szükségünk van." Ézzel bément szobájába, mi is bémentünk a' mienkbe.

Egy semmi nehéz álom által nem nyugtalanított csendes éjtszaka után búcsút mentünk venni gazdáinktól. „Édes gyermekeim! monda: atyáink szokásaihoz hiy lévén, csak egyszer szoktam napjában asztalhoz ülni; azonban azt akarom, hogy egy kis étel nektek erőt adjon az útra." Ekkor tönkölből sült 's a' búzából sültnél jobb kenyeret, fristojást és bésózott 's füstölt disznólábot (perna) 's öntött salátát tétetett előnkbe; azután forrón megölelvén, a' Rómába vivő útra kikésért bennünket.

S. K. J.

14.

A' Székelyek' Ló-fejű nevéről.

Nem én vagyok a' legelső, kit a' Székelyek' Ló-fejű csudálatos neve gondolkozóba ejtett, magára vonta már az méltán figyelmetességét más elmélkedő hazafiaknak is, és néhány vélekedésre szolgáltatott alkalmatosságot, mellyek között a' látszik az igazságot legjobban megközelíteni, melly a' ló-tejnek evesétől származtatná azon bátor nép nevét. Herodotosznak a' maradékra jutott jegyzéseiben, valóban Ló-fejű név alatt jelenik-meg a' Scytháknak egygyik nemzete; és abban az egész régi világ' tudósítása, egy szájjal erősíti a' történet tiszteletes atyjának tanu-valóságát; de nekem még is súlyos okaim vagynak, ezen ámbár igen színes magyarázaton kiadni, és a' szót egyenesen a' ló-fejből világosítani-meg.

Ki, vagy mi vett engemet az ezen bátorságosnak tetsző ösvényről való eltérésre? Flaviusz Józsefnek néhány sorai birtak reá gondolataimnak megváltoztatására. Ezen, a' nemzete mellett, a' dühösségig fogó szörnyítő, több bizonyosságainak sorjában, mellyekkel Apionnak szándékozott fejére rakni a' Zsidó népnek mohos régiségét, magokra erőlteti az üdösebb Choirilosznak némelly verseit is, mellyeket

azon jeles Költő, a' Görög - tartományokat haddal elborító Xerxesznek táborában vitézlett Philisztaioszokról énekle világosan:

Exin miranda specie gens castra secuta est,
 Phoenicum ignoto quae voces ederet ore;
 Haec Solymos habitans montes, stagnum prope vastum,
 Circumtonsa comis, squallenti vertice equini
 Exuvias capitis, duratas igne, gerebat.

Ezen versek a' Zsidóknak nemzetségére tellyességgel reá nem illenek, sőt lesírnak rólok; csupán elcsavarás ez, azon fűhöz fához ragaszkodó tökéletlen oltalmazótól; mivel a' Phoinixoknak magyar volta, és a' Zsidó-ajakhoz az ő beszédjeknek még csak legkisebb rokonsággal sem viseltetése, olyan igazságok, mellyeket számtalan és elleneszóllhatatlan tanúkkal kitellenék tőlem megmutatni, ha az ide tartozó lenne, és ha, miképpen mondani szokásban vagon, a' sarlómat más búzájába vágni, kedvem tartaná. Phoinikének lakóit, a' Zsidóknak véreivé Flaviusz József sem teszi; egy szóval sem pedig de igen a' Chaldaioszokat. A' mi pedig a' Jeruzsálemnek nevét hordozó hegyeket nézi, és azon tágas tavat, mellyeken épül egyedül azon Szerzőnek gyengélkedő állapottal lévő okoskodása: soha sem esett a' Philisztaioszok maradékainak lakása távol azoktól; a' Zsidó tartomány' csóvái pedig, minden időben nagyon tetemes változásoknak voltak alája vetve, és soha sem voltak azok forgandóbbak, hogysen a' Xerxesz hatalmaskodásának korában, hogy a' költésnek soha tőhegyre semmit sem vevő tulajdonosságát, és a' csekély hibázásoknak minden munkába könnyen becsúszhatását, hallgatással mellőzzem-el.

Ismét más oldalról is világosságot nyer a' dolog, ha a' Zsidó népnek vizsgálóra veszed szokásait, és a' Philisztaioszokkal kérdésen kívül roknon Phoinixoknak ruházatját is tekintetbe húzod. Hiszem a' Choirilosznál előforduló Nemzet, kopasz fővel lépdél a' csatára, már pedig a' Zsidóknak szemei előtt nem vala kedves dolog bőrig learatni a' fejnek azon természetes díszét. Ki az, kinek előtte nem volna a' képe annak, a' ki közzülök futtában a' fán akadott hajainál fogva? de más helyütt is számtalanszor emlegetik a' Zsidóknak hajait, azon népnek saját írásai; jusson eszedbe az, kinek ereje hajainak állott szálaiban sok másokon kívül. A' Zsidó törvénytörvény szabó ugyan le nem parancsolta egészen népének fejről a' borotvát; miképpen más, csaknem minden Magyar, és így Philisztaiosz szokásokat kemény tilalom alá vetett az féltében: de még is azon idegen gyűlölő Nemzetség, legalább a' hajdanibb időben, minekelőtte az a' Chaldaioszoknak boldog térein csaknem egészen mássá változott, úgy látszik mindenkől, csupán olló helyett fordította haszonra azon éles nemét a' késnek; az alkalmatosabb nyíró eszköznek elsőségét nem tudván még akkor, hihető a' zsidó együgyűség. A' magyar Nemzetek pedig az előtt csaknem egyről egyig, gyönyörűséget tanáltak a' fej-szőreinek gyökerestől való kiirtásában, és megelégtették háron: varkocsot bocsátani alá. Mellyik Nemzethez húz hát jobban ezen Palaisztinai felekezet? és lehet e az Zsidó-ivadék?

De nézzük már a' ruházatot is. Hijában keresnél olyan Írót, ki valamelly Zsidónak agyán, süveg vagy ékesség helyett, valami ál-

latnak fejét, vagy annak csak a' képét is említené; lássad mostan, millyeneket hagyott írva amazokról Eüszebiosz a' Phoinixoknak, ha őt meghallgatod, Astarte nevű réges-régi Királynéja, bikafejet húzott fejébe a' Királyságnak jeléül. Látod! és valljon nem éppen azon Nemzethez illett e pedig lófej-süvegben járni, mellynek Királynéja bika-fővel ékesgette magát? nem? nekem úgy rémlik, igen; még akkor is, ha azon bika-fejnek ábrázatját csak valami nemes érczéből követte is az ötvös; miképpen más Királyok is viselték a' kos-főnek aranyhasznosságát; szarvakkal pedig, hatalmát szándékozáván példázni, számos Fejedelem rakta-meg sisakját, és a' többi között Sándor is, Fülepnak dicső fia; sőt az ájtatosság sem tudta külömben tiszteletbe hozni Isteneinek oltárait, mellyet a' zsidó buzgólkodás sem általlott bevenni. De külömben is, világ tudtára vagyon, millyen szűkét látta Flaviusz József vérsége azon nemes állatnak; és egyedül a' szamaraknak voltak bővében. Hol vették volna hát azon sok bőreit a' ló-fejnek?

Azután pedig még valamit kérdek: Hány ezer Nemzetet táplál az adakozó természet mostan a' kerék földön? és hány ezer halálozott már ki? Ímé annyi ezer élő és kihalálozott népek között, csak egygyetlenegy tanálatik, tudniillik azon Choirilosz felhozta, melly a' csudálatos ló-fejű nevet megérdemelné, és az Magyar! és hasonlóképpen csak egygyetlenegy akad, melly viselné vagy hordozta volna valaha, és az is Magyar! vallyon nincsenek e ezek valami özsze-köttetéssel egymáshoz? vallyon nem ugyan azon okon jutott

e ezen mai Magyar-nemzet azon csudálatos névhez, mellyen azon hajdani megérdemlette?

De vagyon még más, és éppen nem megvetni való jele is, a' ló-fejű név csinos és hibátalan voltának ezen a' helyen: éppen úgy olvastatik az a' Székely-népnek eléggé új időből való pecsétjén is. Az olyan korban metszetett, mellyben már a' ló-fejűt a' ló-fejűtől közszokás tartotta megkülömböztetni, és vallyon hol illendőbb a' gondos írás, hogysen a' Nemzeteknek pecsétjein?

A' lovaglásból, és lóról való hadakozásból akarni pedig a' ló-fejű nevet megfejtteni, kaczagásra fakasztó igyekezet. Mutassa-meg, a' ki ebben a' gondolatban vagyon, mikor hívta a' Nemzet a' lovasokat ló-fejűknek? vagy, mi adott neki okot ezen lábatlan gyanúra?

Én a' vélekedésemet csalhatatlan igazság helyett, senkire ugyan nem tolom, nem varrom, nem kötöm; de benne addig mindég állhatatos leszek, míg az ellenkező felől valaki meg nem győz. Ha pedig valaki a' ló-fejű nevet csupán a' tehetősebb részére kívánná szorítani a' Székely szabad népségnek; avval állításomnak igaz voltát éppen meg nem csonkítaná: úgy lehetett az a' Philisztaioszoknál is, mivel főképpen a' bérczes Palaisztinában, bizonyosan nem vala tehetségében a' hajadon községnek a' paripáknak délczeg testeit nevelni, és így a' ló-fejűnek bőrért hordozni is kalpag helyett; de a' részről az egész Nemzetre is a' név, idő jártával könnyen elragadhatott.

ORMÓS JÓZSEF.

15.

K ü l ö m b f é l é k.

Testi könnyűségek.

Különös, hogy sok kövér testűek, könnyűlétekről nevezetesek. Nagy hírű volt *Moccia Pál* Nápolyban, ki maga is tudós lévén, különös testi tulajdonságával vi'sgálódásra tárgyat adott a' tudósoknak. Úszni nem tanulván, a' habok alá le nem süllyede, sőt mejjéig merülten kényére járt a' hullámok közt. A' patak őt elragadá magával mint egy darab fát; 's a' tengerben mind azt végbe vitte, a' mit szobában tenni lehet. Szinén a' tengernek úgy hömpölygött, mint a' kemény földön; 's könyökére támaszkodva elnyúlt, mintha nyugodnék. De szerfelett is nehéz volt néki meghajolni, 's alá merülni; sőt a' bűvárok is nagy erőlködéssel vonhatták lábainál fogva mélyebbre, mint teste' súlya engedé. — Több vi'sgálatok után kitetszett, hogy teste 30 fonttal könnyebb volt, mint ugyan olyan terjedtségű víz rész. — Ezt testi könnyűsége segíté azon ügyességre; *Colaszt* pedig uszásbeli gyakorlottsága, kit igazán Katanna Miklósnak hívtanak. Ennek olly elmulthatatlan szüksége lett vízben való léte, hogy ha habok közt valamely nap nem vitzkándozhatott, mejjbéli fájdalom gyötré; 's innen hálnak nevezék. Egész napon szökdösött a' szabad tengerben,

meszsze hajókhoz még a' háborgó hullámok közt is elúszott, és pedig egy folytában több mértföldeket. Ezen két éltünek elhunyta gyászos volt. • Ferdinánd Nápolyi Király parancsolá, hogy a' Charybdisbe rohanjon, 's mély fenekét vizsgálná-meg. *Colász* vonatkoza, és a' Király egygy arany billikomot sújta-be. Ekkor *Colász* mérészen szökött alá, 's fertály múlva vissza-tér, 's csuda dolgokról 's szörnyekről beszélt. A' Király ismét parancsolá, hogy száljon alá; 's minthogy erőssen vonatkoza, a' második arany billikomhoz egy gazdag erszényt tön, — de a' szegény *Colász* nem jött többé fel, — kinek ügyességét fontos dolgok' felfedezésére lehetett volna használni. *Colász* szomorú halála gyújtá-fel Schillert, ezen dicső Balládának: *Der Taucher* (a' *Búvár*) teremtésére, (1826. Auróra).

Kőszénbányák a' tenger alatt.

Egy útzó, Ángol- és Skott-országi útzósaiban így ír: „Megérkezénk Alva, Klakmanau- 's Kulroszba, hol a' kőszén-ásás szépen virágzik. — Nevezetes, hogy ezen kőszénbányák meszsziire nyúlnak-el a' tenger medre alatt, 's nem rettegteti őket a' fejük felett zajgó özönvíz. — Míg ezen fáradhatatlan merész bányászok, mécsenek szomorú fényétől halványan világítva, csákány ütéseikkel hangoztatják a' mély barlang' öbleit, hajók repülnek felettek kedvező szelektől rengetve, 's a' vídám időtől derülten víg dallokat zengenek az evező legények; — de máskor viharos felleg emelkedik, a' láthatár lángban ég, a' menkövek dörgenek, a' tenger dühel háborog,

minden borzadoz; — ekkor a' köszén-ások, nem tudván mi történik felettek, vidám kedvel öröm 's szerelem dalokat énekelnek, míg felettek szét hull a' hajó 's elsülyed. Fájdalom! igaz képe az emberi élet gyors változásainak!" — —

A' szelek különböző mérséklete.

A' szelek azon tartományok' mérsékletét vészik-fel, mellyeken át zúgnak. A' bérczes Cordillerák magas völgyein kemény, de nem dühös szél uralkodik, melly észre-vehetetlen öli-meg az útast, vagy annyira áthatja, hogy láb- és kéz-ujjai elhullnak. Acosta Pater, Kostilla Kapitánnyal beszéllett, ki ezen úton 3—4 ujját elveszté. Azomban még szerencsésnek vallá magát, mert kis seregének nagy része elhullt; — sőt azt állítá: hogy épen lelé azoknak testeket, kik Chili' első hódítójával Diegro Almagróval erre utazának.

A'sia 's Afrika lapályain égető hévségűek a' szelek. Az úgy nevezett Szumiel vagy Számum, több utazók' bizonyításokként a' Persiai tenger-öböl hosszában pusztít, 18-dik Junius és 25. Augusztus közt, midőn e' tájakon a' leghőbb forróság van. Lármával zúg, láng-vörösségű, 's lehelletével mindent megfojt, kivált nappal. Ellene egygyetlen egyszer fődött arczal földre borúlni, 's így maradni egy fertályig, midőn már elrepül. Egy utazó azt jegyzi-meg, hogy a' nedves köntöst 's a' t. fagyossá teszi.

Arabiában égető-szél az Uri, de egy negyed múlva elzúg. — Gvinea tenger-partjain Afrika belseiből bizonyos időkben fuj a' Har-

mattan nevű vész, az Atlánti tenger felé. Ezt követi egy sűrű gőz-torlat vagy felleg, melyen alig hat át a déli nap' sugár-özöne. Midőn fűj, a' fű elhervad 's száraz szénává lesz. A' fa-lombok ellankadnak, levelei megsárgúlnak, úgy, hogy ha 10—12 napig dühöng a' szél, porrá lehet újainkkal dörzsölni. Szemek, szájok 's ínnyek kiszáradnak, 's hét nap múlva kezeikről lehámlik a' bőr az embereknek; az izzadság pedig csípős.

A' Szibériai kemény hideg oka.

Többen, a' Szibériai szerfelett kemény hideg' okát, ezen tartomány' magas fekvésében keresik; ellenben mások azt állítják, hogy éppen nem olly magas helyhezetű, 's a' kemény hidegnek oka a' só bősége. — Igaz okát megmutatja a' derék Pallász, kinek véleménye fényt hint átaljában a' mérsékletek okára: „Éjszaki tájai Sziberiának alacsony, erdős, 's gyakran mocsáros lapályok, délre pedig a' határ hegy lánczolatokig, emelkedett vidékek terjednek. És mennél inkább elterülnek ezen bérczek nyugotra, annál magasabbak Szibériának lapályai, 's meredekebbek a' jeges-tenger felé. Ezen éjszak felé való lejtősége, midőn az éjszak, 's éjszak-keleti szeleknek nyitva lévén, a' hó déli, 's nyugoti szellőktől örök havakban rejtőző bérczek, 's az Ural-hegy sorok által elzárattatik, igaz oka azon fagyaló hidegnek. Ezt bizonyítja a' Bernauli olvasztó-műhely környéke az Ob folyam mellett, melly meglehetősen hosszasan nyúló hegyek 's erdőktől védtetvén az éjszaki vészek ellen, megérlel mindennemű zöldségeket, még

a' görög dinnyét is szabad ege alatt ; ellenben 2 grádussal alább délre, az Altai hegyek' északi oldalán, az ilyenek tökéletességre nem jutnak. Továbbá az Abakan vize körül fekvő völgyek, hol Aprilban a' meleg ég alatt virágozik minden, 's az alatt pedig a' bérczek északi részét Juniusig hó fedí.

Egy része Európának mérséklet egét a' Scandinávi, 's Scott hegyeknek köszönheti, mellyek az északi szeleket eltérítik ; és még annak, hogy az éjszaki jég-torlatok Európa 's Amerika közt szabadon úszhatnak-le. — Az északi Fok és Spitzberga közzé zárt jég-bérczek befolyanak Orosz-ország' egére. Az Asztrakáni 's Krimiai némelly helyek azon meleget, melly nálok a' Persiából 's Arábiából eredt gyümölcsöket is megérleli, helyhezeteknek köszönhetik ; nyitva lévén a' déli 's délkeleti szeleknek, és elfedtvén magasb tartományoktól, az északi viharok elől.

16.

A' Dionüsziosz Periegetesz neve alatt
ösmeretes munkának igaz írójáról és
idejéről.

Ki legyen azon Szerző, kinek munkája Dionüsziosz Periegetesznek, annak tudniillik, ki Octaviá-

nusznak szemfülsége, a' szélső napkelet tartományainak hajókozottatott-el megvizsgálására, neve alatt forog kezén a' tudós világnak? mellyik időszakban éneklé azon Költő világfestő verseit? szemlélte e az valaha szemeivel azon távol eső tájékokat? vagy pedig hajlékából soha lábát sem húzván-ki, csak mások után beszél azon Énekes? és így, eltöltötte e' nagyra menő számú levelekkel a' mit írva hagyott; vagy pedig tiszteletre méltó tudósító ez? olyan dolgok: mellyekre senki sem vethet gondatlan szemet; kinek lelke a' községénél valamenyire fellyebb bírta magát emelni. De főképpen derék állapot ez azokra nézve, kiktől a' kötött-szemű szerencse, a' magyar dicső vérből való eredetet megnem tagadta, mivel imádásra méltó eleinket ez az Író nevezi legelőbb a' szokott Hunnusz neven; melly szó, némelly kiadásában egész tisztaságában jelenik-meg; másokban pedig Thunnusz ábrázat alatt lappangott, de az az íge sem vezeti félre a' tudományos olvasót, mivel a' Caucaszusznak sziklájai alatt fekvő vidéket fosztogató Kúnokat, Thunn neven is érti a' mostani öltöbéli ember is, melly felől bizonyosságot tesznek a' mai idegen utazóknak gyanúba hozhatatlan jelentései.

Én azon verseknek Dionüsziosz Periegetesztől való származását tagadtan tagadom, és a' Szerzőjét keveset látott, hallott, forgott, honn-ülő, árnyék-szerető Danolónak kiáltom-ki, és olyan Írónak tekintem, kinek csak kötve tanácsos hinni; elég csuda is előttem, miképpen lehetett azon Költőt, a' sok viszontagságok által megedzett, sokat látott, hallott, forgott Dionüsziosz Periegeteszszel, ugyan azon személynek tartani? sőt a' mi több: Octavianusznak idejéből a' Trajánusz után következett alkonyodó korba tolom vissza azon verselőt.

Igen is, nem kerülhettek azon sorok, az úgy nevezett Dionüsziosz Periegetesz szájából; mivel az a' nagyhírű utazó, Charaxban látta először a' napnak fényjét, melly városnak falait a' veres tengernek mosogatták játékos ársjai; e' pedig saját könyvének homlokán, azon roppantabb telepedésnek teszi magát polgárjává; melly a' Makedóniai foglalónak nevével, mások felett kivála nagy méltán. Hogy lehet pedig ugyan azon személynek több szülő-földe? e' már egy ok, de nagy, súlyos; hanem mivel még is csak egy, tehát szaporítani el nem mulasztom. Nemde nem Dionüsziosz Periegetesznek csupán a' napkeletnek megvizsgálása és leírása vala kötelességévé téve a' római birtoknak kormányozója által? a' pedig a' napnyugoti Országokról, a' Spanyoloknak és Olaszoknak tartományjairól, sőt magáról a' szélesen uralkodó városról is, mellyet Octaviánusz nála minden bizonnyal jobban ösmere, hangos verseket zengedeze. Vallyon mi lehetett volna nevetségesebb ezen haszontalankodásnál, ha Dionüsziosz Periegetesz lenne kútfeje ezen munkának? És a' mi még annál is mulatságosabb színelket váltatna írásaival, ha tőle volnának; semmivel sem bocsátkozik-ki bővebben az Író, midőn azon birodalmak' képeit állítja elébe az újság-vadászó utazatlanoknak, hol az illatozó fűszerszámoknak csipős ízeit főzi kifelé az Indiai égnek tikkasztó forrósága, hogysen midőn azon tudva lévő tájakat hozza szóba, mellyeket a' hanyatló csillagzatnak végső sугárai öltöztetnek bíbor szíube. Vallyon ez okosság lett volna e azon meszsziről jött hirhozótól? de bizonyosan megillette az ollyat, ki az egész lakható földet meg kívánta ösmertetni kellemetes úton a' tanulatlanabb elmékkal. Továbbá, nem is eredhetett ez a' munka ollyan szerzőtől, ki nagy útakon esett által, és a' Gangesznek ágaiából is ol-

totta szomjúságát, mivel ez az Író ámbár a' kérdésnek vádjá alól fel nem lehet szabadítani, és ezer meg kétszázra sem haladó versei miatt, már jutalmat kíván; még is azon iszonyú útazását, melly nem csak azon kevésbé mozgó korban szemet szúra, de ma is nem kis becsületére válnek, és a' melly életének tetemes szakaszába kerüle belé; soha fel sem hozza, de még csak egy szóval is: melly fényfutó szemérmetségére még csak jó példát sem mutatott soha senki, még e' mai napig is! A' mellett, ha A'siának belső tartományaiba is behatott volna az Író, nem fosztanák-meg ékességétől olyan szarvas hibázások tudósításait, és sem a' Cászpiumi tavat, mellynek tökéletes ösmérésére már hajdanibb Görög Írók is eljutottak; nem tenné a' felolvadni nem tudó tengernek öblévé, sem hazát a' Szeresz-népnek, nem mutatna-ki olyan közel Európának széleiehez. Azután a' Caucasusznak bérceit is, mellyek pedig A'siának csak a' pitvarában mereszkednek, már meszszelli ez az Író, és olyan távollévő vidék az előtte, a' mennyire eljárni neki szokása nem tartotta. De hová kell több tanú, mikor maga magát világos szavakkal veszteglő, útazni nem szokott, a' tartományoknak minémüségeit csupán a' Moüszától tanuló embernek írja-le? és olyannak, ki az idegen Országoknak határait is, miképpen a' csillagoknak kékellő közeit, csupán észével léptemeg? már pedig ezeknek mindenikét állítja magáról, így énekelvén:

Hos propter rapidum Caspi maris aestuat aequor,
 Quod facile expressum claro tibi carmine pandam,
 Quamvis nec procul aspectum, nec nave secatum.
 Nam neque mi teritur nigris in puppibus aetas,
 Nec patrius mihi mercatus, nec Gangis ad undas,
 Ut multi penetro, rubri per flumina ponti,
 Vitae contemptor, opum correptus amore:

Hircanis neque congredior: valleisve requiro
 Longe Caucaseas, et Erythraeos Arienos:
 Sed me Musarum rapit impetus. Hae mihi possunt,
 Errore absque vago, pontum metiri eromnem,
 Monteisque, tractusque soli, volventiaque astra.

Ímhol nézzed! maga szája vallása; soha sem lábbott az ő gályája a' veres tengernek habjain, sem a' Gangesznek vidékéig ki nem csaponga ez a' házőrző Éneklő. Kell e még több?

De végre, ez a' Költő nem is virágozhatott Octaviánusznak idejében, már csak azon okból is, mivel a' római népnek fejet több alkalmatossággal, Király névvel tiszteli-meg; mely szavával fel nem kapott volna a' tettetésnek azon álnok fő-mesterénél, ki a' szabadságnak árnyékát fel szerette tartani mindenekben. De nem csak nem Octaviánusznak idejéből valók ezek a' versek, de még Trajánusznak kimúltánál is fiatalabb a' Szerzőnek iparkodása, mivel annak a' Párthuszokkal való csekély viaskodását is említi, melly pedig utolsó tette azon különben jeles, de gyermeki hiúságú Fejedelemnek. Már pedig említi, mivel így zárja-be a' Párthuszokról mondott dicséretét:

Sed tamen illorum genus insuperabile bello,
 Ausonii Regis docuit mansvescere mucro.

Itten háborúról vagyon szó, már pedig Octaviánusz soha sem csapott össze azon hatalmas Nemzettel, sem más Római Vezér Trajánusznak előtte, őket meg nem merte támadni, csak Antoniusznak vakmerő dühössége, ki is az ő gazdag téreiken rút kudarczot valla; meg Craszszusz, kinek arannyal dugta-be a' száját a' Párthusz pajkosság.

A' kinek még e' sem elég, annak többet mondani lomhának érzem magamat, de annak ezeket is kár vala előhozni.

ORMÓS JÓZSEF.

17.

Győr Vármegye' Hódolása,

ELSŐ FERENCZFelséges Királyunk' 's kegyelmes Atyánk'
születése' napján.

Nullius est tantum flumen ingenii, nulla scribendi aut dicendi tanta vis, tantaque copia, non dicam exornare, sed enarrare Caesar, res Tuas gestas possit. (Cicero). — Opto, et hunc Natalem, et plurimos alios quam felicissimos agas; aeternaque laude virtutis Tuae gloriam, aliis super alia operibus augeas. Diem, quanta mereris laetitia celebravimus: precati Deos, ut Te generi humano, incolumem florentemque praestarent! — (Plinius).

Dicsó Nap! — a' rejtett jövendő' éjjének
Homályából áldott fénnel kiderültél,
'S a' hármos dombtető' kettős keresztjének
Árnyékában lakó Magyarok' népének
Kívánva óhajtott örömtapsot szültél. —

A' Capitolium, hajdan büszke fővel,
Marc-Aurel és Títusz örök díszeinek
Vidulva terjengő örömláng erővel —
A' szívekbe mindég előbbre verővel
Hódolt, mint a' Haza' legjobb Fejeinek. —

Fedeztetve a' Sas' kegyelő szárnyával
Most is sok Nemzetek Paeánt zengedeznek,
'S a' Mennyhez járulván ömlékeny hálával
Füstölnek az érdem' oltárján myrhával
FERENCZ jó Attyokért — 's vígan örvendeznek.

De méltán is! — mert a' béke' zöld pálmáját
 Themis' jobbjá mellé ékesen feltűzte, —
 Bédugván a' veszélyt szerző hydra' száját
 Ápolja Minerva', Céres' 's Pán' munkáját,
 'S az erény' jeleslő koszorúját fűzte.

Hazánk' jó fiai ezért Őt böcsülven
 Hív 's nemes Őseik' nemes példájára
 Ér'tte vért ontani készek. — Óh örülvén
 A' Győri Megye is, és tűzre hevülvén;
 Így zeng Bezerédy' 's Szabó' jelszavára: *)

Isten! tartsd-meg FERENCZ Királt,
 Kiért népünk Hozzád kiált;
 Engedj Néki esztendőket
 Szerencsével kelendőket!

Óh! vedd környül áldásoddal
 Egész Házát! 's malasztoddal:
 Szívünk' gyönyörűségére
 Vigyázz drága életére!!

Szentelt feje' koronája,
 'S kegyelmes keze' pálczája,
 Hadd boldogítsa Honnunkat!
 Isten! — tartsd-meg Királunkat!!!

PERLAKI DÁVID.

*) Győr Vármegyei első és második Al-Ispányok.

18.

SERKEI

LÓRÁNTFFY 'SU'SÁNA'

ÉLETKÉPE.

A' hajdankor, a' Lórántffy-nemzetséget azon Ratóld nevű személytől származtatja: ki Kálmán Király' idejében Apúliából szakada honunkba, 1098. év' táján. E' Ratóldnak utóji közül való volt Roland, fija Leustáknak, 's annak gyermekei De'só és Lóránd. De'só' fija Miklós a' Feledi, Lóránd pedig a' Lórándfi-vagy Lórántffy-nemzetségek' törzsöke lett. Lóránd 1324. évben Serke várát — a' Gömöri Megyében — magáénak tevé, 's innen a' Serkei Lórántffy név. 1)

A' viszontagságok' tépdelő ostorai között is, habár változó szerentsével, megtartá e' Nemzetség széles birtokait; 's ámbár Giskra elrablá tőle a' Serkei várát; de 1460. visszavette azt Mátyás Király, 's elébbeni birtokosainak átadá. A' származás' hosszú útján Serkei Lórántffy Mihály jelenék-meg idővel; ki nek mint a' Ruszkai Dobó Anna' unokájának 's sok Uradalom' birtokosának, a' Pataki-vár

1.) Buday Fer. Hist. Lex. II. Dar. 585 l.

1609—14 ment-által kezére. Mihály nemzé tehát Serkei Lórántffy 'Su'sánát; ő adott életet Máriának is Felső-Vadászi Rákóczy 'Sigmund' hölgyének ki férjével egygyütt maradék nélkül húnyt-el 2.)

A' nagy tekintetű Felső-Vadászi Rákóczy György e' néven I-só, váltott jegyet 'Su'sánával, Mihálynak vagy Zeleméri Borbála, vagy Csik-Sz. Királyi Andrásy Kata, második hitvesétől született leányával; 's menyegzője a' gyász után, — mert György a' Bethlen-házból származott első Hölgyét sírba temeté, — 1616. Április' 18-án tartatott. A' fényre fény áradott e' hites özszekeötetésből. A' Rákóczyak' dús birtokait gazdag vagyonok tetézik, 's egygy olly Aszszony; kinek emléke, nemes tulajdoni, szép lelke, nem fogy-ki, míg Hazánk áll, a' Magyar' szívéből.

A' szerencse' öleében boldogíttatva haladott kora 'Su'sánának férjével; 's Lórántffy Mihály' elhúnytja után a' Sárosnagypataki-vár birtokához jutván, az ezen Oskola' virágzására fordíták figyelmöket elannyira; hogy ehez hasonlítható Protestáns intézet akkor nem volt a' Honban. Rákóczy György 1621. a' Collegium' régi törvényeit, mellyek az oskolai rendtartásokra nézve a' Heidelbergi Academia' törvényeinek példánya után készültek, rendbe szedte, újjakkal szaporítá, megerősítette, 's a' tanulás' módjának 1629. új rendet szabott. A' mirígy elborítván a' Hont, esztendő alatt mind a' három Tanítót, 's sok Tanulót kiírtott a' halál; 's az ez által kiürült oskolát újra György éleszté-fel, 's ké-

2.) Tud. Gyűjt. 1818. V. köt. lap 8. 9. 13. 14. 's mások.

sőbben mint már Erdélyi-Fejedelem olly czélal volt: hogy a' Pataki Oskolat Magyar-oroszagnak azzá tehesse, a' mi Erdélynek Enyed, új jövedelmekkel gazdagítá azt, új épületeket alkota, 's három négy Tanítót nagyobb részben önköltségén tartott. 3.)

Hogy e' tettek 'Su'sána' szép lelkének suglásából is történtek, a' következő tellyesen meggyőz az iránt.

A' honlángú Erdély, Fejedelmét Bethlen Gábort, 1629. Nov. 15-én, a' halál által elveszté Gyula-Fejérváratt. Hölgye Brandeburgi Katalin, ámbár még 1626. megvolt Fejedelemmé választva, csak hamar eltolatott Dácia' bíbori közzül; 's az Elhúnytnak testvére Bethlen István, keveset bízva a' szerencsében, Rákóczy György Nagy-Váradí Kapitányt szólítá-fel. Rákóczy megindult; de csakugyan minden reménye ellen, Bethlen István választaték Fejedelemmé. Rákóczy úgy vivé dolgait; hogy Bethlennek nyugalomra kelie lépni. 4.) Lórántffy 'Su'sána' megérte azon boldogságot is: hogy Férje, 1630. Sept. 20. Segesvártt Erdélyi Fejedelemi méltósággal tisztelteték-meg, azon évben t. i. midőn a' Munkácsi-várat sok épülettel nevelé, ágyúzó batteriákkal, sánczokkal 's oltalom-eszközökkel véteté-körül.

Azon jóltévő szikra, melly 'Su'sána' anyai kebelét honjává választá, Erdélyben vete újabb lobbot szívében. Lelke, mellyet a' tudományok' szeretete elfoglalt buzgón iparkodék ezeknek terjesztésén. Honja' ügye sem marad'tt feledve előtte. Atyjának Lórántffy Mi-

3.) Tud. Gyűjt. ugyan ott. — 4.) F. M. O. Minerva 1826. 951. lap. 1827. 1359. 1.

hálnak elhúnyta, a' kellemes vidékű Sáros-Pataki-vár aszszonyává tévén őt, mindenestől azon volt; hogy azt ellentállhatóvá 's maradandóvá tegye. Ekkoráig a' Pataki-vár két egyenes línéből állott, 's ennek szegletéből az úgy nevezett veres torony nyúlék-ki a' közel oda zuhogó Bodrog felé. Tetején egykor négy őrházat lehet látni, mellyek közzül ma már csak három szemlélhető. I-ső András Király' Hölgye, 's utóbbi birtokosi Pataknak, e' három egymáshoz ragasztott épületekben laktak. Serkei Lórántffy 'Su'sána 1643. a' két egyenes sort egygy ferde fordulatú rendel csatlá egymáshoz. Felülírása ez volt: „SVSANNA LÓRÁNTFFY. D. D. PRINC. TRANS. ET PART. R. HVNG. DNA. 1643.“ 5.)

Lórántffy 'Su'sána átvivé birtokait utóira. Férje, Hölgyének Pataki birtokaira, III-ik Ferdinándtól, 1647. megerősítő levelet nyert önszemélyére is. Mária, Rákóczy 'Sigmondné nem örvendhete az anyanevezetnek, 's így a' nagy birtok Györgyre szállott.

'Su'sánát magassal nagygyal bíztatá helyzete, 's majd kikapá a' Magyarhon' kebléből. VI. Ulászló Lengyel- király elhúnyván, György, hívét Bethlen Ferenczet Varsóba küldé, hogy a' királyi-székre útat nyitna neki.

Csak egy két lépésre álla már a' fénytető; a' dolog jól indúlt, 6.) 's a' szép lelkű Aszszonyhoz Férje által nem meszsze csilloga a' Lengyel-nemzet' királyi bíbora. Ah de eloltá a' nagy reményt a' kérlelhetetlen! Rákóczy Györgyöt Gyula-Fejérváratt Octóber' 11-kén sírba dönté a' halandóság, 's ez 'Su'sána' magas

5.) Tud. Gyűjt. ugyan ott. 6.) Minerva ugyan ott.

szívébe dőfé a' bánat' gyilkait, 's valójára gyászfátyolt vont.

Férje emlékét a' következő felül-írással tisztelé-meg bánatos Özvegye:

„Monumentum Serenissimi Celsissimique Principis Dni GEORGII RÁKÓCZY, Principis Transilvaniae, potiorum Regni Hung. Partium Domini, ac Siculorum Comitum, Principis summa sapientia, sancta temperantia, incredibili vigilantia, admirabili felicitate laudatissimi, optimi patriae defensoris, acerrimi publicae pacis vindicis, addictissimi Musarum Maecenatis, sincerissimi Ecclesiae patroni, cum ineffabili Christiani orbis damno, Albae Juliae, MDCXLVIII. Octobr. XI. hora antemeridiana act. LV. mense IV. die III. sanctissime defuncti, X. vero Január. anni seqv. honorificentissime tumulati.

'Su'sána oda hagyá Erdélyt nagy reményű ifjabb fivővel 'Sigmundal, 's Magyar-országra hozá fátyolát. Szép lelke boldogítani kívánt a' hol lehet; 's özvegysége ama' nemes gondjainak ada foglalatosságot; hogy a' S. Pataki Oskolát díszre hírre hozza. Soha inkább ez, nem virágzék mint most. 1650 ide szólítá a' külföldről Comenius Ámos Jánost, jobb lábra állítani a' tanítás' módját. Későbbem nyomtatómühellyel ajándékozá-meg a' Collegiumot olly czélből: hogy a' kézi-könyvek 's a' Tanulók által készített értekezések kinyomtattathassanak. Majd világi Curatort rendelt, (Klobusiczky András volt első 1652.) A' Tanítók' számát ötre hatra szaporítá. Az alsóbb osztályok' Tanítójinak fizetést nyújtott. Nemes érzése gyarapítá a' Collegium' birtokait, 's a'

könyvtárt mind pénzel, mind 'Sigmund fjának számos és becses könyveivel gazdagítá.

A' nemes ösvényen illy dicsóú haladva múlongának 'Su'sána' napjai. Özvegyi ege felett új homály boronga ismét; 's egy csapás megrázkodtatá a' szép lelkút. Henrica a' Pfalz-Rheini Herczegaszszony' elhúnyván, Férjét Rakóczyné' ifjabb fját 'Sigmundot is, 1652. Febr. 2-án elnyelé a' sír; 7.) 's magára marad'tt csendes magányában, biztosabban gyakorolhatni a' rényt, 's árasztani a' világosodás' boldogító fényét a' Honra.

A' gyászóra ütött, 's egygy istápot tört ketté a' Sors kárára a' közjónak. 'Su'sána a' Pataki-várban adá-viszsa lelkét az Istennek 1660-ban, Sz. György ünnepe körül. Meghúlt 's királyi öltözettel ékesített hamvait, ezüst koporsó fogadá-be ezt, azon templom, melly a' régi királyi Város' éjszaki kerítésén 's árka falán emelkedik.

Három fját szült ő: Györgyöt, a' magát és Erdélyt, boldogtalanná tett, 's a' Török Császár által megerősített Erdélyi Fejedelmet, ki Gyalunál vett sebeiben, ugyancsak 1660. Junius' 7-én Váradon húnyt-el. Zsigmondot a' nagy reményút, ki közönségesen Erdély' Marcellussának neveztetett, 's mag nélkül halt-meg; és Ferenczet, ki gyermekkorában múlt-ki.

7.) Hibásan tétetik az 1818. Tud. Gyújt. V. köt. 14. lapján: hogy Rákóczy 'Sigmund Lórántffy 'Su'sána' fja, 1620-ban halt-meg. Rákóczy 'Sigmundnak Gerendi Annától született 'Sigmund fja húnyt-el 1620. Decemb. 26-án, 's ez nagy bátyja volt a' 'Su'sánától született 'Sigmundnak; a' mit a' F. M. O. Minerva' 1826. IV. Negyedének 951 lapján látható sírírás bizonyít.

Ama hosszú évsor, mellyen 'Su'sána' élete keresztülhaladott, a' tudományokra 's kézművekre csaknem epochát szült. Számos előszámlált Intézetén kívül, e' Fejedelem-aszszony' ajándékából nyert pénz által szerzettett 1668-ban, a' Kolosvári Ref. Collegiumnak Ajtoni részjószága, mellyre ugyan-azon évben, Fejedelem I-só Apafi Mihály a' maga megegyezését adta, cum collatione Juris Regii. 8.)

A' bájos Király-Helmezc szerze több örömet 's gondszélesztést a' lelkes Aszszonynak. Itt folytak-le csendesebb óráji lelkének; 's ő volt, ki a' kastélyt itt megigazította. 9.)

Én leomlom porrá vált csontjaid előtt Te korod' nagy dísze! örökké tisztelve benned a' nagyságot. A' ravatal, melly keblébe zárt bár homályos is; de a' fény, melly titkos sugárait még most is bőven szórja felénk sírod' zárai felett, hódolásra int az iránt, a' mi benned halhatatlan volt.

Debreczeni BÁRÁNY AGOSTON.

8.) Tud. Gyűjt. 1829. VII kötet. lap. 95. — 9.) Math. Beél Comp. Hung. Geogr. p. 208. Kaprinay in hist. Dipl. P. II. p. 224.

19.

Az Indusok' Istenről való tudományokról.

L' homme est fait pour connaître la vérité, il la désire ardemment. PASCAL.

Sok tudósok azt állítják, hogy valamint a' test-világbeli dolgok a' tökéletesülésben kerek módjára alólról fel-felé, 's elérvén a' tetőt ismét le-fele vissza-forgattatnak; úgy az emberi Nemzet' lelki pallérozása is itt e' földön csak egy bizonyos pontig hathat-fel, mellyhez eljutván, közönségesen vagy megállapodik, vagy külső okok által régi tudatlanságába hanyat-homlok vissza-döntetik; melly küszködés beléje lévén plántálva meghatározott 's ellenállhatlan tulajdona lenne. Hogy a' mivelődés 's felvilágosodás egygyik világ' részéből a' másikba, nemzettől nemzethez vándorol, tagadhatlan, és noha az emberi lélek' halhatatlansága végetlen kimívelődhetésének záloga, mindazonáltal nem szükölködünk példák nélkül, hogy az elébbi állítmány nem üres álom; mert vessük csak szemeinket az Indusokra, azonnal tapasztalni fogjuk, hogy a' legpallérozottabb Nemzet is bizonyos körülmények közt oda vissza taszittathatik, honnét kiindula.

Ha a' régi történet-írást, 's egyéb nagy számú századokon által számtalan zivatarok között helyelhellyel megmenekedett hajdani iroványokat vissza szemekkel olvassuk, akaratunk ellen is vonszódást

fogunk érzeni magunkban egy már nagyobb részint elavult vén Nemzet, t. i. az Indusok eránt, melly minden tekintetben a' maga idejébe nagy lehetett, és nem lehet nem tisztelnünk egy népet, mellynek bölcsessége' forrásából az utóbbi emberi Nem tudományt és felvilágosodást merített. A' Sanscritbe, Védába, 's egyéb indus-írásokba van az a' kút-fő, mellyből az egész világ' bölcsei ész-tudományokat hörpölték. Ha azon iudusi maradványokból, mellyek ezereinken által a' mindent felosztató időnek makacson ellen-állva korunkig fenmaradtak, fel-fele következtetést formálni mérészlünk, ugy nem lehet meg nem vallanunk, hogy mi minden művelődésünk mellett is még törpék vagyunk. Egy oly nép, melly az emberi elmé' 's lélek'-tehetségeinek tökéletesítésében ugy szóllván a' legfőbb fokig felhágott, csalhatlanul a' tudásnak minden nemeiben eminens lehetett. A' vers-szerzésbeni tökélyét Poezissének töredékjei, 's nyelvének általunk nem is képzelhető simasága, és majd csaknem határtalan bősége; bizonyítják; művészége' nagy voltának pedig némelly utánozhatlan omladékok tanui.

A' mi vallásokat illeti; annak is a' veleje mennyei, és sehol se lehet ugy az Istenség-képzete' geneticus kifejtődését következősebben nyomozni, mint a' hajdani Indusoknál; egy gyönyörű Országban, hová számtalan időkig hódoltató benem nyomult, hogy a' bölcselkedő' nyugalmát felzavarja, szükségképen fel kellett az értelemnek a' vallás fenek-igazságainak feltalálására ébresztetni, 's a' természetből az istenit következtetni, és valóban ezen Nemzet' literaturája mutatja, (ha minő szűken szívárognak is hozzánk forrásai) a' szakadatlan össze-köttetést, 's a' vastag érzéki természet-cultusból a' sidericus-cosmicus megfogásokra — a' pantheis-

musra, elvégre pedig a' lelki tökélyre való általmenetelt.

Gyönyörrel telik-el az ember, ha írásaikban az istenről tanításait olvassa, és ha ezen Nép' bölcsességét minden előítélet nélkül fontolóra vesszük, nem fogunk kételkedni arról, hogy az emberi észnek valósággal vallásbeli képzetek adtak, és azoknak magvát minden ember magában hordozza, mellyből azok előbb-utóbb a' mennyei sugárok' hozzájárultával kifejtődnek; lelkében lévén azon eredeti erő is, melly által azon képzetek elő-hozattathatnak. De csak mint aluvó hangok lappangnak ők, várakozván a' felébresztésnek idejére, a' mint ezt mind a' történet-írás, mind a' tapasztalat bizonyítja; mert az emberbeni ész egygy oly tehetség, melly az érzékeken túl valót is részint felfogni, részint sajdítani képes.

Legjobban fogják ezen állításomat az Indusok' írásaik gyámolítani. A' Véda-könyvekben irva van: „Egy élő 's valóságos Isten van, ki öröktől fogva test, részek és indulatoskodás nélküli; ki mindenható, legfőbb bölcsességű és kegyességű; ki minden dolgoknak teremtője 's megtartója.” Másutt: „ő mindent-tudó, de őt senki sem esmeri; nagy 's bölcs lénynek nevezetik ő. Az Isten, ki tökélyes bölcsesség, végső menedékje oly embernek, ki gazdagságát bőkezűséggel osztogatja; ki az erényben állhatatos volt; ki azt az egy Nagyot esmeri és tiszteli. Ő az Isten, ki uralkodva minden téreken általhat; ő volt az első szülött, 's folyvást nyugszik az anya-méhben; eljött a' létel' világába, lakik a' világosságba, és mindenben, a' mi van. Hamarabb volt a' teremtés' Ura, mint a' Mindenség; ő minden lényekben munkálódik, 's ön' teremtésének örül. Kinek áldozunk másnak vér nélküli áldozattal egyéb néki, ki mind a' híg levegőt, mind a'

földet teremtette; néki, ki a' Nap' karikáját és a' mennyei lakást állandóan függesztette-fel; néki, ki az alanti levegő-kör' cseppjeit formába hozta; kinek kínáljuk mi adományinkat, hanem ő néki, kit az ég és föld lélekben megnézegetnek. Ki tudja bizonynal, 's ki fogja e' világon megmagyarázni, honnét és miért lett légyen ez a' teremtés? Az Istenek későbbiek a' teremtésnél, — az, ki a' legfelsőbb egekbe van, ezen Mindenség igazgatója tudja egyedül, de más senki se tudhatja. Túl a' napon már semmiféle Nap, semmiféle Hold nem világít, ott a' villám nem csillog, hanem egyedül az Istenség ragyog ott, megvilágosítja a' Mindenséget 's annak világosságot ad. Az — ez a' legfőbb Istenség, minden haladó időközön által igazságosan osztogatja-ki a' megjutalmaztatást."

Azomban ezen tiszta megfogások koránt sem esotericusok, mert már a' Véda-Könyv is a' nép' három első rendjének kezei között egyaránt forog, 's az Istenségről szint-oly felséges elő-adások találtnak sok egyéb szent-versezetjeikbe, mellyek a' nép előtt nyilván énekeltetnek; sőt némelly irások, mellyek kirekesztőleg az Istenségről értekeznek, még a' pór-nép által is olvastatnak. Csak némelly kivonások légyenek ennek biznysági: „Ne vizsgálódjál az Örökkévalónak mívoltjáról, sem azon törvényekről, mellyek szerint uralkodik; mind a' kettő hiú és büntetésre méltó lenne, elégedjél-meg te azal, hogy naponkint bölcsességét, hatalmát és jószágát az ő munkáiban szemlélheted, — ez légyen boldogságod.” Ismét másutt: „Te, oh Isten! minden időknék és térségeknek valóságos örökké boldog világossága vagy; a' Te bölcsességed elesmér ezer és eznél is több törvényeket, még is Te mindenkor szabadon 's ön' becsületedre munkálódol. Te mind az előtt valál; a' mit tisztelünk, — Tiéd a' dicsé-

ret 's imádás". — „Meg ismerhetjük az Istent azon törvényből, mellyet adott, és azon csudákból, mellyeket a' világon véghezviszen; feltalálja őt az ember az ész és értelem által, mellyeket az embernek adott; valamint a' dolgok teremtése és megtartása által is. A' mit az embertől kíván, kiváltképpen a' szeretetben és hitben áll, mert így van a' mi törvényünkben, melly a' legfőbb Isten' tiszteletéről szól, megírva: szeresse őt az ember, benne szájjal és szívvel hidjék, 's mindent ezen két ok-fők szerint tselekedjék; azon szerint folyamodjék hozzá, és parancsinak engedelmeskedjék úgy, hogy magát sérthetetlenül mindenekbe akarathoz alkalmazza". — „A' legfőbb Valóság láthatlan, azt soha senki se látta, az idő magába nem foglalhatta. Minden telyes az ő mívoltjával, és minden dolgok tőle származnak; minden erő, minden bölcsesség, minden tudomány, minden szentség és minden igazság benne van; az véghetetlenül kegyes, igaz és könyörületes; az teremtett minden dolgokat, mindeneket megtart, és szívesen lételezik az emberek' fiaik között, hogy őket az örökkévaló boldogságra vezesse, melly abban áll, hogy ezt a' véghetetlen lényt szeressük 's néki szolgáljunk". — „En azon Úrnak szolgállok, ki a' Világot teremtette, melly ő benne van, a' kihez az egyszer vissza-tér, 's kinek fényjében ragyog az; azon Úrnak, kinek méltósága örökkévaló 's kimondhatlan, ki változhatlanul nyugodván, örökké léssen, és kihez a' szent emberek felemelkednek, midőn a' sötétséget eloszlatták" — „Ott (mint remete) kell néked az Istenről tiszta szívvel gondolkozni, azon Istenről, ki meg nem vénül, 's ki véghetlen, ki legnagyobb, ki mindenek, ha őt keresik, értelmet ad; — egyedül ő róla elmélkedjél". — „Micsoda haszná van az embernek, ha Védát, Puránászt és Sas-

trászt olvassa? Mindenkor jó az Istenről gondolkozni, 's ugy ön' lelkét megőrizni, mert ez mindenkor állandó marad.

Egy kimivelt Catholicus az Indusokról következően szól: Hogy az Indusok egygyetlen egy legfőbb Valóságot elesmernek, következőleg koránt se bálványozók, mint azt vélünk elakarják hitetni, az bizonyos. Ők az Al-istenségeik' képeiket éppen ugy tartják tiszteletben, mint más némelly Keresztény-vallásuak; noha egyébaránt a' tudatlan 's ostoba pór-nép Indiában szint-ugy mint másutt nem tudja, hogy mit gondol, mit mivel 's mit hiszen. Ugyan ezen véleményben Colebrooke is tökélyesen megegyez, ki az indiai tudományokban megőszült; ő azt mondja: hogy igazán szólván, az Indusok' vallása nem egyéb a' tiszta Monotheismusnál.

Mindazonáltal az indiai köz-népnel divatba lévő képek' tisztelete, az embert tsakugyan bánulásra ragadja, midőn értésére esik, hogy 333 millió alsó-rendű Istenségek tiszteltetnek nálok; és a' közülök sokakról folyamban lévő számtalan költemények nem kis kedvetlenséget gerjesztenek, melly regéket a' pór-nép elő-beszéll 's alkalmasint hiszi is; — de azonnal kifejlődnek ezen mesék, ha az indusi iroványokat és verselőiket vizsgálát alá vesszük, kik hogy a' lelki és testi világ közötti összeköttetést magoknak megfoghatólag magyarázhasák, számolhatlan képzett lényeket mint a' legfőbb Valóság' tulajdonait és szolgálait állítanak-elő, 's azokat a' poëzis által megtestesítik. Illyen először a' Vischnu megjelenése; — tehát már egy származtatott intelligentiája az eredeti Valóságuk; mert Ásiai népeknél az egy méllyen általható hit, hogy az Istenség időről-időre az embereknek egy vagy más formába magát kinyilatkoztatván, az ő javokra munkásan ügyel. Továbbá azok példázatos

Allegoriák; már a' Véda-könyvben az a' szó Teremtő személyesítették. Mind ehhez végtére még az eldödi vitézi regékből apothozált hősök is járultak, 's így támadott az a' fényes Pantheon, mellynek felállításában maga a' nyelv is elhatározott befolyással vala. A' mindenkor virító természet, és mérész ábrandozás itt egészen más Symbolikát szült, mint a' minőt egyéb népeknél találunk; — az Indusi nem búsul azon, vallyon csak egy gondolt tárgyat ábrázol e'; — a' Vénust sok emlékekkel 's undorító módon formálja, csak hogy a' termékenységnek és a' nemző természetnek képzeletét jól elő-adhassa; a' plasztikus művészség az ilyen formákat annyival szivesebben vette, a' mennyiben a' költemény össze-vala szövődve a' vallással, 's a' mennyivel ez szentebbül tartatott-meg. Így lettek gyakran az Indusoknál költeményes mással-érthető szavakból is valóságos szörnyetegek, p. o. sok karu, hatalmas; ezer szemű, mindent-tudó helyett; — nálók a' vallás művészséget teremtett, holott a' későbbi Hellászoknál a' művészség rész szerint csak vallást. Tudakozza azonban az ember valamely miveltebb Industól, hogy ő Mythologiájokról mit ítél, azonnal kifog feleletjéből tetszeni: hogy egy Nemzetnek a' köznéphez alkalmazott isteni-tiszteletének megítélésében a' legfőbb vigyázattal szükség lenni. Az Indusok azt mondják: mivel az Isten test nélküli 's láthatlan; tehát az ábrázolás által nekünk elménkben lehetetlen róla valami alkalmas képzetet szereznünk, az Isten tulajdonait az ész ugyan megfoghatja, mivel munkálódásai nyilván valók, de a' véges képzetek körében senki az egészet benem foghatja, azért szabad a' sokaságot az Isten tulajdonságainak némely ábrázolattal megilletni, ne hogy a' vallás eránt elméjéből minden érzés eltűnjön. Átaljában két

módja van az isteni tiszteletnek: egy belső t. i. midőn a' lélek magát egészen az emberek atyának alája veti, 's őt munkáiba titkon csudálja; — és egy külső, vallásbeli czeremóniákból, áldozatból és imádságból álló. Ez utóbbi nélkül, ugy mondják ők, az igaz Istentfélő ellehet, sőt azt gyakran mint Istenséghez nem illőt ugy tekintheti. Ugyan azért az ilyen okfők mellett az Indusok vallásbeli vélekedésökben a' legtüredelmesebb nép e' földön. A' Mennyegek'-országá, azt mondják ők, egy sok ajtaju palota, mellybe minden-ki ön' módja szerint bejuthat; ők még a' Törökök' Moskheákat is Istenség templomának tartják, mivel az Isten minden-féle tiszteletnek tárgya, ha minő különbözök lennének is a' szokások vagy állítások.

Egykor a' Sziami-Király bizonyos francia követnek, kinek amazt megtéríteni parancsa vala, következő szép választ adott: Csudálkozom, úgy mond, hogy jó barátom a' Francia-Király oly egy dolgon nyughatatlankodik, melly az Istent illeti, és mellyet a' kegyes, a' mint látszik, egészen hajlandóságunkra bizta a' nélkül, hogy ő benne részt venne; mert vallyon az igaz Isten, ki az eget és földet teremtette, nem tudott e' minden ember' szívébe egyforma indulatot csepegtetni azon Cultus eránt, melly előtte legkellemesebb lenne? Barátom! bizd Istenre az ítéletet, és ne szabjad senki elejébe, hogy mi módon áldja valaki a' Felségest. Berniernek egykor az Indusok azt felelték: mi nem mérészeljük vallásunkat igaznak, a' tiéteket pedig hamisnak állítani, mert a' mienk is jó, és az Isten minden-kinek az útát ő hozzája megmutatta. De azt egyáltalában megesmerni nem akarták, hogy a' dicső Keresztény-Vallás az egész világnak való, az övék pedig csak rege 's találmány lenne. Mellyik emberiség' barátja ne kívánná, hogy illy Nemzetnek,

mellynek vallása' veleje oly felséges, európai művelődés mi elébb ne adatódna! a' mit az Angoly-nemzet' biblia-társaságok' és a' sokféle Missionáriusoktól csak ugyan idővel várhatni.

Közi Szepsiből STAUT JÓSEF,
Főhadnagy.

20.

Polykletus' útazása, vagy Római Levelek.

(Folytatás.)

Huszonhatodik Levél. Polyklét Krántorhoz.

*Egy pompa-szerető Rómainak falusi kastélya. — Feredők. —
Ebéd-kertek, 's a' t.*

El-lévén mind a' ketten bájolván azon egyszerű szépségü 's külömbféle képektől, mellyeket látánk, a' falusi élet' örömeiről beszélgeténk magunk között. „Melly boldogság! felkiálta Lucius, szorgalmas és megelégedő szolgálattól körülvéttelve élni, az esztendő' forgása alatt csak hasznos és bőven megjutalmazott munkák' sorát látni, 's napjait csendes békeességben tölteni; nem alkalmatlankodván az Isteneken olyan kívánságokkal, mellyeket kegyességek legnagyobb bizonyosságául tagadnak-meg tőlünk. Melly külömbség ezen méltó öregnek, kit most elhagytunk; 's a' mi kevély városi lakosainknak éle-

tek között. Ezek szünet nélkül ide 's tova hánytatnak, ő mindenkor csendes nyugalmat kóstol; ezek megvetik amannak egyszerű foglalatosságait; ő szánakozva nézi ezeknek ravasz mesterkedéseit, mellyek nyugtalan napokat 's alkalmatlan éjtszakákat szoktak magok után húzni. Oh kedves Polykletem! folytatá felhevülve, vajha minekutánna első esztendeimet Róma' dicsőítésére szentelendem, utóbb magamnak élhetnék csendes magányban egy szerencsés háznépnek közepette, ott mind a' természetnek, mind a' művészségnek remekeit tanulhatnám, 's azt a' pályát, mellyet az Istenek számomra kimértek, békességben végezhetném-el."

„Szívemből óhajtom, felelék én, hogy állhatatosan kövesd ezen szándékot, mellyet szerencsés hajlandóságod sugall! Hazájának szolgálni, 's földet művelni; — ezek egygy igaz polgárnak legelső kötelességei; az ezeknek gyakorlásából származó boldogságot az a' mit egy bölcsüinktől hallottam, jobban megmagyarázza, mint én megmagyarázhatnám. Gyges Király legszerencsésebbnek tartotta magát a' halandók között; erről még jobban megakarván győződni, Delphibe utazott, hogy megtudná, ki legyen legboldogabb ember? Az Isten azt felelte: hogy csak két igazán boldog embereket nevezhet. A' Király kérdi ezeknek neveit, erősen elhitetvén magával, hogy a' maga nevét fogja hallani, reményében megcsalatkozott; Phoediust és Aglaust hallotta nevezni. Az első hazájának védelmezésében halt-meg. A' másikat senki sem esmerete, sokáig haszontalanul keresték, végre megtudták, hogy az egy szegény sorsú 's közép idejű ember, ki Arkádiában élt, hol saját kezeivel mivelte atyaitól nyert örökségét."

Mig így beszélgeténk, az ég dörögni kezdett, 's az egész látkört sűrű felhőkkel borítva szemlél-

vén, közel lévő menedék-helyet kerestünk. Szerencsénkre az úthoz közel egy szép és nagy házat vettünk észre, 's éppen oda érkeztünk, mire az első leomlott.

„Ez a ház, melyet itt látni fogsz, monda Lucius, tökéletesen ellenkezőt mutat, mint az mutatott, melyet elhagyánk. Amott minden régi eleink' egyszerűségét festette, itt azt fogod látni, melly pompával élnek most azoknak maradékai. Csudálni fogod melly igen ellenkező szokásaik vannak két azon egy rangbéli személyeknek; mert Sextus Octavius annyival hátrább van a' maga századjánál, a' mennyivel Marcus Minutius Rufus azon túl haladott. Ezen Római férjfi, ki legelső familiáinknak egyikéből származik, Consulságot viselt személy. Véghetetlen gazdagsággal bír, 's hogy azzal szabadabban élhessen, itt tartja lakását. E'képpen mezeink az egész ellenkező használtatás által egyszerre mind a' mértékletességnek menedékévé, mind a' határtalan pompának játékszínévé lettek.”

Bemenénk a' házba. Minekutánna a' kapussal szóllottunk, egy szabados, ki arany fülön-függőket 's egy bizonyos gazdag prémezetű süveget viselt, azzal a' kérdéssel jött előnkbe: kik volnánk 's mit akarnánk? Mihelyt Lucius magát megnevezte, bevezettünk számtalan mások között a' házi-úr' szobájába, ki egy pompás párna-széken elnyújtózva nagy figyelemmel egy plánt vi'sgált, melyet egy építő-mester terjesztett eleibe. Alig hallotta úti-társom' nevét, azonnal sietve felkelt, 's mind a' két-tónkkal kezét fogott, 's maga mellé ültetvén, tudakozódott hozzá jövetelünk' okáról. Minekutánna ezt tőlünk megtudta: „hát Sextus Octáviustól jötök felkiálta mosolyogva! óh melly valóságos méltó Római! egy nála töltött napom egészen vissza-visz

a' szabad köz-társaság' első esztendeibe. Öreg Úr, öreg szolgák, régi szokások, minden újra lefesti régi szabású házában azt az olly igen magasztalt hajdani kort, melly nem annyira az igaz történetek' mint a' költemények' országába látszik tartozni. Itt, ifjú barátim! más embereket, más szokásokat fogtok találni; szégyennel vallom-meg, mi Rómaiak nem hasonlítunk többé atyáinkhoz. A' birodalmunk' alá vetett népekkel sokszor és sokféleképpen elegyedvén' össze, végre eltanultuk vétkeiket. Sokszor dicsekszünk, hogy minden népeket meghódoltattunk; de ellenkezőképpen van a' dolog, ők hódoltattak-meg bennünket. Észre-vétetlenül meghonosodott nálunk a' Jóniaiak' puhasága, a' Gallusok' mértékletlensége 's a' Görögök' elmés ravasz-sága."

Ezen szóknál hirtelen pirulás borította-el orczáimat, Lucius sietve kezde szólani: „Uram! monda: az úti-társam Görög és szerencsétlen.” Minutius még jobban látszott magát szégyenleni mint én; azomban sokkal finomabban izlésű volt, mintsem hogy arra, a' mit száján kiejtett, ismét mindjárt vissza tért volna; ellenben velünk bánása leereszkedőbb 's beszéllgetése szivesebb lett, 's gyakrabban szóllott hozzám, hogy ezen kis megkülömböztetés által a' nekem akaratja ellen okozott sérelmet velem elfelejtetné.

„Fiatal Görög, monda: én jobban tisztelem mint akárki azt a' jeles férjfiat, kitől jöttök; egyenes szívvel mondom, szeretnék hozzá hasonlítani; 's vallyon ki is nem volna kéntelen a' hozzá hasonlítást kívánni? de a' folyó soha sem megy vissza forrásához; lehetetlen, hogy azon sanyari erkölcsök közöttünk többé megújuljanak, mellyek inkább félelmet, mint tiszteletet gerjesztenek bennünk. Az igaz bölcs nem küszködik szünet nélkül a' maga

századjának erkölcei ellen; megalégszik azzal, hogy azoknál jobbakat gyakorol; mert azoknak megvetése utóbb gyűlöléssel tölti-el szívét a' maga idejébéliek eránt, 's magát ezeknek szeretetétől megfosztja. Sextus Octavius bizonyítja példájával ezen szomorú igazságot; ő kerüli az embereket, 's fényes rényei, mellyek azokat jobbithatnák, fogatlanokká 's terméketlenekké lesznek azon magányban, mellybe magát zárja. Cátónak igen buzgó követője lévén, nem gondolta-meg, hogy ezen nagy embert, keménysége minden Rómaiak előtt a' legszerencsétlenebbé tette. Elhiheted e? a' híres, a' dicső 's olly jeles Cátó negyvennégyyszer vádoltatott-bé a' népgyűlése előtt, 's az ilyen szüntelen ismételt ámbár mindenkor megesmert igazságtalanság egy bizonyos keserűséget hagyott vissza lelkében, mellynek minden tselekedeteiben, valamint minden írásaiban is vagynak nyomai.

„Hány tévelygés, hány ellenmondás van, folytatá tovább, mindenben, valamit ezen híres Censor tselekedett! vissza akarta hozni a' régi rényeket, 's megvetette a' jósolókat (Augures), kik nagyságunk' legfőbb előmozdítói voltak; azt akarta, hogy Róma mindennel birjon, és semminek se vegye hasznát; igazságot predikált, 's nem szünt meg a' haldokló Chartágó lerontására ösztönözni, mérséklést javalt, 's engesztelhetetlen volt. Elfelejtette, hogy vagynak hasznos ellentállások és hasznos vetélkedések. Róma elvolt veszve az erkölcsökre nézve, mihelyt nem volt eilenség, mellytől félnie kellett volna, 's egy bölcs okozta ezen veszedelmet!”

„Illyen formán, mondék én mosolyogva, egy Római maga bánja Carthagó' esetét.” — „Én nem bánom, felele elevenen, hanem követkeéseit megösmérem, 's Cátó maga is megösmerné azo-

kat. Valóban a' szabad Köz-társaság olly csudálkozásra méltó, 's olly álhatatos erőlködésű iparkodást nem azért tett, hogy elébbeni állapotjában megmaradjon; titokban állapotjának megjobbítására törekedett, 's midőn utóbb sok áldozat-tétele, vitésége és szerencséje által minden ellenségeit meggyőzte, gyermekei akartak élni az ilyen sok és nagy fáradtságnak gyümölcseivel."

„Erre a' poutra értünk most-el, folytatá szava-it: Urai lévén a' világnak, szeretjük egy helyre össze-gyűjteni mind azon csudákat, mellyek a' föld' kerektségén el vagynak szórva, 's azt akarjuk, hogy utóbb a' bámuló útas így kiálthasson-fel: „Rómát láttam, 's láttam a' világot!”

Ezen szempillantatban egy szabados azt a' jelentést tette: hogy a' feredők készen vagynak. „Barátim! így szólla hozzánk gazdánk: ti elfáradtatok, egy gondosan készített feredő vissza fogja a' hosszas utazá: által elbádjadott erőteket adni, 's jobban érezhetitek velem egygyütt a' vendégeskedés' örömeit.” Elmentünk a' szabadossal, ki minket a' feredő-házba (balneum) vezetett, melly szón magános házbéli feredő-hely értetik; a' közönség' számára készültek, feredőknek (balnea) neveztetnek. Egy szolga, ki foglalatosságáról balneatornak vagy ferdő-mesternek neveztetett, egy fejér márvánnyal kirakott szobába vezetett, hol egy porphirkő-kád hideg vízzel volt megtöltve, ez hideg feredőnek (frigidarium) hívatatik; innét egy másik szobába a' tepidariumba vagy langy-ferdőbe mentünk; egy harmadik szoba (calidarium) meleg feredőt tartott készen. Ebben megállapodtunk, nem tartván tanácsosnak a' negyedikbe az izzasztó feredőbe (laconicum) menni, hol forró gőzök a' test' minden részeiből patak módra csorgó izzadást préselnek-ki. Reggeli utazásunk már e' részben tökél-

letesen eleget tett. Szépen öltözött gyermekek igen finom spongiákkal kezdetek bennünket dör'sölni, kik azután egy elefánt-csontból készült kasza formájú (strigilis) szerszámmal a' porral vegyült 's reánk ragadott verejtéket róluuk nagy gonddal levakarták, 's bőrünk' minden egyenetlenségét megsímitották. Minekutánna a' feredőben elegendő ideig késtünk, igen finom gyapjú-gyolcsal letöröltettünk, 's egy másik szobába, melly kenő-szobának (unctuarium) hívatatik, vezettettünk. Itt mindenféle napkeleti drága illatu szerekkel telyes edények tartatnak. Mindenikünk azt az illatos szert választotta, melly neki tetszett. Lucius myrhával kente-meg magát, én nardussal. Azután reánk adták ruháinkat, 's minekutánna egynehány szempillantatig nyugodtunk, vissza-mentünk a' házi-úrhoz.

Ez egy tágas ebédlő-szobába várakozott reánk, melly Coenatiónak nevezetik 's a' háznak földszí-
nén való részében vagon, 's azal különbözik a' Coenaculumtól, hogy ez mindenkor felső emeletben találtatik. Csudálkozva láttam az asztal felett egy nagy mennyezetet, melly a' pornak a' tálokra hullását akadályoztatta. Szükségtelen volna mondanom, hogy igen pompás ebéd volt számunkra készítve. Csak azt jegyzem-meg, hogy az egészen, Italiában nem találtató eledelekből állott, millyenek a' Pontusi halak, Máltai daruk, Ambraciai gödöllye, 's egy igen jóízű húsú lagopus nevű madár, melly Helvetzia' hegyeiben lakik. Minutius nagy örömet találta benne elmondani, mellyik étel honnét veszi eredetét, mig előtte való napon Sextus Octavius abban látszott kevélykedni, hogy csak hazai-étkeket tétetett előnkbe. Lucius illendő kéméllyessel erről említést tett. „Octaviusnak igaza van, felele Minutius, 's talám én sem hibázom. Ő minthogy csak az atyai gazdagságával bir, tartozik úgy élni

a' mint azok éltek; nekem némelly szerencsés környülményeik véghetetlen nagy gazdagságot adtak, 's én más utat tartoztam választani. A' takarékoság a' szegény sorsban rény, a' középszerűben bölcsesség, a' gazdagságban véték. Azt kérdem, mi lenne a' többi emberekből, ha a' nagy urak halomra gyűjtenék a' győzödelem által nyert kincseket? mi lenne Rómából, ha némelly polgárjai több arannyal birnának, mint maga az Ország bir? A' gazdag, ki rakásra gyűjt, hazájára nézve veszedelmes, a' ki bőven költ, az emberi nemzetnek vigasztalására szolgál; fényűzése által visszaadja a' szorgalomnak azt, a' mit tőle az erő elragadozott, 's bővelkedésével ezer szükölködő familiákat táplál."

„Uram! mondék én, midőn a' nagy gazdagságnak ügyét illy ékes-szóllással védelmezed, hogyan foghatnám én a' középszerű sorsnak pártját? cugedd-meg, hogy csak egy kérdést tegyek: félszázad folyt-le Carthágo' elenyészésétől fogva, 's már nem vagytok az a' nép, melly előbb voltatok; ha illy mértékben mentek előre, hová vihet benne teket a' század' másik fele?" — Azt az Istenek tudják, felele Minutius, talám azon jótétemények, mellyekkel ők bennünket tetéznek, reánk nézve veszedelmesek lesznek, 's én is azt mondom Ennius-sal: egyedül őseink' rényei tartják fenn mái napon Rómát. Ezen rények már nincsenek, 's nem is jöhetnek többé vissza. Fabricius Curius, és olly sok egyebek, kiket gyönyörködve emlegetünk, szegénységekkel külömböztették-meg magokat; de akkor a' szegénység tisztesség volt, 's éppen ollyan tekintetet szerzett nekik, a' millyent mái napon nekünk a' gazdagság szerez; ők az ő idejek' lelke szerént éltek, nekünk a' mienké szerént kell él-nünk. Én szeretem, megvallom a' fényűzést, de azt akarom, hogy az nagyságos; nemes, finom íz-

Iésű, egy szóval: olyan legyen, a' millyennek egy Rómainál, ki Cliensei között Királyokat számlál, lennie kell. Én nem festetem-meg juhaimnak gyapját a' természet' megszegyenyítésére, még életekben bársonnyal, nem hizlaltatok afrikai csigákat forró borral és liszttel, mint Fulvius Hirpinus; nem kérdezem, ha az asztalomra jövő hal, a' Sublicius hídön felül fogatott e vagy alól; de szeretem látni, ha meghódoltatott tartományainknak minden termései egymás után ékesítik asztalomat, 's ezeknek külömbfélesége nekem kellemes bizonytságot tesz Róma' hatalmáról.

Ezen szempillantásban belépett egy rábszolga gyönyörű szőlő-fürteket hozván egy kosárban 's Minutiusnak ezen szókkal adván által: „Uram vedd kegyesen szüretünk' zsengejét. Az az Isten, ki azt nekünk adja, még nem vett belőle hódolást, 's magad ékesítheted vele szobraid.” — „Elfogadom az ajándékot, ki küldi azt nekem?” — „Uram! nem ajándék, hanem adó, mellyet Oenophilus, szőlőid' gondviselője küld.” — „Kedvesen veszem figyelmét, lesz gondom megjutalmazására; hát te kié vagy?” — „Uram a' tied.” — „Mellyik tribunusból?” — „A' tizedikből.” — Az én házómban születél e?” — „Vajha itt születtem volna! szerencsésebb volnék, mint vagyok. Barátod Licinius Crassus adott engem neked testamentomban, az Antiumi házához tartozó ingó-javakkal egygyütt; ő nekem megígérte a' szabadságot, de halálával mindent elvesztettem.” — „Jut eszembe azon öt-száz között voltál, kiknek felénél többet felszabadítottam.” — „Ugy vagyon Uram! akkor én fiatal voltam, 's azt gondolták, hogy még dolgozhatom, de azólta megöregedtem.” — „Mi neved?” — „Dares.” — „Jól van Dares, tudakozódnai fogok felőled, 's ha jó bizonytságot tesznek róiad, meg-

adom azt, a' mit régi Úrad ígért." A' szegény rabszolga örömmel telve ment-el, 's Minutius azonnal felírta nevét jegyző-könyvecskéjébe.

Felkeltünk az asztaltól, a' napnak hátra lévő része abban tölt-el, hogy a' házat szemlélgettük, mellynek minden részeit egygyenként megmutogatta maga Minutius. Innét pompás kertekbe mentünk. Ott hosszú, 's a' napsugáraitól általjárhatatlan sorfák, szobrok, magas Platanusokkal körül-ültetett csatornák 's külföldi fák látszottak. Ezen utólsók között különösen figyelmeztettek bennünket a' Mediából hozott citromfák, mellyek kifúrt fenekű edényekben voltak plántálva, de minden reájok fordított gond mellett is hönjokat látszottak sajnálni. Azután egygy igen magas, mesterségesen készült dombra mentünk-fel, honnét az Appenninus hegyek' hosszú sora úgy tűnt szemünkbe a' nagy távolságban, mintegy kékelő linea; lábaink alatt a' Tiberis hömpelygette nap sugáraitól ragyogó habjait; másfelől Róma vetett távolról határt szemünknek. Csudáltam ezen látást, Lucius bámult, 's gazdánk minden vonásinkra figyelmeztvén, inkább látszott gyönyörködni abban, hogy mi csudálkozunk, mint ezen szép helynek birásában. Midőn a' házba vissza mentünk, így szólla hozzám: „Fiatl Görög! vagynak e hazádban mosolygóbb, szebb és gazdagabb falusi lakhelyek mint ez, 's nagyobb és szebben elrendelt kertek, mint itt? Felelj nyíltszívűséggel, egy Athenei születésűnek javallása még nagyobb mértékre nevelné azon hitemet, hogy Italia a' földnek minden tartományait felülhaladja.” —

„Uram! felelek én, minthogy azt kívánod, hogy nyíltszívű legyek, habozás nélkül elmondom, hogy ezen olly sok tekintetben megösmert elsőség több más tekintetekben kétségessé tétethetik. Athénének keskeny határja, sőt egész Görögország sem

hasonlíthatatik össze azon véghetetlen kiterjedésű birodalommal, melly tinektek hódol. Az olly sok Nemzetek' adózása annyi kincset ad a' tiéteknek, a' mennyiről mi nem is álmodhatunk; végre vitézségek megelőzte a' miénket. De vallyon nincsenek e ezeken kívül más jelességek, mellyekkel egy nép a' másikat felyül-haladhatja? egyedül csak fegyveres kézzel nyerhetnek e a' népek győzödelmeket? vagynak nehezebbek, 's talám dicsőségesebbek is mint azok, mellyekkel Róma kérkedik, 's ezután nekünk az ilyenekre kell számot tartanunk. A' tudományok és szép mesterségek teszik mái napon az én hazámnak egygyetlen egy birtokát, 's e' részben Róma még nem készül tőle az uraságot elvenni. Az a' gazdag könyvtár, mellyet gyönyörködve mutattál, vallyon millyen Írók' munkáiból áll leginkább? melly országból származtak azon bölcselkedők, költők, történet-írók és szólnokok, kiknek olvasása, a' mint mondád, üres óráidban megbájol? ha a' hadakozás és igazgatás' tudományát kiveszszük, melly tudományok miveltetnek Rómában? a' mivészségek ezen a' Görögök előtt olly igen kedves mesterségek nálatok alig esmertetnek annál inkább is nem becsültetnek. A' folyosóitokat és kertjeiteket ékesítő számtalan szobrok között hány eredeti Római van? legszebb templomaitok nem görög építő-mesterek által építették e? össze lehet e hasonlíteni a' ti esetlen Toskánai oszlopaitokat azokkal, mellyeknek ékes össze-illését Corinthus és Jonia szabták-ki? ha csekélyebb tárgyakra leszállunk, ezen ágyak, asztalok, pompás edények, gazdag gyertya-tartók is minden szempillantásban emlékeztetnek arra a' szerecsés országra, hol még a' legkisebb mívekben is kellem és ékeség uralkodik."

Ezen szóknál elhallgattam, nem ok nélkül félvén, hogy hazám' szeretetétől igen elhagytam magamat ragadtatni. Vi'sgáló szemekkel néztem Minutiusra, ki szavaimat nagy figyelemmel hallgatta; egy mosolygása azt adta értésemre, hogy szabad lelkiségem nem bántotta-meg.

Egy szempillantatni hallgatás után így szólla hozzám: „Fiatál ember, szeretem látni ezt a' görög elevenséget, az engem legkevesebbé sem bánt-meg, 's helybe hagyom azt a' huzgóságot, mellyel hazád' ügyét védelmezéd. De minthogy viszátkodásban vagyunk, engedd-meg, hogy vélekedésedet megtámadjam, 's az enyimet elődbe terjeszszem.

„Te Rómában csak az erő' gyözüdelmét látod, valamint Görög-országban az elméjét. Akármilyen fontosságot tulajdonítasz is akár egygyiknek, akár a' másiknak, ezek elégtelenek valamely Nemzetet a' dicsőségnek azon tetején, mellyre azt egy szempillantatig felemelték, állhatatosan megtartani; csak a' bölcsesség 's csak a' jó igazgatás adhatnak neki maradandó dicsőséget. Aristoteles, ez az olly mélyen gondolkodó Polyticus, tudott volna e egy Országot ollyan erős alapra építeni, mint Romulus épített? a' ti híres íróitok gyujtottak e népeitekben olly haza-szeretetet, mint a' mieinkben a' mieink, ha bár az Atheneieknél kevesebb talentomokkal bírtak is? azon jeles emberek, kik szabad köztársaságokat külömbféle időkben igazgatták, annak legnagyobb hasznára fordították e azt a' hatalmat, mellyel fel voltak ruházva? millyen hasznát vette Pericles, ez a' nagy és ritka elme egész Görög-ország' kincseinek, mellyekről olly igazságtalan rendelkezést tett? Minerva számára egy pompás Templomot emelt, 's Athene' megvételére utat készített. Ó gyönyörködtette a' ti népeteket, mi tápláltuk a' miénket. A' szövetségeseiktől kicsikart arannyal az Athe-

neiek annyi mulatságai fűzettek-meg; Rómában a' meggyőződtektől elvett préda az adó' leszállítására fordított. Ti a' játékszineiteknek, mi a' mi vízcsatornáinkat, országútainkat 's atyai gondoskodásunknak sok egyéb emlékeit tehetjük ellenekbe. A' hol ti fényűzők vagytok, ott mi adakozók vagyunk 's a' t. Görög városaitok birodalmunkhoz kapcsolatván, olyan hasznokba fognak részesülni, mellyeket magokra hagyattatva, soha sem ösmertek volna."

„Mi még többet tettünk; erkölcsseiteket is jobbitottuk, a' Senatusnak egy végzése eltörlötte a' zabolátlan Bacchusi-Innepeket, mellyek Isteni tiszteleteteknek gyalázatjára szolgáltak; 's ezen nagy leczkét annak a' népnek köszönitek, mellyet vadnak szoktatok nevezni."

„Mentsenek az Istenek, hogy alázzam azon minden rendbéli remek munkáknak érdemét, mellyekben hazátok kevélykedik! az a' buzgó szorgalom, mellyel azokat össze-gyűjtjük, eléggé bizonyítja, melly nagy fontosságot tulajdonítunk nekik."

„Becsüljük költőiteket, szónokaitokat, történetíróitokat; csudáljuk művészeitek' munkáit, de hidd el nekem, hogy minden Nemzet, melly a' művészetet egygyetlen egy tárgyává teszi, legfőbb javának azon függetlenségnek elvesztésétől félhet, melly nélkül még ezen mesterségek sem boldogulhatnak."

„Mit mondok? még ezen tárgyaknak elvesztését is várhatja, mellyektől dicsősségét kölcsönözi. Azok, kik a' hatalommal bírtak, könnyen megszerzhették magoknak eme pompás edényeket, szobrokat, képeket, mig ezeknek tudós készítő azokat megtartani nem tudták. Most efféle művek nagyobb számmal vagynak Rómában, mint egész Görög-országban. Ha Athéne az Innepi-játékokra tékozlott summákat falainak védelmezésére fordította volna; Spárta által nem aláztatott, 's talám még

Szilla által sem győztetett volna-meg. Csak akkor adhatja magát igazságosan valamely Nemzet a' fényűzésre, mikor egyszer eme fontos kötelességeknek eleget tett. Ám vadászsa ezentúl Róma ezen ragyogó hiúságokat, van jussa reá, mert népe' szükségseit kielégítette. A' görög építés-mesterségét ellenibe tetted a' miénknek, én másfelől ebben a' két Nemzetek igazgatásának példázatját láttam: nálatok könnyelműséggel egygyesített kellemet mutat minden, Rómában pedig komorságot és tartósságot; ti a' ti időtökért dolgoztok, mi minden századokért dolgozunk."

Az a' jóságos indulat és hang, mellyel Minutius ezen jegyzéseket tette, nagyon szívemre hatott. A' nélkül, hogy vélekedésében megegygyeztem volna, megkellett ösmernem, hogy az nincs minden fundamentom nélkül. Az a' vesztegető pompa, melly eleinten tőle elidegenített, kicsinyenként menthetőbbnek látszott lenni. Úgy ítéltém, hogy meg kell azt különböztetni olyan esztelen tékozlástól, millyenről Minutius példákat említett; 's általláttam, hogy egy fejedelmi nép Királyok' módjára élhet 's mint ezek igazságosan részesülhet költséges örömkben, miuthogy az által a' népek' fenn-maradására szükséges dolgokat nem fogyasztja.

Minekutánna gazdánknak azt a' szívességét, mellyel bennünket látott, megköszöntük, búcsút vettünk tőle 's két vivő székre ültünk, mellyeket unszolására el kellett fogadnunk.

S. K. J.

21.

Válogatott darabok az Ánglus-Szemlélőből,
Időnkre 's Hazánkra alkalmaztatva.

— *Tantene animis cœlestibus irae.*

Virg.

Az emberek semmiben se tsalják meg annyira magokat, mint abban, a' mit közönségesen buzgóságnak nevezünk. Olly sokféle indulatok rejteznek az alatt, és olly sok származik abból, hogy nem kevesen állították már a' felől: az emberi nemzetre nézve sokkal jobb lett volna; ha az soha se vétetett volna fel a' virtusok számába. Bizonyos, mig a' buzgóság egyszer ditséretes és okos, százszor vétkes és hibás szokott lenni. Nem is lehet másként, ha tsak azt veszük is gondolóra, hogy minden vallásokban, akár mennyire ellenkezzenek is egymással; sőt minden Vallásnak különös felekezetiben is, egyenlő dühösséggel foglalatos.

Nemelly 'Sidó Rabbínusok úgy adják elő a' dolgot, hogy az első gyilkosság a' vallásbeli villongás által okoztatott; 's ha a' vallásbeli buzgóság' történeteit Kain' napjaitól fogva, egész a' mi időnkig tudhatnánk; annyi gyilkosságot és vérontást látnánk azokban, hogy az okos ember félne magát ezen indulat-

nak általadni, leginkább ha a' kérdés tsupa véleményeket és gondolatokat illet.

Én kívánnám, hogy minden buzgó, az ő szívét mindenként megvizsgálná; 's bizonyosan tudom, gyakorta úgy találná, hogy az, a' mit buzgóságnak nevez az ő vallásáért, nem egyéb, mint kevélység, saját haszonkeresés vagy gonoszság. Az, a' ki mástól a' véleményekben különböz, eleibe teszi magát annak és sok dolgokra nézve okosabbnak 's tudósabbnak akar tartatni. Ez már nagy ösztön a' kevélynek arra, a' mit vallási buzgóságnak nevez, 's hogy ez így történik, azt látjuk némelyeknek magokviseletéből, a' kik az Orthodoxia mellett igen hevesen buzognak, de a' kik még is a' bűnös és rossz erköltsü emberekkel nagy barátságot tartanak, tsak a' hit' pontjaiban egyezzenek velek. Ennek az oka az, mivel a' tévelygő hitü a' kegyes embernek elsőséget ad, 's a' jó keresztényt legnagyobb bethben tartja; midőn maga ezen tö. kéletességre nem juthat. Megvilágosítva találjuk ezt egy esmeretes mondásban, a' mellyet tsaknem minden erköltsi könyvekben, ámbár más alkalmatossággal, olvashatunk:

— video meliora, proboque
Deteriora sequor.

Ovid.

Ellenben bizonyos, ha a' mi buzgóságunk igaz és jó, sokkal inkább kell haragudnunk a' bűnösre, mint az eretnekre: mivel különbféle esetek vagynak, a' mellyek az utólsót ama' nagy bíró előtt menthetik; de egy sints, mellyel az első magát menthetné.

Az önnön haszonkeresés hasonló nagy felingerlő, 's némellyiket, a' vallási buzgóság' színe alatt, üldözésbe dönti. Ezen okból senki sem olly kész és hajlandó az igaz Isteni-szolgálatnak tüzzel 's vassal való terjesztésére, mint azok, a' kik abból hasznot reménylenek. Mindazáltal ezt a' szót, önnön haszonkeresés tágasabb értelemben akarom venni, mint azt közönségesen veszik, mivel az mind lelki idvességünket és boldogságunkat, mind ideig való javunkat illeti. Az ember örül, ha sokan vagynak mellette; mivel azok néki az ő különös véleményeiben erősítésére szolgálnak. Minden ujonnan térített mintegy új bizonyossága az ő hitének. Azt gondolja, hogy az ő alaptörvényei magokkal hordozzák a' meggyőződést, 's annál igazabbak, ha úgy találja, hogy mások' okossága szintén úgy helybenhagyja azokat, mint az övé. Hogy ez a' gondolkodás gyakran az embert a' buzgóságra tsábítja, kitetszik az Atheistáknak (Istentagadónak) magokviseléséből, a' kik az ő vélekedéseiket szintén ollyan heveséggel védelmezik és terjesztik, mint azok, a' kik azt hiszik, hogy egyedül az Isten' ditsósége mellett buzognak.

A' gonoszság is egy új rettenetes követője a' buzgóságnak. Sok jó emberben van természeti epe és ellenséges indulat, mellyek a' vallás által elnyomattatnak és letsendesítetnek; de mindent félre tesz és dühösködik, ha a' kiütésre valami színt talál, a' melly a' kereszténység' kötelességivel nem látszik ellenkezésben lenni. A' vallási buzgóság' tehát nagy gyönyörűség a' gonosz emberre nézve; mivel azt hiteti el vele, hogy az Istennek tesz szol-

gálatot, midőn még is az ő rossz és boszuálló szívét elégíti ki. Azért találjuk, hogy a' vérontások' és pusztításoknak nagy része, melyek a' világon voltak, a' dühösködő vallási buzgóságból eredett.

Azt örömezt látom, ha valaki a' jó dologban buzgó, 's különösen, ha ezen buzgóság által a' jó erköltsök terjesztetnek és az emberek' boldogsága előmozdítatik. De ha azt találom, hogy az eszközök a' mellyekkel él, akasztófa és kerék, gályák és tömlöztők, ha az emberek' testét fogságra veti, jószágaikat elveszi, familiájokat kiirtja és testeiket elégeti, hogy lelkeiket megtartsa; nem állhatom meg, hogy az ilyen felől, akármit gondoljon is az ő hite és vallása felől, ezt ne mondjam: ennek hite hijába való, 's az ő vallása nem terem jó gyümölcsöket!

Minekutánna ezen hamis buzgókról a' vallásban, szóllottam; nem kerülhetem el, hogy az embereknek egy iszonyu neméről is említést ne tegyek, a' kik felől nem hinné az ember, hogy vannak a' világon, ha a' mindennapi társalkodásban nem találhatnának: érttem azokat, kik az Atheismus (Istentagadás) mellett buzognak. Ki gondolná, hogy ezek az emberek, a' kik minden egyéb dolgokban, azoktól, a' kiknek van vallások, elmaradnak, még is ebben őket fellül haladják, 's nem tiszták ettől az egy hibától, melly úgy látszik, hogy a' meggondolatlan heveségből származik a' vallás' dolgaiban? De azt látjuk, hogy a' hitetlenség szintén azon dühösséggel és tüzzel, szintén azon haraggal és méreggel terjesztetik tovább, mint ha az embereknek idvessége attól függne. A' buzgóknak ez a' neme olly

nevetséges és felfordult, hogy az ember nem tudja azt illendő színekkel rajzolni. Ezek olyan vagdalkozók, a' kik mindég fegyverben állanak, jóllehet semmiért se viaskodnak. Barátjaiknak szünet nélkül intenek, hogy menjenek által hozzájok; ámbár e' mellett megvallják, hogy azzal egy se nyer közülök semmit is. Rövideden az a' buzgóság, melly az Atheismust (Istentagadást) terjeszti, még sokkal izetlenebb és tsúfosabb, mint az Atheismus maga.

Mivel ezt a' buzgóságot, melly az Istentagadókban és hitetlenekben van, előhoztam; azt is meg kell jegyezmem: hogy ők is különös módon, a' babonának lelkétől el vannak foglaltatva. Ollyan véleményekhez ragaszkodnak, mellyek teli vannak ellenmondással és lehetetlenséggel; még is ők ugyan akkor minden kis nehézséget a' hit-ágazatban úgy néznek, mint elegendő okot annak félre vetésére. Ollyan gondolatok, mellyek a' józan észet megegyeznek, és az emberi nemzetnek véleményeihez minden időkben, 's minden népeknél közel jártak, nem említvén, hogy azok a' társaságok' vagy egyes személyek' boldogságának előmozdítására tzeleznek; ezen gondolatok mondom, mint tévelygések és előítéletek kitsúfoltatnak, azok helyett ellenben ollyan tanítások állítatnak fel, mellyek iszonyuak és ész nélkül valók, sőt legnagyobb könnyenhívóséget kívánnak, ha valaki bé akarja venni. Szeretném egyik-től ezen babonás hitetlenek közül azt kérdezni: ha az Atheismusnak minden nagy állításait fundamentomul felvennénk, a' millyenek ezek, hogy a' világ vak történet által

Jett; hogy az élő való, materiából áll; hogy a' lélek halandó; hogy a' mi mesterségesen építetett testünk történetből szerkeztetett így öszsze; hogy a' testek magoktól mozgattatnak 's nehézségjek van 's a' t. és ezeket a' leg-híresebb Atheisták' vélekedése szerint, mint hitvallást öszsze tenné, azután pedig azt egy népre akarná az ember vetni; azt kérdezem tőlek: nem kivántatnék-e ehez a' hitnek sokkal nagyobb mértéke, mint akármelly más hitágazathoz, a' mellynek magokat annyira ellene szegeznek? Engedtessék-meg azért nekem, hogy ezen rágalmazókat mind saját hasznok' kedvéért, mind a' közjóra nézve, arra inthessem: tselekedjenek legalább magokkal megegyezőleg, 's ne buzogjanak olyan igen a' hitetlenség és a' babonás esztelenség mellett.

Coelum ipsum petimus stultitia —

Hor.

Midőn tegnap estve haza mentem, egygy igen érdeemes Pap barátomtól egy levelet találtam. Ebben nekem azt jelentette, hogy tegnapi elmélkedésem' utolsó része néki különösen tetszett. Melléje tette annak a' következő értekezést is, hogy ezt az ő kívánságára közönségesé tenném. Áll pedig az részent nem igen esméretes jegyzésekből, részent olyanokból, a' mellyek már szokásban voltak ugyan, de úgy a' mint illetet volna meg nem világo-sítattak:

„A' Hivót a' legnyakasabb Istentagadó is mentheti, hogy őt megtéríteni iparkodott; mivel ezt olyan szándékkal teszi, hogy mind a' kettőjüknek hasznára lehessen. De

az Istentagadót nem lehet menteni, a' ki a' Hívót megnyerni igyekszik; mivel az ilyen térítés által se magának, sem a' Hívónek hasznot tenni nem iparkodik.

„A' jövődő életnek képzelése [az én lelkemnek titkos vigasztalása és enyhítése. Ez azt tselekszi, hogy az egész természet körülöttem vig és örömmel teljes. Megkettőzteti minden gyönyörűségeimet, 's megerősít minden szenvedéseimben. Könnyen nézhetem a' viszontagságokat és szerentsétlen eseteket, fájdalmakat és betegségeket, magát a' halált, és a' mi rosszabb a' halálnál, még azoknak elvesztését is, a' kik a' világon nékem legkedvesebbek, míg az örökkévalóság és amaz élet van előttem, a' mellyben se félelem se rettegés, se gond, se kín, se betegség, sem elválás nem lesz többé. Miért akar más nékem olyan szemtelenül szolgálni és engemet arra bírni, hogy ez mind tsupa képzelés 's merő szemfényvesztés? Ollyan szép dolog-e, ha valaki rossz újságokat hirdet? Ha álom az: hagyjanak engem azzal élni; mivel mind boldogabbá, miad jobb emberré téssen.

„Megvallom, nem látom által, hogyan bizhatnám magamat ollyan emberre, a' ki se menny-országot se poklot nem hisz, vagy más szavakkal, semmit se tart a' jövődő megjutalmazás vagy büntetés felől. Nem tsak a' természeti magunk szeretete, hanem az okosság is arra ösztönöz bennünket, hogy saját hasznunkat mindenek felett előmozdítsuk. A' Hívónek soha se lehet hasznára, ha nekem kárt tesz; mivel tudja, hogy ő maga is vesz az által, midőn egykor számot kell neki adni. Ellenben, ha tulajdon javát az erántam való

magaviseleténél meggondolja: ez őt oda fogja vezetni, hogy velem annyi jót tegyen, a' mennyi tőle kitelhetik, és őt tartóztatni fogja a' velem való rosszszúl bánástól. A' Hitetlen nem tselekszik úgy, mint okos teremtmény, ha nékem akarátja ellen javamra van, vagy ha engem szerentsétlenné nem tesz, ha ez neki most hasznót hoz. A' betsület és jószívűség megköthetik ugyan kezeit, de valamint ezek az okosság és bizonyos törvények által erősítetnek meg; ugy azok nélkül tsak ösztönök, vagy kétséges, megnem határozott gondolatok, minden fundamentom nélkül.

„A' Hitelenség az utolsó esztendőekben olyan jó következással támadtatott meg, hogy minden külső helyeiből kiűzettetnék. Az Istentagadó nem tarhatta-meg az ő helyét, 's azért a' Deismushoz szökött által, a' hol tsak a' kijelentett Vallást hozza kétségbe. Mindazáltal annyi bizonyos, hogy az efféle emberek között azok vagynak legnagyobb számmal, a' kik, mivel nem volt jó és kegyes nevelések, és a' vallás' igazságait nem vizsgálták-meg, olly keveset értenek az előttük lévő dologhoz; hogy hitelenségjek tsak más neve tudatlanságjoknak.

„Valamint az esztelenség és meggondolatlanúság alapjai a' hitelenségnek; ugy ennek nagy oszlopai és támaszai, vagy a' hiúság, hogy az ember okosabbnak akarja magát mutatni, mint egyebek; vagy az ő bátorságával való ditsekedés, melly szerént a' másik világnak rettentését megtudja vetni, mellynek olly nagy befolyása van azoknál, a' kiket ók gyenge lelkeknek neveznek; vagy annak megvetése, a' mi őket sok gyönyörüségektől tar-

tóztatja, mellyeket magokban feltesznek, 's a' mi őket a' lelkiismeret' vádolásával töltibé azok miatt, a' mellyekben már részesültek.

„A' Keresztény-vallásnak bévett főágazati az isteni kijelentésnek tekintete által, olly világosan bém bizonyítottak, hogy lehetetlen azoknak, a' kiknek füleik vannak a' hallásra, és szemeik a' látásra, felőlek meg nem gyógytetni. Azonban, ha lehetséges vólna is, hogy a' Keresztény-vallásban valamelly tévelygés találtatnék; még sem találom azt, hogy abból rossz következtetések származnak, ha az ember ahoz ragaszkodik. Idvezítőnk' emberré lételeinek és szenvedésének pontjai természet szerint ollyan hajlandóságot gerjesztenek az emberi szívben a' kegyességre; hogy, ámbár mondom lehetséges volna is ebben a' tévelygés, magának a' hitetlennek is meg kell valani, egy vallás se tehet annyit valósággal a' jó erköltsök' emelésére és előmozdítására. Magas gondolatokat adnak nekünk az emberi természetnek méltósága, és azon szeretet felől, mellyel a' legfőbb való az ő teremtményjeihez viseltetik, 's következésképpen arra kötelezünk, hogy tartozásainkat az Isten, felebarátunk 's önnön magunk eránt legnagyobb hűséggel gyakoroljuk. Melly sok jeles bizonyságokat huzott ki Sz. Pál Apostol, vallásunknak ezen fő-tanításaiából, a' kegyes életnek előmozdítására? Hogy mindenikből tsak egy példát hozzunk is elő: mi lehet erősebb indító ok az Istenben való bizodalomra, úgy a' Teremtőnek irgalma felől szükséges meggyőződésre, mint ez: hogy az ő Fiját adta mi érettünk a' szenvedésekre? Mi ösztönözhet minket inkább a' legalábbvaló embernek sze-

retetére és betsülésére, mint ez a gondolat, hogy a Krisztus ő érette meghalt? Vagy mi indíthat minket jobban a mi szívünknek tisztán tartására, mint ez: hogy a Krisztus' tagjai, és azon társaságnak egy része vagyunk; a' mellynek feje bűn nélkül való személy? De ez csak próba azon jeles buzdításokból a' kegyes életre, mellyeket az Apostol megváltónknak történeteiből vett.

„Ha a' mái hitetlenek mind ezeket olyan igaz szívűséggel és komolysággal meggondolnák, a' mellyet érdemlenek; ugy nem látnánk ő benne oly nagy elkeseredést, gonoszságot és kevélységet. Nem hoznának-fel olyan hibába való tsűf beszédeket, ellenvetések és kétségeket, a' millyeneket minden dolgok ellen lehet tenni, mellyeket mathematice bé-bizonyítani lehetetlen, hogy a' tudatlanok' elméjét bizonytalanságba hozzák, a' köz tsendességet megháborítsák, a' jó erköltsöket megvesztegessék, és mindenütt zavarodást 's rendtelenséget okozzanak. Ha ezen elmélkedések közzül egyik se lesz náluk foganatos, van még egy, melly talán az lehet; mivel az ő hiúságjokhoz van alkalmaztatva, a' mellyet jobban követnek, a' mint látszik, az okosságnál. Ezt a' gondolatot akarnám tehát eleibek adni, hogy a' világon minden időkben a' legokosabb és legjobb emberek azok voltak, a' kik az ő hazájok' vallása szerint éltek; ha abban semmit se láttak a' jó erköltsök és a' legjobb esméretek ellen, mellyekkel birtak az isteni Való felől. Pythagorásnak első regulája azt kívánja tőlünk, hogy az Isteneket ugy tiszteljük, a' mint a' törvények által el van rendelve. Mert ez legtermészetesebb magyarázatja

ennek a' tanításnak. Sokrates, a' ki mind böltsességére mind erkölcsére nézve leghíresebb volt a' pogányok között, azt kívánja végső óráján, hogy az ő baráti Eskulápnak egy kaskast vigyenek, kétség kívül alázatos tiszteletből, hazájának bévett isteni szolgálatja eránt. Xenophon azt beszéli, hogy az ő Herczege, a' kit mint a' tökéletesség' remekét úgy ír le, mikor közelgető halálát észre vette; a' hegyeken a' persiai Jupiternek és a' napnak, a' Persák' szokása szerént, áldozatot vitt, a' mint a' történetirónak szavai vannak. Sőt az Epikureusok, és azok a' böltsék, a' kik azt állítják, hogy minden lebegő porotskákból származott, ezen tekintetben különös alázatosságot mutatnak. Mert ámbár, az egy Istennek valósága az ő természet tudományok' alkotmányja ellen volt; mindazáltal megelégedtek azzal, hogy tsak a' gondviselést tagadják, midőn éppen akkor az Istenek' lételet erősítették, mivel az embereknek közönséges hitét, és hazájok' Vallását megtámadni nem akarták.

Közli BARANYAY FERENCZ.

22.

Nemes tett és dicső Dall.

Egy nemes tettet méltóan zengen, legédesbb, nehezebb, és dicsőbb munka. Ez csak istenibb Költők tulajdona, kik olly környülményekben erősek vólnának hasonló tetteket vívni ki. — Legszebb jelenet e' földön, midőn egy bóldogító munkáival dicsüilt ifjú, a' Költő igaz hevülései közt idvezel. —

A' Dán Korona-örökös a' múlt század végén, megtiltá népeinek a' rab-kereskedést, 's a' piruló Európát példája felgerjeszté; — alattvalóit némelly súlyosbb terhek alól feloldozá, és egy népnek kereskedését szorító lántzait szét töré; — és ezek még miud csak elő-jelei voltak a' reménnyel teljes Királyfi jövő kormányának. Dániát bóldogitá ezen remény-csillag, 's szép jövőndöt sejdítettek mindenek ezen dicső-pálya kezdet után; és megzendült Gróf Stolberg koszorús Költőnek lantja, méltóan 's igaz fényben világítva-meg ezen nemes tetteket. Az eredeti, mértékre van; mi itt szabadon közöljük:

Dánia' Korona-Örökösséhez!

Nem zenge még lantomon Ifjú! egy Hatalmas' neve sem; Istennek és örömnök szentelém, a' házi édes bóldogságnak, a' szerelem hő könnyeinek, —

És néked szent természet, berkeinkben 's a' zúgó tenger-partokon, és néked szabadság! szabadság! dicső

érzelme magasbb lelkeknek! merész szárnyallatú dalaim csak kelyhed koszorúzzák zengzeteikkél.

És csak azt léznek koszorúzendók, mert keblemben egy láng lobog! 's meg fogom izlelni reszketve lankadó ajakkal, midőn egy bús pillanatban halvány halál-kéz nyújtja ált.

Most dicső Ifjú! kellemes virágokat kötözök koszorúmban, mert korán megútálád rabokon uralkodni, mert kémlél, hallál, végzél 's meg tevéd.

Századokig nyöge a' honfi sulyos iga alatt, és te szét töréd! Hald Atyám szent árnyéka, ki példát adál itt és a' tengeren túl. *)

Szét töréd ifjú! 's pirúlva fordulál-el az Ország hálája elől, — a' tengerre tekintél 's meg láttad a' kereskedés nyügiét, mellyet az irigység 's haszonvágy' keze szőtt:

Elszakitáđ, könnyen mintegy pókhálót, 's a' Normánn' repülő hajója nem hódol a' szomszéd révnek, minekelötte lobogó vitorlák emelnék Kelet-Indiák felé. **)

Az ég nem egyenlően osztá-el ajándékait népei között. Ott vasat olvasztanak lángokkal, itt értt kalászik habzanak, 's messze hegy-tetőkön terem a' kedvet hozó nedv.

Égi Atyánk szabad cserét engede; de a' vak ember fortélyaival békókba szorítja; a' derék Normánnok élelmeket kinnal vásárolják.

*) A' Költő' atya vólt az első Holsteinban, ki alattvalóinak jószágbeli szabadságot engedett. A' Királyné is (a' Brandenburgi 'Sófia Magdolna) az ő javallatára adott némelly helyeken illy személy-'s jószágbeli szabadságot.

***) A' Norvégoknak Nyugot-Indiában evezni könnyebb, mint a' Dánoknak. Hogy tehát ezen haszontól megfoszszák, ők kénytelenek valának, minekelötte Nyugot-Indiába hajóznának; a' Koppenhágai révbe térni, 's magokat jelenteni.

Most idegen sikon terem kenyerek, ha a' zúgó tél korán le száll a' bértzekre, 's fagyos vállairól fényledező havakat ráz alá a' völgyekbe.

Láttam ó Ifjú! mit tettél! 's öröm lepett-meg, — de nem teljes. Nem halmazódtak e' meg Dániának vállaira, a' széttiprott 's összedúlt népnek átkai, elefejtve a' szent ígéket, 's azon érzést, mellyet isteni kéz tön szivünkbe, hogy dobogásával éreztetné mi igaz és helytelen?

Emberré vevének emberektől az emberek, — 's levének ördögök! — Ki nézheti bús szemeivel a' szegény Feketék nyomorúságokat, gyötrelmököt 's kínoakat?

A' terhes Aszszonyt, ki siralmak közt tördeli kezeit a' tenger magas partjain; — nem ejthetvén már könnyeket, bámúl aléltán a' távol hajók után; míg homályosan fülébe zúg. —

A' rablóknak gúny-kaczajok, a' lántz' bús csörgése, férjeiknek bús panaszok, 's remegő sikóltások ifjabb lánykájoknak, kit a' dühösök elszakítának karjai közül.

E' borzasztó rablásnak végét siettetéd! Pirúltan bámúl 's követi nyomod a' büszke Brittus, ha azon szabadsághoz méltó vágyik lenni, 'melly bölcsességen 's igazságon alapúl.

Meszsze csillámjon vége életednek dicső, Ifjú! de végetlen légyen egykori boldogságod. Légy még sokáig testvére Jobbágyaidnak! hiszen mindenikünknek egygy Atyánk vagyon!

GRÓF STOLLBERG F. L.

Adja jó Istenünk, hogy illy alkalomkor illy énekeket gyakor halhassunk! mert avagy Horácz 's Pindar dicsőbb tettet, nemesebb lánngal zengének é valaha? —

23.

Magára-vigyázási regulák nagy égi-háborúkor. *)

Szabad mezőn óvakodjék az ember, ha nagy égi-háború a' tető-ponthoz közelít, azon vidéknek legmagasabb helyére avagy csak ehez közel is menni. Álljon vagy feküdjék-le valamelly alacsony helyre, de magas tárgyaktól, p. o. épülettől élő-fának (kivált cserfának) ágaitól, kazaltól, baglyától 's t. e'f. legalább is 5—10 ölnyi távolságra. Élőfák alatt védelmet éppen ne keressen; mert ezek ugyan leginkább magasságjoknál fogva, villám-vezetők; de az electromosságnek rosszabb vezetői, az állati testeknél, (mint ezt azon pusztítások bizonyítják, mellyeket a' villám okoz, midőn a' fának legtöbb nedvű részén, az az: a' külső és belső héj között száll rendszerin alá,) innét gyakran a' villám fákról, közel találko-

*) E' tárgyról ugyan már közlött észreadásokat a' Tudom. Gyűjtemény is 1823, IX. 1824, X. azomban a' dolog sokkal fontosabb lévén, hogysen azt több helyen 's ízben előfordítani méltó nem volna; itt is szóba vétetik annyival inkább, mivel az itt mondottak Scholz' jeles Physicájából vagynak kölcsönözve, és kevés szókkal minden tudni-szükségest magokban foglalnak.

zó emberekre vagy állatokra ugrik által, ezeken keresvén könnyebb lefolyást a' földre. Ugyan illy eset van azon víz-esések' közeletében, mellyek magasról, p. o. házfödél-csatornákról omolnak-le. Vagynak példák, hogy a' villám állatokat víz alatt is agyon ütött. Nagyobb víz-maszszáktól éppen meszsze kell távozni; mivel a' villám, melly ezekre legkivált szeret esni, útját az emberi testen keresztül vehetné. Az érczből készült jó villám-vezető' közeletében ugyan menykő meg nem üthet; de, ha nagyon közel állunk hozzá, az electromos levég, vissza-pattanás és t. e' f. miatt sérülést kaphatunk. Azért átaljában tanácsos minden magasabb tárgytól, mellyekben sok ércz rejtezik, p. o. szekerektől, félremenni. Sőt olyankor ércz-gombok, kés, sok pénz, ásó, kapa se legyen nálunk. Erősen kígyózó állatok is, minéműek az izzadó lovak, mint jó vezetők, az electromosságot magokhoz vonják; melly okra nézve az ember sebes mozgás által önmagát se hozza erős izzadásba.

Szobában tartsa magát az ember vesztég; eltávozva ablakoktól, falaktól, (kivált ha nedvesek), oszlopoktól, kályháktól, függő gyertya-tartóktól, tükröktől, harang-huzatoktól, de kiváltképpen a' tűzhelytől. Az ablakokban érczek rejteznek, és a' kéményt leggyakrabban éri villám; részint mivel ez egymaga nyúlik legfölebb a' házfödélben, részint mivel a' belőle felemelkedő füst-oszlop azt még közelebb vezetői özsze-köttetésbe teszi az electromos felhővel; részint azért is, mivel a' korom, mellytől befogva vagyon, az electromos matériának jó vezetőül szolgál; — honnét a' konyhai tűzhely legveszélyesb hely

a' házban. Ha félékenyek, az elővigyázást még föllebb akarják vinni, tehát fa-széket állíthatnak szőrrel tömött párnára (matratzra), és arra ülhetnek vagy feketnek. — Ágyban izzadni ilyenkor veszedelmes, kivált ha az ágy közel fal mellett van és igen meleg tolas. — Kezekkel és kinyújtott újjakkal fölfelé nyuládozni sem tanácsos.

A' földszinti szobákban az ember több bátorságban vagyon, mint a' magasabb emeletekben. Pinczében még nagyobb a' bátorság, ha egyéberánt tanácsos volna az ott tartózkodás a' veszedelem miatt, mellybe a' hirtelen támadható tűzgyulladás dönthetne. *) Az ablakok' kinyitása, és az ez által eszközlött lég-folyás égi-háborukor szintén úgy nem árt, mint a' harangozás, hanem a' harangozó mindenkor nagy veszélyre teszi-ki magát. Az a' kis ércz, mellyet a' fegyvertelen ember magával hordozni szokott, ú. m. kevés pénz, óra s t. e'f. a' veszélyt olly kevésé nagyobbítják, mint azt a' selyem-ruhák (ha csak egészen beléjek nem varratjuk magunkat), kevesítik.

Mellesleg legyen ide iktatva azoknak némunémű megnyugtatósokra, kik a' menydörgéstől, vagy inkább az élet-oltó villámtól, és az ez által okoztatott hirtelen haláltól szerföllött irtóznak, hogy az efféle meghalás-mód egygy a' legkönnyebb közül való és tisztességes halál; úgymint melly a' Szent-Írásí példákkal is megszenteltetett (p. o. Enoché, Illésé); és minden bölcsektől, sőt egész Nemzetektől tiszt-

*) Nagy füstöt gyulladáskor kiállhatni megfulás nélkül, ha az ember fejét, ábrázatját vizes selyem keszkenővel letakarja.

tességesnek tartatik. Különösen a' kaukazusi népek felől beszélik az utazók, hogy azok a' menydörgés eránt rendkívüli tisztelettel viseltetnek. Ha közülök valakit a' kő megüt, a' felől azt mondják: hogy Illés Próféta találta-el, és a' jó Isten különböztette-meg a' többi között. Nagy örömkialtásokra fakadnak ekkor, tánczolnak, énekelnek a' holttest körül. Minden vidékekről öszszefutnak hálázkodni és Illés' jótétét magasztalni. A' menydörgés eltávozván, a' holtat más ruhába öltöztetik, és valamelly nyoszolyára olly helyzetben teszik, millyenben meghalálozáskor találtatott; 's most újra kezdik a' sokféle czeremoniázást, melly éjig eltart. A' legközelebbi rokonok is szintolly vígak és jókedvűek, mint a' többiek; és a' ki csak a' száját elvoníttaná is, Illés Próféta ellen vétkeznék. Egy hétig tart a' jubilálás, csak akkor fognak a' temetéshez, melly körül a' dolog még vígabban foly.

„Igen sokat tesz ilyenkor (úgymond Kationa Mihály az ő Természeti-Földleírásában *) az embernek, maga bátorítására még azt is tudni, mennyire van tőle a' veszedelem. Ezt pedig a' legeggyűűebb ember is megtudhatja ilyenképpen. Valamint megpillantja a' villámlást, azonnal tegye ujját pulzusára és számlálja, hányat üt ez, a' villámlástól kezdve addig, midőn a' menydörgést hallja. Ha ez időközben verő-cre húszat üt; bizonyos, hogy a' való égi-háboru vagy a' menykő még egy egész mértföldnyi távolságra vagyon tőle. Ha csak tizet számlálhat, fél; ha ötöt, negyed mértföldnyire; ha kettőt, hármát, körü-

*) Pesten, Trattnernál 1824. 8. a' 349dik lapon.

lötte; ha együtt tűnik érzékeibe mind villámlás, mind menydörgés, éppen feje fölött van a' veszedelem. Erről pedig senki nem kételkedhetik; mert a' természet-vizsgálók, a' világosság és hang terjedésének gyorsaságát nyomozván, úgy találtak, hogy a' hang egy perczenet alatt (vagy míg a' pulzus egyet üt) ezer lábnyi útát hallad, és így kerékszámmal egy mértföldbe húszezer lábat számlálván, hús pulzus-ütés alatt terjed egy mértföldnyire. A' világosság' terjedése pedig olly végetlen gyors, hogy arra (ugy szóllván) majd semmi időt sem számlálhatunk. Ha tehát a' villámlástól fogva a' menydörgésig huszat üthet a' pulzus; úgy egy mértföldnyire történt az a' villámlás, melly öldöklő, 's mellynek hangja a' menydörgés; — és így a' veszedelem is. Egyéb eránt a' villámlást, ha a' felhő egy negyed mértf. magasságra van, 22 és több mértföldre is megláthatni, de a' menydörgés 2—3 mértföldnél tovább nem hallatik."

Edvi ILLÉS PÁL.

24.

Az emberi erkölcs' és erkölcstelenség' tüköre, az-az: az előbbeni századokban élt némelly pogány és keresztény nevezetes, vagy gyalázatos embereknek helyes vagy helytelen mondásaik 's cselekedeteik.

Erkölcset nevezet alatt az emberi Nemnek minden névvel nevezendő jó és rossz tulajdonságai értetődnek. Hogy tehát ezen egybefoglaltatott tulajdonságok egymástól különböztessenek, két részre szoktuk azokat osztani, u. m. erkölcsre, és erkölcstelenségre.

Az első általán fogva azon jó tulajdonságokat, mellyek az emberi köztársaságnak hasznára vagynak, foglalja magába. A' második ellenben öszszeséggel azokat, mellyek az előbbeniakkal ellenkeznek, 's a' köztársaságnak kárára vagynak. De mivel ezen nevezettel *Erkölcset*, sokan vissza-élnék, ú. m. e' helyett: *ez a' fíjú rossz erkölcsü*, így mondják: *ez a' fíjú erkölcsös*, mások ismét abban az értelemben veszik: *makacs*, tehát közönségesen így mondjuk: *jó erkölcs*, 's *rossz erkölcs*. Következésképpen jó erkölcsü embereknek azokat szoktuk tartani, a' kik Istenjek' 's Honjok' parancsolatit szen-

túl tartják 's követik, 's az emberi társaságban jámborok, szelídek, nyájasak 's kellemetesek; egy szóval: a' kikben azon jó tulajdonságok, mellyek önmagoknak és a' köztársaságnak javára vagynak, feltaláltatnak. Rosz erkölcsűeknek ellenben azokat, a' kikben az előszámlált tulajdonságok felnem találtatnak, következésképpen magok' kárára, 's a' polgári köztársaság' veszedelmére, boszszúságára és botránkoztatására vagynak.

A' jó erkölcs 's jó viselet, valamint a' test, lélek nélkül, szinte úgy e' két fő jó tulajdonság sem lehet egymás nélkül, mellyek szülik 's nevelik a' jó hirt 's becsületet, ezek viszont az érdemet, melly ős anyjára, t. i. a' jó erkölcsre méltó jutalomul vissza háramlik, tovább:

A' jó hír és becsület úgy kíséri 's követi a' jó erkölcsöt, valamint az árnyék a' testet, és a' kellemetes illat a' fűszert, melly szerént a' ki a' jó erkölcsnek birtokába jutand, 's azt csorbulhatatlannul fenn tudja tartani, abban bizonyos lehet; hogy nem sokára a' jó hírnek szárnyaira kelend, 's azokon lépcsőkről lépcsőkre felfelé a' dicsőségig fog felemelkedni, a' mint azt bölcs Aristoteles is következőképpen bizonyítja: *A' jó erkölcsöt 's jó téteményt jutalomul kíséri a' dicsőség.* — Ismét: Libr. 1-mo Eth. c. 9. azt mondja: *A' jó erkölcsnek jutalma legboldogabb 's néminémüképpen isteni dolog.* — Bölcs Sokrates pedig azt mondá: *az embernek éltére legszükségesebb a' jó erkölcs, hogy ha mint ember, nem pedig mint oktalan állat akar élni.*)*

Már csak e' két pogány bölcs' helyes mondásából is eléggé kitetszik, hogy ők a' dicsőségnek 's jó hírnek, mellyhez jó erkölcs nélkül jutni nehezen, 's ritkán lehet, nagy imádóji valának, noha

*) Cicero 5. Tusc. 5: 32.

ollykor az is megtörténik, hogy ahoz erkölcs nélkül is, pénz vagy más tekintetből jutnak némellyek? de hogy az ez esetben állandó nem lehet, alább maga helyén több példakkal bém bizonyítom. A' mint tehát már feljebb érintém, ők, t. i. az úgy nevezett pogány bölcsek a' jó hír 's dicsőség forró kívánságából semmi után annyira nem gerjedezének, mint a' jó erkölcs után; az aranyat, ezüstöt, gyémántot, gyöngyöt, 's más efféle drága kincseket a' jó erkölchöz képest, mind semminek tarták. A' mint Sokratesről Laertius így írt: Sokrates gyakor mondogatá: *az arany és ezüst, drága bársony és bíbor, bátor az emberek' szeme-fényét kecsegtetik, 's a' szívet hiúságra ingerlik; azomban még sem egyebek, mint haszontalan szemfényvesztő hiúságok, mellyek a' boldog életre való nézve inkább károsak, mint sem hasznosak.*

De azt mondhatná valaki: ama' nagy erkölcsű férjfiak, ú. m. Sokrates, Seneka, Cicero, és még mások többen, minden erkölchek mellett is, sőt éppen azok miatt lettenek szerencsétlenek, *) arra csak azt felelem: hogy a' ki minden boldogságát e' világi mulandó gyönyörűségekben találja, és a' síron túl semmi más boldogságot vagy jutalmat nem vár, sem boldogtalanságtól, sem büntetéstől nem fél, azt ezeknek üldöztetésök, és haláljok a' jó erkölchstől elidegenitheti, noha még arra azt lehet felelni: hogy néhány fecske nem szül nyárat, mivel naponként tapasztaljuk, hogy általán fogva csak ugyan még is inkább jutalmaztatnak a' jó, mint a' rossz erkölcsű emberek.

*) ú. m. Sokrates méreg, Seneka ereinek megnyittatása, Cicero feje vétele által kinszerítettének kimúlni e' világból.

A' jó erkölcs' szüleménye, 's annak megjutalmaztatása.

Ama' világ rémítő 's hódító hajdani Rómának egykori Tanácsa, Cincinatus polgár-társát különös jó 's fényes erkölcsére nézve távollétében Dictátorának választá, és őt a' mezőről, sőt éppen az eke-szarvától azon fényes hivatalra Rómába hívá, de koránt sem azért nevezé éppen őt azzá, mintha azon terhes hivatalt más valaki a' Tanácsbéliék közül elfogadni nem akarta volna; mert az akkor már szinte, mint most is az afféle zsíros hivatal olly kapós volt, hogy annak elnyerése végett sokan erszényeiket üríteni nem sajnálák, hanem egyedül csak azért, hogy Cincinátusnak feddhetetlen erkölcsé, melly még azon időben minden kincseknél hatható-sabb vala, mindnyájokét felül haladá, 's az által ő magának nagy hírt 's érdemet szerze.

Ama nevezetes mind észére, mind különös jó erkölcsére való nézve híres Lelki-anya Sz. Ambrus, egy Constantin nevű fő rendű férjlinak (de nem ama nagy Constantin Római Császárnak) a' többek között azt írá: *Kettőre van szükséged, úgymint: jó lelki-esméretre, és jó hírre; jó lelki-esméretre az Istenért, mert valamit a' nélkül teendesz, annak az Istenre való nézve semmi kelleme, magadra való nézve semmi sikere nem lehet. Jó hírre pedig felebarátodért; mert a' nélkül az sem fogja dolgaidat igen kedvelni, dicsérni, javallani 's ajánlani, melly nem kevés akadályára vagyon a' jó előmenetelnek. *)* Mert valamint a' fűszer az étket kedvesebb ízűé, 's a' finomabb festék a' durvább rajzolatot is tetszetősebbé teszi; szinte úgy a' jó hír némelly bár cse-

*) Epistola ad Const.

kélyebb tettet is nem kevésbé díszesíti, magasztalja 's ajánlja; de mind a' mellett vigyáz, nehogy annak határát által hágd, ne talántán úgy járj, mint amaz, a' dicsőségben, 's nagy hírben, névben telhetetlen Világ-hódító Nagy-Sándor, a' ki a' dicsőség' fényétől annyira elszédítettett, hogy több disztelen cselekedeteivel az érdemlett dicsőségének valódi fényét is meghomályosította. A' többek között, már csak ezzel is, t. i. midőn szoptató dajkája' fíját, 's tulajdon életének megmentőjét, a' hős Clitust egyedül csak azért, hogy midőn e' gögös, édes Attya Filep eránt háladatlan fíjú, említett Attyát vérrel szerzett borostyánjaitól megfosztani törekede, annak, mint háladatos jobbagya, 's alatta vitézkedett hív katonája, pártját fogta; 's azon felül, azzal találta kérkedni, noha méltán, hogy éltét a' büszke Sándor nékie köszönheti, *) részeg fővel tulajdon kezeivel megölé. Nem külömben: egy búja ágyasának kedvéért ama' századok ólta fényeskedő Persiának ősi fő-városát, Persianopolist szinte részeg fővel ágyasának kezéből a' lánggal lobogó szövétneket kiragadván, azon bal véleményel: hogy ez ocsmány tetteivel, jó hírét 's nevét öregbiti, önön maga felgyújtá 's porrá égeté. De ennél még gyalázatosabb tette volt Sándornak, az öreg hív Parmenio hős vezérnek alattomos megölettetése, melly undok gyilkoságot egyedül csak azért vivé végbe, nehogy ezen a' katonaságtól fölötté szerettetett hadi-vezér utolsó fíjáért, kit Sándor a' maga ellen való össze-esküvésért öletett-meg, rajta boszszúját állja, melly össze-esküvésnek fő eszközlője Parmenio fíja azért leve, hogy őt Sándor egyedül csak azért, hogy a' reá rohanó vadkant előtte ke-

*) Mivel a' Granicus folyójánál történt csatakor életét ő tartá-meg.

resztül nyilazta, 's azon csekély dicsőségtől őt megfosztotta, keményen megveszszőztette. Végre tulajdon házi Istencit, Nemzetét megveté, édes atyát Fülöpet megtagadá, 's mint Jupiter Amon' Istenfija, magát még élteben Isten gyanánt imádtatni nem átalotta.

A' valódi jó hírt 's nevet nem ez ösvényen keresék az igaz bölcsek, sem nem a' hízelkedők ajánlások 's dicsőítések által, a' kik külömben is adományokért, nyalakodásokért, más afféle jó téteményekért vizsik azt végbe; 's azt, a' mit magok sem hisznek, gyalázatosan hirdetik, valamint a' többek között ama' gyáva 's haszontalan Caracalla Római Császár is, az illy hízelkedő tányér-nyalókkal akará magát nagygyá tétetni; de hijába megyen az a' vásárra, kinek pénze nincsen; mert a' dicséret érdem nélkül, az álhatatos jó hírnek anyja 's nevelő dajkája soha sem léssen. Úgy kell ám a' jó hírről gondolkodni, hogy az nem a' pusztá szónak múlandó hangzatja, hanem mint azt ama' Latiumbeli bölcs Seneka mondja: *egygy egész községnek állhatatos jó vélekedése*, még pedig úgy, hogy valaki ezt, 's azt az embert mindenekben érdemes 's méltó személynek esméri. Tovább: a' kinek nincs igaz érdeme, akár mennyit dicsérteti az magát azok által, kiket gyakor jóltartásával arra bérlett, soha abból igaz hira nem támad; mert ha egy kettő elhiszi is azt, miben 's miért ajánltatik, de más százak lesznek, kik annak minden voltát és jártát tudván, minden ajánlásival éppen ellenkezőt fognak szóllani; mert könnyű azt által látni, hogy az igaz érdem nélkül való ajánlás többnyire a' nép között inkább sok rágalmazót támaszt, hogy sem igaz jó hírt; mert a' szép hímes lepel, ha a' szél felhajtja, az alatta lappangó alakost gyalázat czégérévé teszi.

Ismét azt mondja Seneka: *az embernek ember-társa eránt való jó vélekedése jobb 's hasznosabb a' sok pénznél.* *) Melly bölcs mondását Cassiodorus helyben hagyván, annak azt az okát adja; *mert*, úgymond: *mindeniütt esmérletes és kedves, ki a' jó hírnek bizonyosság-tételével dicsértetik; és ugyan a' mihez néha pénzzel, vagy más világi fortéllyal senki nem juthat, azt a' tisztességes jó hír megszerzi.*

Azomban, koránt sem olly balgatagúl kell a' hírt, nevet szerzeni, mint a' fennemlített Jupiter Ámon' fija, avagy ama' bomlott eszű Herostratus, a' ki hogy magát jövendőre híressé tégye, az Ephesusi Dianna' templomát, az akkori világ' ama csudára méltó remekjét felgyújtá. Nemde balgatagság e az efféle dicsőségre való vágyakodás? és még is nem kevesen vagynak a' mostani élők között is kissebb 's nagyobb mértékben olyanok, kik vagy irigységből, vagy a' kevélység szeszétől megrészegegvén, mások helyes munkájikat csak azért czáfolják, hogy az által magokat feljebb magasztalják, de csak magasztalják, nem magasztaltassák, jól tudván; hogy azt nehezen nyerendik-meg; nem külömben, sokan t. i. egygyik a' másika által tétetett épületet szét szórátja, 's helyette gyakor még alább valót tétet, egyedül csak azért, hogy amannak nevét az ő neve meghomályosítsa, avagy egészen elenyésztesse; mások ismét csekély, avagy éppen hasztalan tetteikkel, 's hiú kérkedékenységekkel híroket nevöket nagy szemtelenséggel vadászszaak; de bár néminémüképpen czéljokat elérik is, az efféle erőszakolt hír név, előbb avagy utóbb kinyilatkoztatik, 's előbbeni semmiségébe vissza tér, és mint a' hajnali harmat a' napfénye által, szinte az is az

*) Seneca de medio fortunae.

igazság által elenyésztetik, vagy mint az egykori czifrán felpiperézett 's menyaszzszonynak alakolt majmotska, alakja letételével ön tulajdonságában megjelenvén, köznevetség' tárgyául szolgált. Avagy: mint az üres hordónak ürege, hangos kongása által elárúztatik; szinte úgy az ocsmány kérkedékenységnek gyalázatos hazugsága, a' szemtelen dicsekedőnek tetemes lealacsonyítására, sőt gyakorta kárára nyilatkoztatik-ki.

Bölcs Aristoteles is azt mondá e' tárgyról: *A' kérkedő, a' mivel magát nagygyá, 's jelessé akarja tenni; ugyan azzal esmérteti-meg önnön maga csekélységét.* *) Mellyre azt mondhatjuk ezen nép példa-beszéd szerént: *a' melly fának sok a' füstje, kevés a' parázs tüze; hasonlóképpen a' hol sok a' kérkedés, igen kevés ott a' dicséretet érdemlő tetemény.*

Számtalan példákat tudnék e' tárgyra még előhozni, légyen azonban most e' következő két példa elegendő, u. m.

Ama' kegyetlen Hon-nyomorgató Laelius Sylla egykor a' Római Tanátsházban fő-bírói hatalmával kérkedvén, mintha a'hoz valami jeles érdemmel jutott volna, C. Julius Caesarnak azt találá mondani: — *Hogy még ő tőle sem fogja kimélleni az ő bírói hatalmát.* Melly fenyegetésére C. Julius Caesar nevetve azt felelé: *Helyesen mondád azt magadénak lenni; mert hogy azt magadévá tehetéd, sok pénzedbe került.* — E' rövid, de súlyos, és csipős feleletével Caesar a' Sylla arczájáról lerántván az alakot, őt tulajdon képében, 's a' maga valóságában mutatá-bé a' Tauátsnak, t. i. hogy az mind, a' mit ő érdemnek tulajdonít, tulajdonképpen nem az ő érdeme, hanem csak pénzéé.

*) Aristoteles L. 4. Ethic.

Nem külömben Vatinius Római Tanátsbeli személy, hogy Polgár-mesterré lehetett, sok pénzébe került; de mi hasznát vehette? Sőt haszon, a'vagy dicsőség helyett nem kitsiny gyalázatjára szolgált az nékie; mert kevés napok múlva, minekutánna őt a' Tanáts azon fényes, de terhes hivatalnak elviselésére elégtelennek lenni tapasztalta, tetemes ön gyalázatjára hivatalából kitette; melly esetre őt az éles eszű Cicero e' következő furcsa mondásával tevő nevetségessé: *Vatinius Polgár-mesternek esztendejében — úgymond — nagy tsuda történt; mert abban sem télünk, sem tavaszunk, sem nyárunk, sem ősziünk nem vala,* *) mivel t. i. csak néhány napig tartott Polgár-mesteri hivatala.

E' tárgyról még azt terjesztem nagy érdemű Olvasóim elejökbe; hogy a' valódi jó erkölcsnek bötse, még a' leggonoszabb, 's kegyetlenebb emberek előtt is gyakorta győzött, 's méltó tekintetbe vétetett, mellyről annyi a' példa, hogy ha azokat mind öszszeszedném, azokból csak nem egész könyvtár lenne, légyenek azonban most annak bízonyítására e' következő példák elegendők, ú. m. Tóbiás, és Dániel, a' kik feddhetetlen erkölcsaikre való nézve, az első Senakerib, a' második Dárius által kegyelembe vétettek, által látván e' két vad pogány Király, hogy fényes erkölcsiektől sem kecsgetetések, sem fenyegetések által el nem távoztathatnak, sőt ahoz tulajdon életök fel áldozásával, 's meg vetésével tántoríthatatlanul ragaszkodának.

A' jó erkölcsnek sok, 's megszire kiterjedő ágazatai vagynak, mellyeket mind egygyenként itt elő számlálni a' hely szüke miatt nem vagyok ké-

*) Macrobius. Mivel közönségesen csak így szokták mondani: Cicero, Cató, 's a' t. évben az az: Consulságában.

pes, a' többek között e' következő példát, melly ide illő, elnem halgathatom, t. i. „Agesilaus La-
 „cedemoniai nevezetes Király egy valakinek, ki vele
 „az eránt értekeze:” „Vallyon melly móddal, 's
 „miképpen kellessen magát az embernek az erkölcs-
 „ben leginkább kimutatni, hogy az emberi társaság-
 „ban kedvesen fogadtasson?” Mellyre Agesilaus
 azt felelé: *A' jó lelkű, 's erkölcsű emberek előtt,
 hogy a' jó erkölcsre szert tehess, 's az által becsü-
 letre kaphass, illő, és szükséges, úgymond; hogy
 örökké jól szólj, 's a' leg tisztességesebb dolgokat
 cselekedd.* *) E' rövid oktatásával Agesilaus a' jó
 erkölcsöt egybe szorítván, elejébe terjeszté az érteke-
 zőnek, mert a' ki teljes életében örökké jót szóll, 's
 a' leg tisztességesebb dolgokban foglalatoskodik,
 az a' jó erkölcsnek tökéletes birtokában vagyon.
 Melly rövid légyen tehát annak meg szerzésére az
 út? kiki által látja: t. i. *Jót szólj, 's jót cselekedj.*
 Ezen ígékben középpontosíttatnak a' jó erkölcsnek
 szélesen kiterjedő ágazatai.

Ámbátor az is meg történik, és nem ritkán,
 hogy a' jó erkölcsnek írigyei támadnak, 's azok ál-
 tal az, ideig óráig elnyomattatni látszatik, mint már
 Sokrates, Cicero, és Seneka példájokból láttuk,
 de csak ideig óráig, végre még is fel jön annak
 előbbeni fényje, 's annak fel magasztaltatása száza-
 dokról századokra, mint a' hamvaiból újra született
 Phoenix a' dicsőség láthatárán úgy tündöklük.

Hogy a' jó erkölcsnek gyakorta írigyei támad-
 nak, mint feljebb mondám, az tagadhatatlan; de
 miféle emberek azok a' jó erkölcs ellen agyarkodó
 hóhérok? Valóban nem mások, mint azon erkölcs-
 telenek, kik mind azon jó tulajdonságokat, mel-
 lyekkel ők nem bírnak, azt ohajtván: hogy azokkal

*) Plató.

mások se bírjanak, irigylik, 's kábaságjok miatt annak dicső voltát az irigység által meg csipásodott szemeikkel annak napfény módra tündöklő fényét nem nézhetik, mellyen az igaz bölts keveset, vagy éppen egy cseppet sem aggódik; mivel az a' féle rágalmazás a' jó erkölcsű halandóknak megkisbebbítése helyett ajánltatására, 's dicsőítésére szolgál; mivel Agesilaus Lacedemoniai Király' ítélete szerint nem csak azt kell tekintenünk, a' ki dicsértetik, vagy gyaláztatik, hanem azt is, a' ki dicsér, vagy gyaláz; mert úgy minden józanan gondolkozó ember könnyen által láthatja, milly ítélettel kellessen az ítéltetett eránt lenni, azt jól tudván; hogy a' szén-égető újján megszenyenedhetik ugyan a' gyémántos gyűrű, a'vagy a' füstös gunyhóban a' napkeleti gyöngy; de értékét, és árát azért el nem vesztheti, 's azokat kevéssé megtörülgetvén előbbeni fényjét mi hamar újra meg nyeri.

És így ezen állításomra, t. i. hogy arra kellessen figyelmezni: — Ki által dicsértetik, vagy gyaláztatik valaki, szolgáljon például Antagenes Görög-bölts' mondása, a' ki, midőn nékie egy barátja azt adná hírül: hogy ő az emberi társaság' mindnyájától dicsértetik, azt felelé: *Mikor sok a' dicsé-
röm, éppen akkor vélem magamat alávalónak lenni,
és csak akkor hiszem jelességemet, mikor kevesen,
de válogatott jó erkölcsűek dicsérnek.*

Nemde bölcshez illő mondás é ez? Mert a' sok dicsérők között lehetetlen dolog az, hogy irigyek is ne találkozzanak, mivel annál valóságosabb dolog sintsen, hogy a' jó erkölcsöt az irigység üldözi, a' mint azt Ciceró így adá elő: *Az irigység a' jó erkölcsnek kísérője, és minden jónak köz-üldözője:* (Cic. 4. ad Hereni) — Seneka is szinte úgy ítél arról: *Rosz vélekedéssel vagynak, úgymond: felőled az emberek; de csak a' gonoszok, fel se vedd!*

*Szívemre venném azt; ha Márius, Cátó, bölcs Laelius, a' második Cátó, a' két Scípiók rosszszólólanának felőlem, 's igen nehezemre esne, hogy ha azt ezek a' jeles emberek igazsággal mondanák, a' mit a' rosszszak megveszett elméjeknek nyavalyájából mondanak. (Seneca de remed. fortunae) Ollyba tartsd tehát az efféle ocsmány irigység gyümölcseit, 's rágalmazásait, mint a' hold fényét cziholó eb' hasztalan ugatását. Bölcs Sokrateset követvén, midőn nékie egy valaki azt mondá vala: *Ha tudnád őh Sokrates! melly rosszszóló beszéllenek te rólad. Mellyre Sokrates ezt felelé: Lelkem esmérere semmi rosszszóló nem vádolván, beszélljenek bár, mint nékik tetszik, sőt ha megvernek is, csak ne fájjon, nem bánom.* De csak az olly nagy lelkű bölcs mondhatja azt, mint Sokrates vala, a' ki e' világi gyönyörüségeket meg vetvén, a' síron túl reménylő tökéletes boldogságát, melly nagy lelkűségét azzal bizonyítá, hogy midőn a' halált okozó mérget hideg vérrel megivá, az ő bal sorsán sirankozó jó akaróinak még akkor-is mosolygó ajakkal a' jó erkölcs' dicső fényéről szonokoskodék vala, 's midőn egyikétől kérdeztetnék, miért lenne olly jó kedvel? azt felelé: *Azért, úgymond: Mivel a' síron túl sokkal dicsőbb állapotot reménylek magamnak találni, mint itt ezen gonosz emberek társaságában.* És a' mit ő mondott, azt cselekedettel-is hébizonyította; mert midőn egy gazdag barátja arra unszolá, hogy pénzével a' reá ügyelő Öröket meg vesztegetvén, a' veszedelemtől fusson el; de ő barátját megcízírogatván, nékie mosolyogva azt felelé: *Mi gyönyörüséged lenne az illyetén megszabadulásomban, mellyel ártatlanságomat megfertéztetném, 's ugyan az által magamat bűnössé tenném? Nem de sokkal szebben hangzik é az Sokrates barátja füleibe: So-**

krates ártatlanul ítéltetett a' halálra, mellyre ő jó kedvvel menni kész.

Végre e' tárgyat azzal fejezem - bé, hogy a' jó viselettel tulajdonává tétetett jó hírnek, 's dicsőségnek birtokába maradjon az ember, elkerülhetetlenül szükséges azt, ugyan azon jó erkölcs', 's viselet' állhatatos gyakorlásával, mellyel megszereztetett, mindenki szemeláttára szorgalmatosan, örökké egyenlőképpen gyakorolni, ápolgatni; sőt azt még dicsőbbé tenni igyekezni; mert a' jó erkölcsű ember, mindenek szeme láttára folytatja minden dolgait; mivel abba megvan győződve, hogy jót cselekszik. — Mellyre Julius Drusus szép példát ada: Midőn t. i. egy Építő-mester azt látta, hogy mindenfelől bé lehetne nézni a' házába, hozzá járula, azt igérvén nékie, hogy kevés költséggel, ú. m. öt talentommal, az az: Négy ezer arany pénzzel majd úgy alkalmaztatja a' házát, hogy senki sehonnan többé abba bé ne láthasson: Mellyre nékie Drusus azt felelé: *Sőt én teneked barátom tíz talentomot adok, ha a' házamat olly állathatóvá teended; hogy abba nem csak a' szomszédság, hanem az egész Város is bé nézhessen, 's láthassa, micsoda élet viseltetik abban.* Mivel Drusus abban bizonyos vala, hogy az ő erkölcsé fedhetetlen, és hogy ő abban állhatatosan meg is fog maradni. Méltó-is az egyszer megszerzett jó hirre, névre jól fel vigyázni, hogy az meg ne szeplősítsen, mert azután azt ismét előbbeni fényébe helyhezteni sokkal bajosabb lészen, mint annak előbbeni meg szerzése vala; hogy ha pedig másodszor is meg történik, akkor még nehezebb, avagy éppen lehetetlen, mivel ahoz újra jutni, valamint a' recidiva nyavalya után, az előbbeni egészséget vissza nyerni, olly nehéz. — A' mint Plutarchus mondja: *Az égő tüzet könnyű táplálni,*

's nevelni, az el aludtat pedig nehéz újlag felgerjeszteni. Szint' a' szerént az egyszer megnyert jó hírt, 's nevet könnyebb megtartani, 's gyarapítani, hogy sem az el vesztett előbbi fényébe helyeztetni, noha az, ha meg történne is, mellytől az embernek magát szorgalommal óvni kell, idővel egy állhatatos magunk új jó viseletével némiműképpen vissza lehet nyernünk, de még is annak előbbeni teljes fénye alig fog megtérni, mert azon vétkünknek emlékezete, melly által jó hírünk meghomályosított, igen bajosan fog kitisztúlhatni, 's legalább valamely kis része homályban fog maradni, valamint a' késben esett csorba köszörültessen az bár mint-is, sőt ha az által annak héjánossága kipótoltatik-is, azért előbbeni nagyságát vissza soha sem nyerheti, 's így az olyaténtől, kit e' szerentsétlenség ért, örökké tartatni azon deák köz példa-beszéd értelme szerént: — Semel deprehensus, centies reus.

Csemiczei CSEMICZKY SÁNDOR,
Cs. Kir. Lovas-Kapitány.

25.

A' nap veszteg-állásának első erős megmutatása.

Alig találnál ugyan olyan igazságot, mellynek hitele olyan nagyon lábra kapott volna azoknál,

kik a' tudós nevezetre reávágnak; a' mennyire köz-kedvességgel fogadtatik, alkalmas ideje már, az a' valóban józan és megczáfolhatatlan vélekedés, melly a' napot az érzékenységre nézve ugyan nyugodalomban hagyja; ellenben a' földet örök mozgásban szereti tartani. De el bírod e titkolni álmélkodásodat, ha okaikat, mellyekből ők azon főigazságot csak gyanították, de éppen meg nem mutatták; olyan hitvány gyarlóságoknak olcsárolom előtted, mellyek már a' kis újjomnak súlya alatt is izre porrá töredeznek, és méltatlanok még csak a' feleletre is. Azomban nincsen külömben a' dolog, de én rajtok nem mulatozom, hanem inkább azon bizonyosságaimat adom elődbe, mellyek csak mostan fogják először erős karba helyheztetni a' csillag-ösmerésnek legfőbb igazságát.

Igen-is, a' nap veszteg marad mindenkor, mivel saját fényével ragyog; már pedig minden saját fényel bíró testek állanak, eleven példák reá az úgy nevezett álló-csillagok, mellyeknek számok sok ezerre telik, mellyeknek azomban egygyike sem változtatja el a' helyét; józan ész ellen való, és a' természet' egyenlőségét háborodásba hozó vakmerőség volna tehát, ki akarni rekeszteni a' közös törvény alól azon társokat, melly tőlök csupán az ide közelébb létele miatt látszik elütni.

Ellenben a' földet mozgásban állítom lenni: mivel saját fényével nem bír; már pedig minden kölcsön sugárokkal ragyogó testek örökké útban vagynak, mellyre kész bizonyságok az úgy nevezett bújdosók, és a' több százakra felmenő, már eddig ösmeretes üstökösöknök állhatatlan tévelygesei. Azután pedig, ha az álló-csillagok és azoknak csak egygyik társok a' nap, forognának; akkor azon ezer meg ezer testek, ugyan azon egy idő alatt futnák-meg egyről egygyig útjaikat; úgy

de a' természet ellen való dolog lenne, nem szolgáltatóknak arra példát a' bújdosók, sem az üstökösöknek számos jelenései, melyekben csak kettő sem akad, a' melly ugyan annyi idő alatt futná meg a' kiszabott útat. Ismét: ha állani hiszed a' mi földünket, úgy hát a' nap-is csillag társaival egygyütt, minden, valami huszonnégy óra alatt megkerüli az útját; úgy de nem találhatik az egen olyan csillagzat, melly hosszabb, és pedig sokszorta hosszabb idő alatt fordulna-meg saját tengelye körül: hogysen a' mennyi alatt megfutja egész útját; már pedig a' napnak a' tengelye körül való megfordulásra, valami huszonnégy órányi idő valóban nem elégséges!

Azok, kik a' mi aranypetyekkel beszóratott kék mezőnkön járatlanok, minden bizonnal nem érezhetik, millyen óriási karokkal szoritják a' felhozott okok a' gyakorlott elméket; de a' ki előtt a' tudományoknak dicső királyában a' dörgés nem ösméretlen; a' tudja, mit nyomnak abban a' hasonlatoságból vett megmutatások, főképpen, ha a' hasonlatosságok ilyen csoportokba: seregelve, és az ellenkezőre egygyetlenegy példát sem ad a' tapasztalás.

ORMÓS JÓZSEF.

26.

KISFALUDY KÁROLY.

Meghalt Pesten, Nov. 21. 1830.

Századunk' harminczadik esztendeje literaturánk' évkönyveiben a' legörvendetesbek 's a' legbusabbak közé tartozik. A' legörvendetesbek közé: mert a' Nemzet félszázados ohajtását látta a' magyar Akademiában teljesedésre jutni; de szinte egykorúlag vesztette-el koszorúzott fejeinek egyikét, Azt, kinek el-tünzte literaturánkon csak igen lassan behegedhető sebet ejte; mert olly időpontban történt, mellyben egy nemzeti-játékszin' felállása több jussal kecsegteti reményünket, mint valaha — 's tudjuk mit nyújtott az Elvesztett, 's mit vala még ezentúl nyujtandó a' dráma' mezején.

Kéretve a' Minerva' kiadója által, hogy Költönk' nekrológiát, néhány élettörténeti jegyzékkel kísérjem, elmondom itt is, miket három év előtt poetai kézikönyvemben közlöttem felőle, de kiegészítve azokkal, mik élte' utolsó éveit 's azon tiszteletet érdeklik, mellyet barátjai a' Nemzet' segedelmével emlékezetének eszközteni óhajtanak.

KISFALUDY KÁROLY, egyik ivadéka a' Csák nemzetségnek, melly már a' vezérek' korát dicsőítette; *Sándornak*, a' lyrai költőnek legifjabb testvére, 1790-ben született, Martzius' 19. Téten Győr vármegyében. A' győri iskolákat 1804-ben hagyta-el, az Eszterházy herczeg' ezredébe állott, 's jövő év-

ben az olasz-országi — 1809ben a' német-országi háborúban részt veve. A' honát elhagyó tizennégy esztendőös gyermek Himfyn kívül nem ismert poetai művet, de ez maga is elég hathatós volt, a' benne szunnyadó erőket ébresztgetni. Énekei már olasz-országban gyűltek füzetekre; a' drámai Musa német-országban hódította-meg. Így támadtak a' *Tatárok magyar-országban*, így *Záh* és *Brutus*, mesterség de nem nyomai nélkül a' benne nyugvó magvaknak. Ezen odavetett dolgozások próbák voltak inkább mint egyéb, 's ő azokat csak némelly barátival közölte. 1810-ben a' húsz évű főhadnagy elhagyta a' katonaságot, 's egy időt déli német-országban 's Helvecziában, utóbb esztendőket Bécsben töltött, hol Körnerrel, a' német *Zrínyi* írójával, barátságos viszonyokban élt. Az alatt a' *Tatárok*nak egy másolata a' fejevári színjátszó-társaság' kezei közé jutott, 's midőn Kisfaludy 1817-ben Decemberben honába térne, már több ízben elé is adatott. Utóbb (1819) az említett társaság Pestnek nagy játékszínén is megjelent, 's a' darabot olly tapssal adta, hogy a' *Költő* alig szabadúlhatta-meg tüzétől az ifju publicumnak, melly a' színre akarta hurczolni zajos örömeiben. A' régi poetai kedv, mellyet a' képirás' szeretete és üzése szorított-ki kebléből, újra feléledt benne; újra keresztül nézte *Záhot*, általadta a' társaságnak; ez készült azt adni 's már jelentette is, midőn a' darab a' szintől eltiltatott. *Brutussal* a' *Költő* már akkor sem vala megelegedve, ezen felül a' tárgy nem vala hazai, hazai kellett: 's így lőn *Ilka* négy nap alatt, noha öt felvonásban és jambusokban, ha nem jó jambusokban is. A' könnyűség, mellyet magában felfedezett a' dolgozások' ezen nemében, a' büzditás, mellyet a' publicum nyújtott 's barátjai neveltek, elhatározák őt azon pályára, mellyen első megjele-

nésekor annyi veszedelmes helybenhagyás köszöntötte. Ennél fogva a' Tatárokat és Ilkát nyomtatásban adta, 's a' Pesten-kivüli község is örömmel idvezlé a' második Kisfaludy' nevét. 1820-ban kecségetve a' múlt évi tapsok által, a' fejevári színjátszók újra megjelentek Pesten; *Stibornak* csak tíz nap kelle, még kevesebb *Szécsi Máriának* és *Kemény Simonnak*, 's *Iréne'* első felvonásait már már tanulta a' társaság, midőn az utólsók még toll alatt valának. Nem több szorgalommal, de feltünőleg nagyobb 's valódi sikerrel készültek a' *Kérők*, *Pártütők* 's *Mikor pattant, nem hittem volna* című vig darabok, mellyeknek ezen felül még az a' szerencse juta, hogy igen jól játszottak. Ez a' két darab, 's a' Janus Pannoius' apotheosisa: *Barátság és nagylelkűség*, ugyan ezen évben jöttek-ki nyomtatásban; 's nagy része olvasóinknak már azt hívé, hogy Kisfaludy elérte a' tökéletességet — midőn ő Helmecczivel összebarátkozván, általa figyelmessé tétetett arra, mit kíván a' nyelv 's a' schema; figyelmessé, melly veszedelmes a' könnyűség, ha studiummal nincsen párosítva. Neki nem kelle egyéb, mint ez az intés. Hiusága nem volt olly nagy, hogy a' popularitás' vadászása elragadhatná. Ó feltevé magában, hogy a' Musa' olcsó ajándékít ezentúl visszaigazítja, 's gonddal, áldozattal kincseket viv-ki tőle.

Pályája' ezen *első időszakát*, mellyen a' publicum az ifju költőt kezein hordta, felváltotta egy *második*, 's itt a' mesterség' ismerőji idvezlék hazafiúi örvendezéssel. Az átmenetel' és küzdés' ezen pontját több historiai tragoediák' plánumai jelelik-meg, mellyeknek kivitelét — hijában igyekeztén önmagával megegyezni — későbbre halasztá. De annál állandóbban foglalatostkodtatá egy Almanach' plánuma, melly a' szép literatúrai jobb dolgozások'

központja, egyszer'smind az új iskola' képviselője 's terjesztője lenne. Így támadt barátjai' segédelmével az *Aurora*, melly poesisunknak a' felállított példányok által nemesebb irányt; a' nyelvnek előre nem láthatott díszet kölcsönöze.

Kisfaludy' munkájának nagyobb 's hasonlíthatatlanúl becsesb része az *Aurora*' tíz kötetében, a' magyar poesis' kézikönyvében 's az *Élet és Literatura*ban foglaltatik. *Ezek* teszik nevét örök zengésűvé közöttünk, ezek állanak literaturánk' kertében hervadhatatlan díszszel, multhatatlan ragyogásban. Nem tudjuk, elméje' hajlékonyságát dicsérjük e, mellyel a' költés' annyi nemeit mivelte; vagy a' szerencsét magasztaljuk, mellyel többekben koszorúkat vitt-ki magának. Azonban neki ez a' pálya csak készület' pályája volt, 's ő maga mind ezek által tehetségeit csak teljes kifejlésre akará juttatni: míg a' férfikor' egész komolyságával, egész erejével egy magosabbra lépne — arra, hol a' cothurnus osztja borostyánit. *Csák Máté*, Trencsén' szerencsétlen Grófja, volt azon nagy historiai tragoeédiának hőse, mellynek elvégzésében a' halál meggátolta.

Kisfaludy nem csak Költő volt, hanem *Képiró* is; de olajban csak 1822 óta dolgozott. Képzelte a' fellázadt természet' scenájiban gyöuyörködött; innen az ő darabjai jobbára tengeri szélveszeket, viharokat ábrázolnak; de bírunk tőle néhány nyugalmas tájakat is és fiatalabb korából két maga kezével készült *rézmetszetet* — csak önnön arczképét nem bírjuk. Ő, szerénységében, nem hitethetél magával, hogy a' községnek kedves dolog leszen egykor vonásait látni annak, kit az annyira tisztel. Ezen sorok' írója a' kárt, a' mennyire lehetséges vala, ki akarván pótolni, legott barátjának halála után képét gipszben levétette, 's így az arcot

megmenté a' feledségtől, ha úgy nem is, millyen az ép napjaiban vala. De festő és szobrász ígérik, hogy a' gipszkép' segedelmével hasouló képét fogják adni.

Kisfaludy Károly élteben vette jeleit a' felséges uralkodó ház' kegyes figyelmének, a' hazafiak' köz tiszteletének. A' felséges Császárné és Királyné az Aurora' első évének felajánlását Kisfaludynak „a' magyar literatura körül szerzett érdemeire nézve” kegyelmesen elfogadta; a' másodiknak ő fensége' a' Nádorné' neve ada fényt és ragyogást. A' mult évben pedig fels. öregbik Királyunk egy politikai ujság' (*A' jelenkor*) 's egy tudományos és mulattató folyóírás' (*A' társalkodó*) kiadását engedé-meg neki kegyelmesen. Több nemes vármegye táblabíró-sággal, a' Marczibányi-bíztosság jutalommal tisztelék-meg; a' magyar tudós társaság' igazgató tanácsa pedig Pozsonyban, November' 19. tartott ülésében a' nyelvtudomány' osztályára első rendes taggá őt választotta. Pesti barátjai a' hírt November' 21. vették azon pillantatban, mikor az elfelejthetetlen, lelkét, iszonyu szenvedések után, már kilehelte. Tetemei a' váczigát melletti temetőben takarítottak-el, 's noha az idő esős volt, tisztelőji még is olly számosan jelentek-meg, hogy az utczákat, melyeken a' holttest keresztül vitetett, egészen eltölténék. A' tudományok' egyetemének Rectora felszólította az ifjúságot is, 's ez felesen követte a' koporsót.

Barátjai az elhúnytának elhatározzák egymás közt az Aurora' folytatását, 's a' szerkeztetést Bajza' kezeire bízzák. De munkáji' gyűjteményét is veendi a' közönség csinos kiadásban; 's csak a' Nemzet' nagylelkűségétől függ, felálland e az az emlék, mellyről az ide ragasztott felszólítás szól.

TOLDY FERENCZ.

FELSZÓLÍTÁS

a Magyar Nemzethez!

Literatúránk 's nemzeti művelődésünkre nézve örök gyászu nap vala a' mult esztendei November 12-dike, mellyen *Kisfaludy Károlyt*, nyelvünk' egyik legszerencsésebb bajnokát kiragadta közülünk a' halál. Ez előtt tizenkét évvel, midőn ő az irói pályán fellépett, fellépése a' legedesebb reményekkel töltötte-el szíveinket, mert tehetségei olly mezőn mutatkoztak, mellynek parlagsága legérzékenyebb hiányát tette a' nemzeti cultura' kifejlésének — értjük a' játékszín' mezejét. Feltűnt Pestnek színén első próbatétele a' komoly dráma' nemében: **A' Tatárok Magyar-országban.** Minden fogvatkozásai, minden hibáji és gyengéji mellett a' darab zajgó, sőt feudörgő lelkesedéssel fogadtatott, mert szokatlan jelenés volt 's kimutatta az ösvényt, mellyen a' hazai színiköltőnek ezentúl járnia — ki az irányt, mellyet játékszínünknek követnie kell, hogy rendeltetésének megfelelni. A' hazát szeretni, annak nagy fiait tisztelni, példajik után indulni! ez vala a' nagy leczke, mellyet a' honi ifjúságnak — ez az irány, mellyet csecsemő játékszínünknek adni akart. Utóbb, érezvén tökéletlenségeit, félbe hagyta e' nehéz pályát, hogy azt egykor férfiképen és nagyobb készüllettel újra megfuthassa, 's méltóbb — talán el nem mulandó érdemű — munkákkal gazdagíthassa azon nemzeti játékszín-intézetet, mellynek elébb vagy utóbbi felállását a' nemzet' buzgóságától bízatosan reménylé. De azalatt is bennünket kedves ajándék nélkül hagyni nem akart, 's az Aurórában évenként sok el nem hervadható virágokat nyújta az általa igen nevededő magyar közönségnek. Vígjátékait, mellyeket itt vettünk, drámai gyakorlatoknak szokta inkább tartani mint egyébnek; de olvasóji tudják, milly becses adományai azok a' mosolygó Múzának, 's melly igen kevés reménnyel vagyunk jelennen ebbeli vesztésünk' megorvoslásához. Nem említjük a' kellő elbeszélőt, nem a' lelkes lyrai festőt, a' másokat buzdító literátort, a' nemzeti Akademiának leendő nagy cselekvésű tagját, első rendbéli ékességét: említjük csak nemzetünk' egykori jeles tragikus költőjét. T. i. a' legközelebb

múlt télben, felkészültnek érezvén azon műkörre, melyben fénylenie régi és fő ohajtása volt, egy nagynemű munkára fordítá minden gondjait: Trencsényi Csák Mátéra! Az a' tűz, mellyel nappalai és éjjelei fel valának tárgyának áldozva, már gyengélkedő egészségét rongálni kezdé. A' töredékeiben is nagy műv ekként félbe szakadt, 's mit az még hátra hagyta erejéből, betegsége végkép elemészttette. Nemzetének hagyott öröksége azon számos munkáji, mellyeket a' költés' több ne-
meiben adott, 's az a' fájdalom, melly vesztességünk' érzését kíséri. Midőn a' negyven évű, 's még egy esztendő előtt erővel teljes férfúban e' szép élet' reménye hosszú szenvedések után szűnni kezdett, barátjai, kik ágyától ritkán távoztanak el, egyéb panaszt nem hallánk ajkairól, mint a' melly füstbe oszlandó szép feltételeit, be nem teljesedendő plánumait 's a' várt dicső jövőndő meg nem élhetését tárgyzá!

Hazánkíjjai! Ő elment közülünk, el örökre. Űljük emlékezetét, mint egy haladatos nép űli hőseiét. Emeljünk neki emléket! Melly méltó ő ezen tiszteletre!

De mi neki ezen tisztelet? Ő annak tanúja többé nem lehet, 's magának állandóbb emléket emelt munkájiban.

Higyétek-el, hazánkíjjai, az az emlék, mellyet mi Kisfaludynak állítunk, a' *hazát* tiszteli, mert az a' hazai ügy' méltóságát, a' hazai ügy' becsben-lételét fogja hirdetni nem csak egyébnyelvű polgártársainknak, de az idegennek is: ez látni fogja, hogy végkép nem alszunk, nem tespedünk, hogy vannak, kik dolgoznak, vannak, kik a' dolgozót méltányolni tudják; az a' *hazafiakat* tiszteli, kik a' hazát lángolva szeretik, az érdemet becsülik; az *ifjainkat* tanítani fogja, hogy ők is kövessék példátokat, midőn áldozatitok által mutatjátok, hogy haladók vagytok az érdem iránt; tanítani, hogy ők is kövessék az elhúnyt bajnok' példáját; hogy érezzék, melly édes a' mi közanyánkért faradni, 's melly szép a' polgártársak' halájára érdemet tenni — buzdíttassanak, hogy ők is talán illy tömjént nyerjenek, mikor fejeik őszülni vagy már föld alá szállani fogtak. Hiúság ez? Igen, de melly nemes, melly hasznos, melly megbecsülhetetlen hiúság! Vajha többen ingerletnének általa és munkálkodnának a' helyett, hogy nem hiúk és nem munkások.

Tisztelőji az Elhúnytnak! Mi, kik batorkodunk érzésiteknek ezen utat kimutatni, hiszszük és reményljük, hogy felhi-

vásunk, hogy kérésünk fogamat nélkül elhangzani nem fog. Reményljük, segítséget fogtok nyújtani, hogy az érdemes férfi ezen tisztelet nélkül ne dúlt legyen ki. Engedjétek-meg, hogy példát is mutassunk-fel, mellyet követni nem lesz kevésbé szép, mint azt adni szép volt. Míg mi Pesten e' tárgyban tanácskozánk, Arad' több szép lelkei, legott a' szomorú hír után, a' Meghalt' emlékezetére, dicsőítésére, buzgó készséggel két száz forintot tévének öszsze, 's tőlünk kérdezik, mitevők leszünk? Vannak egyéb áldozatok is, mellyeket még tilos megneveznünk. Hazánk' földé márványt fog adni, hazánk' első szobrása abba életet! 's hála az égnek, hogy nem vagyunk kénytelenek azokat külföldtől vennünk: egyedül Tűletek függ tehát, hogy a' hazafiúi és nemzeti műv felálljon!

Két út nyílik ezen emlék' falallításának elősegelésére. Egyik az Arad' nemes példajaként, a' *szabad adakozás*, mellyre a' nagy Elhunytnak minden tisztelőji ezennel felszólíttanak 's kéretnek, hogy a' magok' körében ezen valóban *nemzeti* ügyet mindenkép előmozdítani ne terheltessenek. Kik szívesek lesznek az adakozásokat elfogadni, méltóztassanak a' segélők' neveiket, rangjok' jegyzékével 's a' begyűlt pénzzel — melly Méltóságos *Gróf Károlyi György*' pénztárában fog letétni — Pestre, a' nevezett Mélt. Gróf titoknokához *Tablabíró Bártfay Lászlóhoz* biztos alkalom által beküldeni. Kötelességünknek fogjuk tartani, minden félévben az ujságlevelek által a' közönséget az aldozattévők' neveivel buzdításul és hála' jeléül megismertetni. *Az emlék' rajzolatja*, rézre metszve meg fog jelenni az 1832-diki Aurórában; 's felemeltetése' helyéről — mihelyt az meg lesz határozva — valamint magának a' munkának, mellyet hazánk' elismert tehetségü művésze *Ferenczy István* vállalt magára, haladásáról és költségeiről az adakozók koronként tudósíttatni.

Második út ezen nemes célra az *Elhunytnek munkájira való előfizetés*. T. i. tömérdek költségeket kívánván egy illy, szabad ég alatt állandó nagynemű emlék, az aláírtak megfontoltván barátjok' írói nagy hírét és popularitását, ezeknek kiadásából annál nagyobb, az emlék' felallítását segélendő, hasznot reménylenek: mivel az előfizetők' célunk' mind annyi előmozdítójinak fognak tekintetni. A' gyűjtemény ezen cím alatt:

KISFALUDY KÁROLY

minden munkáji

tíz kötetben, életét, verseit, komoly drámáit és vígjátékait, novelláit, elbeszéléseit 's némelly vegyes írásait fogja magában foglalni, 's a' *Költő*' képével lesz ékesítve.

A' kiadás nagyobb 12-edréthben, ízléssel és csínnal fog ajánlkozni, minden kötet 180—206 lapot tölteni, 's az egész három osztályban megjelenni úgy, hogy az első három kötetből álló, haladék nélkül ez idei pesti Medárd-napi vásárban — a' második, hasonlókép három kötet, Novembéri — a' harmadik, négy kötetnyi osztály okvetetlen jövő évi Marcziusi vásárban lesz a' részvevők' kezeiben.

	<i>Nyomt. papír.</i>	<i>Velin papír.</i>
Az egészre az előfizetés	6 fl. — — CP.	9 fl. — — CP.
Egy egy osztályra —	2 — 20 kr. —	3 — 30 kr. —
Egyes kötetekre —	— — 50 kr. —	1 — 15 kr. —

Előfizethetni minden hiteles könyvárosnál az országban. Kassán, a' Minerva' kiadójánál. De legbiztosabb reményünk az, hogy az Elhunytak számos rokonai, barátjai és tisztelői mind annyi ügyészei lesznek ezen előfizetésnek A' bekerülő pénzt ismét *Bártfay Lászlóhoz*, vagy *Eggenberger* úrhoz, mint ebben megbízott középponti könyvároshoz beküldetni kérjük.

Ajánljuk a' nemzetünk' dicsőségét tárgyazó szándékot polgár-társaink' hazafiúi buzgóságába, melly egyedül képes azt megérlelni és létre hozni.

Pesten, Januárus' 25-dik. 1831.

*A Kisfaludy Károly' emlékére és munkáji'
kiadására ügyelő társaság :*

Bajza, Ügyvéd.

Bártfay László, Táblabíró.

Bugát Pál, kir. Egyetembéli Professor.

Forgó György, Ns. Pest Vármegye Főorvosa.

Helmecky Mihály, Táblabíró.

Schedel Ferencz, Dr. 's a' Pesti orvosi kar' tagja.

Stettner György, Táblabíró.

Szalay Imre, kir. Egyetembéli Theol. Prof.

Vörösmarty, Ügyvéd.

*Waltherr László, Táblab. 's a' Mélt. Gróf Károlyi
Nemzetség' levéltárnoka.*

27.

Külömbfélékből.

(Folytatás.)

Víz-szorulatok.

Az Amazonok vizének a' Cordillerák magas bércei közt 4 szorulatjai vannak. Legnevezetesebb az, melly Szent Jágo és Borja közt van. A' folyam ezen szorulat előtt 250. öl szélességű lévén, két egyenlő erányba vonuló szikla-falak közt nyomúl át, melly falak' legszűkebb köze 25. öl. Itt a' habok olly gyorsak, hogy bár semmi víz-esések nincsenek, alá látszanak omlani.

Még nevezetesebb Connecticut vizének szorulatja Új-ángliában. Hoszsza ezen nagy folyónak 500. angol mértföld, 's torkolatjánál 4. 200 mértföldel torkolatja előtt, két bércek közt, 15. lábnyi szélességű helyen foly, 400. rőfnyire. Itt láthatni a' természet' egy csuda jelenetjét. A' víz itt, a' két rendíthetlen bércezfalak nyomása, 's a' rettentő gyorsaság által, olly keménnyé szoríttatik, hogy befezíteni semmi éles vas-rudat nem lehet; a' vas, ón, dugófa itt egyenlő nehézségűek. A' víz összse-nyomhatóságát itt maga a' természet hozza fényre. Hihetetlen sebbel zúg itt a' vas keménységű dühös folyam keresztül, 's a' legroppantabb fákat villámként dönti szét. — Földrengés által váltak é szét azon bércezfalak, vagy a' dühös habok mosták é át? meghatározni nem lehet; mert tapasztalások bizonyítják mind ennek, mind annak lehetőségét.

28.

Ns. Nógrád Vármegye' fenyítő Intézetje.

Nemzeti törvényünk' alkotmányát az igazság'
 Útján védni tudó, az egész hont tiszteletedre
 Gerjesztő Nógrád! — a' sphaerak' fent kebeleekben
 Érzem lételemet; mikor a' szép nemzeti lelked
 Themis' szentségét, a' törvényt véli, hogy ép azt
 Senki se bántja; Minerva *) vezéred az emberiségnek
 Köz hasznára ügyelsz: a' mesterség folyamatba
 Jön még a' durvább', rabló', heverő' keze közt is.

Óh be követni való, kimivelt ész' bölcs szüleméye
 Intézet; hogy ezentúl a' több rosra törekső
 Mindenféle gonosz, jött-ment vagy munka-kerülő,
 Hontalan és koldolni szokott, de dologra erős ép,
 Más kenyerén élő szemet ember; akár ha szegény és
 Nincs munkája, hogy éhségtől ment lenne: azonképp
 A' füst lepte cigány „pokróczot szőni vitessék.”

Mennyi gonosztévő meghízott eddig az álom'
 És henyesség' karján a' tömlöcz' csendes ölében?
 Több több rosra csinált heverésében veszedelmes
 Plánomot, és nevedve erőben újra orozni
 Kezdett; mert dolgot nem szokván, nem tudá élni.
 Vagy ha verések után nyomorúlt lón; bűne jutalmat
 Vesz; mert kéreget: így holtig tartó kenyeret nyer.
 Sok gyengébb pedig a' fogház' büszhödt üregében
 Elvesz elébb, sem mint ártatlansága kisülue:
 Vagy csintéte miatt a' bűn-bér lenne kiszabva.
 Munkához szokik így és élhet friss levegővel.

*) Homerus szerint most különösen úgy étetik, mint mindenféle fonásnak
 és szövésnek feltalálója.

Hówart' lelke lebeg *Nógrád* jó Rendje felett, szent
Háladásra fakad; czélt ért hát hólta után itt.

A' leb'selni szokott kapa és kaszanyel kikerülő
Átsorgó piatzos, 's armer Reischer: az olyan
A' ki javát felivá: vagy dolgot tenne; — de nincs: a'
Singara városi nép *) kóldúl, csal vagy lop azért; mert
Éhezik és heveréshez van már szokva. Az éhség
És henyesség számos rosszaknak mesterek-annyok.

Szent emlékezeted *József!* ki az annyira elmés
Renyhe cigányt akarád, hogy szántó lenne, tanúlta
Mesterséget, — imígy hasznossá tenni igyekszél.
Római olly század 's *Fridrik'* kora jön-fel egünkre,
A' mikoron minden köteles vala vallani-bé; mit
Dolgozik és minemű éltet folytat: heverőt nem
Szenyvede a' kormány. A' Nagy *Fridrik* pedig éppen
Nem hagyja népe között senkít kóldúlni, ha mászni
Még gunyhójából kitudott, tóltést igazíta.

Honunk' génusát szeretet bölcs *Nádor* Urunkat,
Mennyi öröm lepi-meg, mikor értésére fog esni
E' Megye' Intézetje: mivel felséges igen jó
Szíve Hazánk' gyarapuló díszén mind igen örvend,
Mind jutalommal előviszi a' szép tétre igyekszőt.
Képzelem érdemmel tellyes Gróf *Keglevits* Úr is
Melly igaz édes öröm' hevitől fog lelkesedésbe
Jönni ezen híren. Méltónak nézi Megyénket
Mind inkább születési tetőjéhez; hogy az illy szent
Czélra sietni tudó Rendeknek vette kezébe
Kormányok'; mi után elhervadt *Bruntzvik* az áldott.
Mit mondok; mikoron Nagy Méltósága ezen köz
Jóra derék summát közlött: így *Rudnay* Herczeg,
Így *Kóburg*, *Nádasdy*, jeles *Gyurtsányi*, *Kubinyi*,
És *Sréter*. Bizonyyára egész Haza fogja becsülni
Nemzeti jóra haszon-keresés nélkül Magyarokhoz
Illő dolgokat. Valakik pénzel vagy egyébként
Ezt sikereztették; a' virtus', nemzetiség' szent
Emlékjébe bevési nevek' biz' az érdemesítő
Fáma, hogy a' maradék követőjök légyen örökké.

) Singara haldan Mesopotamia' városa; nem lehetetlen, hogy a' lusta ezi-
gány-nép (Singari) innét eredt.

Égbe verő hegyeid várakkal rakva valának
 Nógrád: a' vas idő' dühödő hada földre sodorta —
 Eldódid' nagyságok azokban tűnt-ki 's ama' fő
 Bajnok Nagy Mátyás' győzhetlen hős-seregében. *)
 Más százban élünk; Felséges bölcs *Fejedelmünk*
 Mars' dühitől védlőnk: Magyarom tudományra ügyelgess!

I. HOMONNAY IMRE.

„A' Haza jó néven veszi mindentől, a' mivel és a' mennyivel bír, érté-
 kéhez mérséklett szolgálatját.”

(F. M. O. *Minerva*. 1829. Apr.)

R o m á n c z.

A' rosszszúl választott Vő.

„**K**elj-föl Lénám! ne szunnyadozz! —
 De, ah, mi szép, mi bájos ő,
 Kitünt hó keble duzzadoz,
 'S szívéből bús sóhajtás jő!”

A' hajnal, melly piros szárnyal
 Legyingeté, búcsú-csókot
 Hint szemhéjjára, 's elszárnyal,
 Föl nem kelthetve e' nyugvót.

A' kelő nap is fényugárt —
 Küld harmatcsöpp közepette
 Rá; de körüle bár mint járt —
 Bájfénye föl nem kelthette. —

*) Fekete sereg.

„Serkenj Szerelmem! — Ah dobog
 Űzónk' vasas paripája :
 Hallom, csikorg foga 's lobog
 Tolla 's tüz szemkarikája.”

Tibáld tünődik, —; 's {a' lyánynak
 Mejjére keltő csókot szór; —
 Hah, de zúg Gúr, 's szikrát hánynak
 Vitézi 's a' száguldó pór. —

Gúr vágya a' szép Lénára,
 De ó Tibáldot szerette,
 'S ha csókot szórt Tibáldjára,
 Mindent megvetett felette;

De Atyja, a' gógös Zarta
 Gyűlölte ezt, és Vejének
 Ég 's föld ellen nem akarta,
 Mert ez csekély volt gógjének.

Közelg a' mennyekző, Gúr már
 Mint Vőlegény büszkén forog;
 De Léna csak zord halált vár,
 'S keblében vad zaj háborog.

Eljött Tibáld sülyedt arcczal,
 Vég búcsút nyög; — de Léna szól:
 „Tépj-ki poklobból!” — bent harczol
 Tibáld, 's utóbb' reá-hajól.

Terül az alkony' fátyola,
 Ég, föld komor homályban reng,
 Tibáld most előszárnyola
 Lován, 's Lénával elkereng.

Ragadja, mint szél a' pihelyt,
 Döngése a' csendben rivad, —
 'S éjféلكor egy vad erdős helyt
 Mind kettő nyugton elszunyad. —

Kel már Léna; de borzadás
 Újont lezárta szög szemét.
 „Itt Gúr!” folyt rajt' hő izzadás,
 'S gyújtá vad szíve' szellemét.

„Hah, lyányzsivány! attól fosztod
Éltem; melly egy csillagzata?! —
Lezúz dühöm útált porod'
Vak éjébe pór' fajzatja.”

'S vág Gúr; — de az ótalomra
Szökelt Hív rogy-le előtte.
Dühöng Tibáld, és halomra
Vágna mindent körülötte;

De meszszeről egy nyíl suhan
Rá, hű szívét által-járja,
'S hörgő Lénájára zuhan. —
Ah már őket hús hant zárja!

* * *

Nyúgodj sorsúzta pár! rokon
Hűségtek szenderítsen itt.
Hűs szél lengesse sírtokon
Rengő virág' nyílt kelyheit.

Barátomhoz új esztendőkor!

Nézd eme' dült vár' agg romladékit. Ennek
Fénylő tornyai a' felhőt fenyegették;
De hős parancslóji már porban pihennek,
'S ércz falait a' mord idők lefektették.

Kérdezd ezt: hanyadik esztendő korholja
Mohos düledékit? — csak figyelmezz erre,
Hallhadd majd, a' mállott hasadék' bágolyja
A' mit vissza-huhog, rá-megy majd ezerre.

Az idő' sas szárnyán gyorsan elsuhantak
Ezek ő felette. Fél Századok éppen
Mint egy percz a' Semmi keblébe rohantak,
Gyorsabban mint a' nyíl, melly a' célba reppen.

Igen! gyors az idő, előzi a' villám'
Tűnését, 's gondolat' szárnyait haladja,
Irgy ez, a' szépet rabolja, 's a' csillám
Porban nyög előtte csak int 's megtámadja.

Mi marad hát nekünk, melly dúló erejét
Győztesen kaczagja? Oh az erkölcs 's nemes
Tett ennek jármából felemeli fejét,
A' virtus örökön fényleni érdemes.

A' porból vett test bár szép 's ideál, léte
Még is csak múló, 's majd kellemi porzanak;
De a' nagy tettek mind dícsőülve Léthe'
Tulsó partiról is vissza-sugárzanak.

Érted ezt Barátom? hallod kong az óra,
Élted' egy szakaszsa ismét elszárnnyala.
Kelj! a' renyhe Álom' keblén szunnyadóra
Héj, kárttéve bukkan a' mélység' angyala.

Míveld 's használd az Ég' lelke által beléd
Lehellett erőket. Borúid szélytűzik
Ezek, 's ha szorgalmad' reájok szenteléd,
Nevedet az egek' fényi közzé tűzik.

E'ként bár számos új év rád ne virradjon,
Sokat éltél immár, nem törődhetsz véle.
Mert bár sirpadlanja korán rá szakadjon,
Ki keveset, de jól élt, eleget éle.

Sz* D*

Hetedik évi Folyamat.

KASSÁN,

Eblinger István' Cs. kir. priv. Könyvnyomtató-Intézéséből.